ANNUS ALBARUTHENICUS 2015

POETICA
PROSA
CRITICA
DESCRIPTIO
DISCUSSIO
ARS

XVI TRIALOH
KRYNKI 21-22.08.2015

ТУТЭЙШЫЯ

ГОД БЕЛАРУСКІ 2015

XVI ТРЫЯЛОГ
Крынкі 21-22 жніўня 2015 г.
«ТУТЭЙШЫЯ»

У якасці лейтматыву і вядучай тэмы сёлетняга XVI Трыялогу прапануем тутэйшасць. Якраз, у гэтыя дні спаўняецца 93 гады з часу завяршэння Янкам Купалам яго п'есы пад загалоўкам «Тутэйшыя». У 1922 годзе п'еса была надрукаваная ў часопісе «Полымя» а яшчэ праз 2 гады была паказаная на сцэне Беларускага Дзяржаўнага Тэатру. Чатыры гады таму, калі Сакрат Яновіч святкаваў сваё 75-годздзе, у Крынках адбылася пастаноўка гэтага спектакля ў выкананні актораў Гарадзенскага Лялечнага Тэатру.

Янка Купала назваў свой твор „трагічна-смяшлівай сцэнай у 4-х дзеях", хаця ў ёй больш трагедыі чым смеху, больш драмы чым камэдыі. На фоне падзеяў з гадоў 1918-1920, калі адна акупацыя змянялася іншай, аўтар аналізуе стаўленне беларусаў да гэтых падзеяў. Купала хвалюецца адсутнасцю нацыянальнага гонару і нацыянальнай свядомасці ў беларусаў. Калі ім найпрасцей назваць сябе „тутэйшымі", дык гэта для Купалы маладушнасць, няпоўнавартаснасць, бяспрынцыповасць, пасыўнасць і нават – здрадніцтва. Негатыўны герой п'есы – Мікіта Зносак лічыць, што „можна мець светапогляд адзін, думаць другое, гаварыць трэцяе, а рабіць чацвёртае". Ён спрабуе прыстасавацца да любой улады каб толькі тая яго не чапала і каб была ежа, вопратка

і добрая служба. Шукаючы сабе самага цёплага месца і поўнай міскі такія людзі зракаюцца сваёй мовы, не паважаюць родную зямлю, адмаўляюцца ад уласнай думкі.

Зносак не проста пруставанец. У тым нібыта лёсам наканаваным выбары паміж Польшчай і Расеяй, ён адкрыта стае на баку таго, каго лічыць мацнейшым. Увогуле не дапушчаючы думкі, што Беларусь можа быць самастойнай, запярэчваючы ўсяму беларускаму, Зносак кажа пра „адзіны непадзельны рускі язык", які б ён „завёў ад Азіі да Аўстраліі, ад Афрыкі да Амэрыкі і ад Смаленска да Бэрліна". Напэўна, ён вельмі ўтульна адчуваў бы сябе ў сённяшняй Беларусі і актыўна прапагандаваў бы так званы „рускі свет". Ёсць у п'есе і станоўчыя персанажы, у прыватнасці Янка Здольнік. Яны раскрываюць такія рысы беларускага нацыянальнага характару, як працавітасць, сумленнасць, шчырасць, мужнасць. Аднак гэтыя станоўчыя рысы застаюцца ўсяго толькі рамантычным ідэалізмам ці высакароднай ўтопіяй.

Тутэйшыя становяцца неверагодна актульнымі ў наш час. Гэта тычыцца і Беларусі і Падляшша. Тутэйшасць – гэта спрадвечная беларуская праблема з самаідэнтыфікацыяй. Гэта труслівае нежаданне самаакрэсліцца. Калі раз-пораз мяняюцца акупанты, дык мужыцкі розум падказвае не атоесамліваць сябе з ніводным з іх. „І нашым і вашым" – да гэтага зводзіцца і сёння немудрагелістая хітраватасць беларусаў. Падлізацца адным і не пакрыўдзіць другіх. Сто гадоў таму, тутэйшыя на Падляшшы занадта выразна палічылі сябе „рускімі", іх упаткала трагедыя бежанства. Калі нехта ў палове 40-х гадоў мінулага стагоддзя занадта адкрыта назваў сябе беларусам, яго ўпаткала альбо магло ўпаткаць перасяленне ў „савецкі рай", альбо растрэл польскімі партызанамі.

Тутэйшасць – гэта выява няпоўнавартаснасці і нізкай самаацэнкі. Гэта адгаворка і выкрутас разлічаны на непрадказальнасць рэакцыі з боку мацнейшых. Сёння на Беласточчыне, бязнацыянальная тутэйшасць абрала сабе ў якасці бяспечнай нейтральнасці праваслаўнасць. Калі аказаліся тут і праваслаўныя палякі, дык гэта бяспечная самаідэнтыфікацыя. Шмат каму гэтак падаецца. Аднак яны ніколі не сустракаліся з праваслаўнымі нэграмі ці эскімосамі. Адкуль ім ведаць, што ніводнае веравызнанне не адведзенае толькі для адной нацыі.

Аднак існуе ў гэтым паняцці тутэйшасці нешта надзвычай станоўчае. Гэта канстатацыя аселасці канкрэтна ў гэтым месцы. Гэта міжвольная павага да месца свайго нараджэння, да сваёй „малой Радзімы", не абстрактнага, але свайго, спадчыннага, нават сакральнага як „зямля абяцаная" свайго месца на зямлі. Тутэйшы, гэта інакш кажучы „аўтахтон", прадстаўнік першаснага, карэннага, аселага, мясцовага, лакальнага насельніцтва. Аўтахтоннае насельніцтва, гэта значыць карэннае, не прыезджае, не чужое, але спрадвеку аселае на гэтай зямлі і асацыяванае якраз з гэтай зямлёю.

Калі шукаць тэалагічна-філасафічных асацыяцыяў, дык адмаўленне ад назвы, гэта непрыйманне чужой улады. Прабацька Адам атрымаў уладу над зямлёю і ўсялякім стварэннем і ягоная ўлада выявілася найперш у названні кожнай жывой істоты (Быц. 2, 19-20). Даць імя, гэта значыць зрабіць яго сабе падданым. Адмаўленне ад імя і ўцёкі ў нейкую расплывістую і шматзначную ў тутэйшасць мае глыбейшы сэнс, чым яго ўсведамляюць самі тутэйшыя.

Тутэйшасць гэта дасканалая нагода, каб сабе самому адказаць на пытанне: хто я? Чаму беларусы дагэтуль пазбягаюць нацыянальнай ідэнтыфікацыі задавальняючыся эрзацам тутэйшасці? Спадзяемся, што цягам сёлетняга Трыялогу прагучыць на гэтую тэму шмат цікавага і арыгінальнага.

XVI TRIALOH
Krynki 21-22 sierpnia 2015 r.
«TUTEJSI»

Jako motyw przewodni i wiodący temat XVI Trialogu proponujemy tutejszość. Akurat w tych dniach mijają 93 lata od zakończenia pracy Janki Kupały nad dramatem «Tutejsi». W 1922 roku utwór ukazał się w czasopiśmie «Połymia», a po dwóch latach został wystawiony na scenie Państwowego Teatru Białoruskiego. Cztery lata temu, kiedy Sokrat Janowicz obchodził jubileusz 75-lecia, aktorzy Grodzieńskiego Teatru Lalek zaprezentowali ten spektakl w Krynkach.

Kupała nazwał swój utwór „tragi-komicznym spektaklem w czterech aktach", chociaż więcej w nim tragedii niż śmiechu, więcej dramatu niż komedii. Na tle wydarzeń z lat 1918-1920, kiedy zmieniali się okupanci, autor analizuje postawę Białorusinów w stosunku do tych zdarzeń. Kupałę martwi brak dumy i świadomości narodowej u Białorusinów. Jeśli wolą nazywać siebie „tutejszymi", dla Kupały to tchórzostwo, niepełnowartościowość, brak zasad, bierność, a nawet zdrada. Mikita Znosak, bohater negatywny dramatu, uważa, że „można mieć jakiś światopogląd, myśleć drugie, mówić trzecie, a robić czwarte". Próbuje dostosować się do każdej władzy, byle tylko się go nie czepiała, byle było co zjeść, w co się ubrać i gdzie pracować. Szukając ciepłej

posadki i pełnej miski ludzie jego pokroju zrzekają się rodzimego języka, nie szanują swojej ziemi, porzucają własne zdanie.

Znosak nie jest zwykłym konformistą. W wyborze, na który rzekomo jest skazany przez los – między Polską i Rosją – otwarcie staje po stronie tych, których uważa za silniejszych. Nie dopuszcza wariantu samodzielnej Białorusi. Negując wszystko białoruskie, Znosak mówi o „jedynym niepodzielnym języku rosyjskim", który „wprowadziłby od Azji do Australii, od Afryki do Ameryki i od Smoleńska do Berlina". Bardzo dobrze czułby się w dzisiejszej Białorusi i propagowałby idee tzw. „ rosyjskiego świata". W utworze są też postaci pozytywne, na przykład Janka Zdolnik. Dzięki nim poznajemy takie białoruskie cechy narodowe, jak pracowitość, uczciwość, szczerość i odwaga. Te pozytywne cechy pozostają jednak w sferze romantycznego idealizmu czy utopii.

Tutejsi są w niezwykle aktualni w naszych czasach. Dotyczy to zarówno Białorusi, jak i Podlasia. Tutejszość to odwieczny białoruski problem z autoidentyfikacją. To tchórzliwa niechęć przed samookreśleniem się. W przypadku, kiedy wielokrotnie zmieniają się okupanci, chłopski umysł podpowiada, aby nie utożsamiać się z żadnym z nich. „I naszym, i waszym" – do tego także dzisiaj sprowadza się nieskomplikowane białoruskie cwaniactwo. Przypodobać się jednym i nie urazić przy tym innych. Sto lat temu tutejsi na Podlasiu zbyt wyraźnie nazwali się „ruskimi", spotkała ich tragedia „bieżeństwa" – ucieczki w głąb Rosji. Jeśli zaś w połowie lat 40-tych ubiegłego wieku ktoś zbyt otwarcie nazywał siebie Białorusinem, napotkały – lub mogły go napotkać – zsyłka do „sowieckiego raju" albo rozstrzelanie przez polskich partyzantów.

Tutejszość to przejaw niskiego poczucia własnej wartości. To pretekst i wymówka mające na celu uniknięcie nieprzewidywalnej reakcji silniejszych. Obecnie na Białostocczyźnie pozbawiona czynnika narodowego tutejszość zmieniła się w bezpieczną i neutralną prawosławność. Wielu ludzi jest zdania, że bezpiecznie jest identyfikować się jako prawosławni Polacy. Jednak ci ludzie nigdy nie spotkali prawosławnych Afrykanów czy Eskimosów. Skąd zatem mieliby wiedzieć, że żadne wyznanie nie jest zarezerwowane dla jednej konkretnej nacji?

Jest jednak w pojęciu tutejszości coś bardzo pozytywnego. To konstatacja zakorzenienia w konkretnym miejscu. To mimowolny szacunek dla swojej „małej Ojczyzny", dla miejsca urodzenia. Nie abstrakcyjnego, ale odziedziczonego, a nawet sakralnego

jak „ziemia obiecana” swego miejsca na ziemi. Tutejszy to inaczej „autochton”, przedstawiciel pierwotnej, rdzennej, zakorzenionej lokalnej społeczności. Autochtoniczna społeczność – to znaczy rdzenna, nie przyjezdna, nie obca, tylko ta, która była na tej ziemi od dawna i to z nią jest utożsamiana.

Jeśli zagłębić się w teologiczno-filozoficzne skojarzenia, odrzucenie nazwy oznacza nieprzyjęcie obcej władzy. Praojciec Adam otrzymał panowanie nad ziemią i całym stworzeniem, jego władza przejawiała się przede wszystkim w nadaniu nazwy każdej istocie (Rdz 2, 19-20). Nadanie imienia oznacza uczynienie kogoś swoim poddanym. Odmowa przyjęcia imienia i ucieczka w niesprecyzowaną, wieloznaczną tutejszość ma głębszy sens, niż uświadamiają to sobie sami tutejsi.

Tutejszość to doskonały pretekst, aby samemu sobie odpowiedzieć na pytanie: kim jestem? Mamy nadzieję, że w trakcie tegorocznego Trialogu usłyszymy na ten temat wiele ciekawych i oryginalnych myśli.

XVI Трыялог
Сімпазіён «Тутэйшыя»
22 жніўня 2015 г.
Каўказская сінагога ў Крынках

Частка I
Культура

Mikołaj Wawrzeniuk:

Вітаю ўсіх сардэчна. Witam państwa bardzo ciepło. Mam nadzieję, że te słowa nie zostaną odebrane jako złośliwość, bo już chyba nie ma takich wysokich temperatur. Pozwolą państwo, że przedstawię naszych gości. Pani Anda Rottenberg, historyk i krytyk sztuki, przez prawie dziesięć lat dyrektor jednej z najważniejszych instytucji – ba, świątyni – sztuki w Polsce, Galerii Zachęta. Instytucja ta, paradoksalnie, wpisała się tragicznie w ten temat, który tutaj będziemy poruszać, sprawy narodowościowe. Doszło tam, jak wszyscy wiemy, do zabójstwa pierwszego prezydenta Rzeczypospolitej przez zaczadziałego ksenofobiczną propagandą malarza. Kolejny uczestnik panelu: Michał Aniempadystau, malarz, grafik, designer, poeta, chociaż on się odżegnuje od tego określenia. Mówi, że nie lubi poezji, że kiedy czyta wiersze, chce mu się płakać. Niemniej jest bardzo dobrym autorem tekstów piosenek, przynajmniej w moim pokoleniu kultowym. Na Podlasiu znamy go przede wszystkim jako autora oryginalnych plakatów dorocznego festiwalu «Jesień bardów». Jerzy Chmielewski – dzisiaj wiceburmistrz Michałowa, z wykształcenia inżynier, całe życie związany z kulturą. Jeden z założycieli miesięcznika «Czasopis», redaktor naczelny pisma, jeden z założycieli i były prezes Fundacji Villa Sokrates, dzięki której tutaj jesteśmy.

Przypominam, że językami roboczymi Trialogów są polski i białoruski i w zasadzie wystąpień nie tłumaczymy, chyba że na czyjąś wyraźną prośbę to, czego nie zrozumiał. Na początek chciałbym spytać panią Andę Rottenberg, jak ona widzi naszą tutejszość. My Białorusini postrzegamy słowa „tutejsi", „tutejszość" negatywnie, jako coś, co hamuje nasz rozwój, tak narodowy, jak i indywidualny. Jako pewien rodzaj garbu, z którym się zmagamy. Pani Anda Rottenberg, myślę, że jest z natury kosmopolitką, urodzona na dalekiej Syberii, mieszka w metropolii, współpracuje z artystami z całego świata, a w ostatnim numerze almanachu «Annus Albaruthenicus» pochyliła się nad tym miejscem, nad Krynkami, pisząc o działaniach Mirosława Bałki na miejscu Wielkiej Synagogi, o próbach rewitalizacji tego miejsca. Jak pani patrzy na Krynki? Czy one mogą inspirować, czy też są takim garbem, który nie pozwala rozwinąć skrzydeł?

Anda Rottenberg:

Mnie jest bardzo trudno patrzeć na Krynki z punktu widzenia ludzi tutejszych, bo ja tu nie mieszkam. Jeżeli pan mówi o garbie, to jestem zdziwiona, ale wydaje się, że jestem w stanie odtworzyć sposób myślenia ludzi tutaj mieszkających. Zanim Białoruś zaistniała jako państwo, naród białoruski, który wytworzył własną kulturę, należał przez stulecia do innych państw. Co chwilę ktoś inny Białorusinami rządził, a oni jednak kultywowali swoją „naszość", to co się nazywa własną kulturą: język, wyznanie, obyczaj. Jeżeli popatrzeć na Polskę i szerzej, na Europę, to takich małych „naszości" jak w Krynkach są tysiące i trzeba sporej samoświadomości, żeby z tego zrobić wartość. Są takie kraje jak Francja, gdzie każde miasteczko ma własną „naszość" i jest z niej dumne. Być może dlatego, że oni nie mają kompleksów. Są takie pogranicza jak Lombardia – mówię celowo o miejscach oddalonych – albo Alzacja i Lotaryngia, gdzie ludność jest mieszana, gdzie funkcjonuje kilka języków (w Alzacji wszyscy znają niemiecki i francuski). Wiemy, że są to miejsca konfliktowe, bo każdy z nas pamięta ze szkoły, że w wyniku jakiejś kolejnej wojny Alzacja i Lotaryngia stawały się a to francuskie, a to niemieckie. Mamy prącą do autonomii Katalonię, mamy Kraj Basków, który przestał walczyć zbrojnie, a pracuje na to, żeby odbudować swoją tożsamość kulturową. Tu dzieje się to samo z korzyścią dla kultury i cywilizacji, ponieważ ta mnogość i mozaikowość służy również mnie osobiście; staję się bogatsza o wiedzę na temat złożonej tożsamości tego terenu. Tak jak parę lat temu wzbogaciłam się o wiedzę na temat kultury łemkowskiej, o której niewiele wiedziałam. To jest bardzo ważne, bo oznacza inną perspektywę poznawczą dla mnie, osoby, która przyjmuje i chłonie mnogość kultur. A żeby odpowiedzieć na końcówkę pana pytania, czy to jest miejsce wzbogacające twórców, to mogliśmy zaobserwować w ubiegłym roku. Obecny tu

Mirosław Bałka stworzył rzecz nadzwyczajną, jedną z ważniejszych – moim zdaniem – w swojej twórczości. Nie tylko ważną dla tego obszaru, ale dla samego siebie.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Міхал, ты нядаўна меў даклад пра колеры. Па-твойму, найбольш характэрны колер для Беларусі не белы, не чырвоны, а шэры. Ці гэта не тая самая тутэйшасць, спроба прыхавацца і недаакрэсліцца?

Michał Aniempadystau:

Калі каротка, то не. Ты карыстаешся шэрым як літаратурным паняткам, тым сімвалам, які нясе ў сабе колер. А я вывучаў трохі іншае: матэрыяльную культуру. Шэры колер, або адсутнасць фарбаваных паверхняў, такі colourless, характэрны для традыцыйнай культуры Беларусі. Вельмі пашыраны і адрозны ад культуры суседзяў, таму для мяне вельмі важны. На маю думку, гэта адпавядае ментальнасці асноўнай этнічнай групы, якая насяляе Беларусь, то бок этнічных беларусаў. Гэта крыху іншые. Я б увогуле не чапаў колеры, бо або я буду расказваць вельмі доўга не па тэме, або мы заблытаемся ў сімволіцы колераў. Тады я не буду на гэтае пытанне адказваць.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Тады тутэйшыя. Ты быў адным са стваральнікаў такога прыгожага міту пра тутэйшых – людзей памежжа. Міту, які выліўся ў адзін з лепшых праектаў у беларускім мастацтве, беларускай музыцы: «Народны альбом». Вы стварылі герояў, такіх крыху авантурыстаў, над якімі коціцца гісторыя, якія пражылі розныя войны, акупацыі, пры тым стараюцца выжыць у розных умовах, а дапамагае ім такая прыродная хітрасць. Для тых, хто не ведае «Народнага альбому» паясню, што яго героі жывуць у міжваенным Ракаве, мястэчку на мяжы Польшчы і Савецкага Саюза, вядомым як сталіца кантрабанды. Тыя героі – розныя. Адзін чакае „на рускія танкі", бо Ракаў па польскі бок мяжы, а другі мае ў Вільні краму „Moda dla pań i moda dla panów". Яны па-сутнасці аднае крыві, суседзі, якія могуць пабіцца за гузік. Чаму вы ў 1990-ыя гады шукалі такіх вобразаў у літаратуры?

Michał Aniempadystau:

Мастацтвам не заўсёды існуе дзеля чагосьці, а проста ўзнікае як творчы акт мастацкі. «Народны альбом», гэта такі творчы акт, неўсвядомлены або інтуітыўны. Чаму гэтыя месца, час і героі? Па-першае, гэта ўсё стылістычна

вельмі цікава і яскрава выглядае, міжваенны час і пагранічча. Па-другое структурна, калі ёсць мяжа, адразу арганізуецца структура – дзеянні на мяжы, на памежжы адразу структурна і стылістычна арганізаваныя і толькі насычаюцца падзеямі, персанажамі і гэтак далей. Для мяне гэта з пункту гледжання фармальных якасцяў вельмі магаты матэрыял. Калі прывязаць гэта да тэмы „тутэйшасці”, то я б падзяліў розныя рэчы, каб мы ўсё не звалілі ў адну кучу. Памежжа, гэта не абавязкова тутэйшасць, гэта зусім іншы фенамен. Памежжа не працуе ў два бакі, гэта заўсёды скрайняя частка чагосьці. Памежжа не раскідаецца на два бакі мяжы, бо па адзін бок адзін скрай чагосьці вялікага, па другі бок – другі скрай. Таму памежжа, гэта культурная прыналежнасць да чагосьці, гэта выбар ужо адбыўшыся. Гэта адбыўшаяся самаідэнтыфікацыя. А тутэйшасць, гэта ідэнтыфікацыя прасторавая, калі абсалютна не важна, часткай якой групы ты з'яўляешся, дзяржавы або этнічнай групы. Калі памежжа, гэта скрай чагосьці з усімі сваімі фенаменамі, то тутэйшасць заўсёды цэнтр сусвету. Я калі рабіў плакат да «Тутэйшых» у Тэатры Янкі Купалы і думаў як можна намаляваць гэту тутэйшасць, прыдумаў, што гэта проста скрыжаванне, сістэма каардынат і адначасова цэнтр сусвету. Мястэчка заўсёды было калі не калыскай, дык месцам, дзе тутэйшасць мацавалася і набывала нейкія формы. А мястэчка, гэта заўсёды цэнтр сусвету. З гэтага вынікаюць і плюсы, і мінусы. З аднаго боку, тое што па-расейску называецца „месточковость” са сваёй адмоўнай канатацыяй, то бок правінцыйнасць. А з другога боку, гэта такая смеласць, бо калі ты цэнтр сусвету, то дазваляеш сабе пазіраць на ўсіх навокал, і на Парыж, і на Варшаву, і на Маскву з вышыні свайго мястэчка і тварыць, што табе прыйдзе ў галаву. Таму ў мястэчках узнікалі геніяльныя мастакі, аўтары і гэтак далей.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Дзеля гэтага, аднак, патрэбнае разуменне таго, што ты ў цэнтры сусвету. А тутэйшасць часта такая, для якой няма ніякага ні Парыжа, ні Лондана, ні Нью-Ёрка. Ёсць толькі тут і я, а вонкавага свету няма.

Michał Aniempadystau:

Гэта ўжо справа ўласных амбіцыяў. Я, шчыра кажучы, у псіхалогіі тутэй шасці не бачу нічога адмоўнага. Гэта аб'ектыўны этап жыцця любой нацыі. Тэрмін, фенамен тутэйшасці пачынаецца разглядацца, калі фармуецца нацыя. Тады гэтая тутэйшасць пачынае замінаць, якія ж вы тутэйшыя, вы ж беларусы, палякі або літоўцы. Перад гэтым адчуванне тутэйшасці, гэта нармальная з'ява. Хочацца тут абаперціся на нейкія аўтарытэты, дык я абапруся на Томаса Венцлаву, які абсалютна не мястэчковы, не правінцыйны. Для яго Вільня – цэнтр сусвету, а ўсё вакол, гэта поўнач, поўдзень, захад і ўсход. Мне гэта напамінае мемуары Яна Булгака, дзе ў яго цэнтр сусвету – Наваградак і ўсё адбываецца вакол Наваградка. Мы заўсёды цэнтр сусвету. Вось цяпер цэнтр сусвету тут для нас. Горш, калі мы тут сядзім і гаворым мажліва цікавыя рэчы, мажліва нецікавыя, а пры тым заяўляем, што нічога важнага тут не адбываецца, цэнтр не тут.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Мне здаецца, што мы пра тутэйшасць гаворым усё-такі з пазіцыі нетутэйшых. Мне прыгадваецца, што па-сутнасці тутэйшымі лічылі сябе людзі польскай культуры ў Літве і Беларусі пад канец XIX, у пачатку XX стагоддзя, такія як Раман Скірмунт ці Міхал Ромер. Яны самі сябе называлі крыху інакш: краёўцамі. Потым ім трэба было выбраць, частка з іх працавала на карысць літоўскай дзяржавы, думаю, працавала б і на карысць беларускай, калі б такая ўзнікла. Але ў іх было разуменне вартасці таго месца, дзе нарадзіліся. Мы тут гаворым пра іншага тутэйшага, такога як меў на ўвазе Купала пішучы сваю славутую п'есу. Тутэйшасць як мімікрыя, як спроба выжыць, схавацца, але не як матэрыял, на якім можна будаваць культуру ці мастацтва. Мне здаецца, што з канца 80-ых, пачатку 90-ых гадоў мінулага стагоддзя, калі нашае пакаленне трохі нашумела ў грамадскім жыцці, на Беласточчыне паменшала тутэйшых. Наступіла самаідэнтыфікацыя, нават калі частка праваслаўнага насельніцтва называе сябе праваслаўнымі палякам, але ўжо не тутэйшымі. Юрка, ці пагодзішся з гэтым?

Jerzy Chmielewski:

Я гэты працэс назіраю даўно. Калі мы з Сакратам Яновічам пачалі арганізаваць Трыялогі пад канец 1990-ых гадоў, тэма самаідэнтыфікацыі ў нас часта паяўлялася. Сёння заўважаю, што крыху змянілася, перш-наперш погляды звонку на нашыя балючыя справы такія як пошукі тоеснасці. Жывем у іншых абставінах. Гаворым пра тутэйшасць. Не хачу нікога абразіць, але калі гляджу на залу, то адчувае сябе тут найбольш тутэйшым, бо я прыйшоў на свет паўвеку таму, пяць мінут дарогі адгэтуль, у добрым шпіталі, збудаваным у Крынках яшчэ царскай адміністрацыяй. Жыў і жыву, хаця дом маю ў Беластоку, у Паўнёвым Востраве, пяць кіламетраў адгэтуль. Тут сапраўды цэнтр майго свету, але я не вывышжаюся з гэтым, для мяне гэта натуральнае. Мы са спадаром Сакратам Яновічам на Трыялогах усім хацелі гэта ўдакладніць, што тоеснасць гэта асабістая справа, але неабход-

ная. Трэба кімсьці акрэсліцца. А тутэйшы, гэта быў пошук або скрыванне сваёй тоеснасці. Янка Купала, калі пісаў гэтую п'есу (пару гадоў таму была тут прадстаўлена Гарадзенскім тэатрам лялек), тады быў іншы час. Час фармавання беларускай нацыі. Яна сфармавалася, можа не так моцна як мы – свядомыя беларусы – хацелі б гэтага, але сфармавалася. Янка Купала ў 1908 годзе напісаў яшчэ адзін верш „Хто ты гэткі? – Свой, тутэйшы". Прайшло многа часу, шмат што змянілася. Калі я слухаю спадарыню Анду Роттэнберг, то бачу, што змяніўся падыход да нас людзей звонку. Я тутэйшасць разглядаю не як пошукі тоеснасці, а прывязанасцьда месца душой. Для мяне Крынкі заўсёды былі важныя і я паспрабаваў у пачатку 2000-ых гадоў гэтую ідэю неяк папулярызаваць. Крынкі, вядома, змяніліся. Яны не такія як былі сто, ці пяцьдзесят гадоў таму, але маюць багатую гісторыю. To jest pani Ando naprawdę ziemia magiczna. Stąd można czerpać inspiracje do sztuki. Cieszę się, że to się odbywa. Пятнаццаць гадоў таму назад быў рамантычны час і мы з Сакратам Яновічам (але то была мая ініцыятыва) сталі выдаваць месячнік і назвалі яго «Tutaj». Невыпадкова. Мы падкрэслілі, што гэтае месца важнае. Я рознае ў жыцці рабіў і раблю, але хачу сказаць, што гэта застаецца ў маім жыцці найбольшым дасягненнем, бо я хацеў сплаціць доўг. Чалавек тутэйшы павінен нешта зрабіць для месца, у якім нарадзіўся, а не толькі адчуваць гонар ці любоў да гэтага месца. Сам здзіўляюся, што мы амаль тры гады выдавалі гэты месячнік, бо я тады меў на галаве «Часопіс» і «Гарадоцкія навіны», і ў Міхалове трохі памагаў. І штосьці дзякуючы гэтаму тут памянялася. Змяніліся адносіны ў Крынках да беларускасці, яна перастала насцярожваць. Сёння маем іншы час, інтэрнэт, але тады гэта было для мяне вельмі важнае.

Anda ROTTENBERG:

Ja nie mam żadnych wątpliwości, że to jest ziemia magiczna. Chciałabym tylko zwrócić uwagę, że takich ziem magicznych jest więcej. Dla mojego ojca ziemią magiczną były okolice Nowego Sącza i postrzegał je jako zupełnie wyjątkowe miejsce na świecie. Dla mojej mamy Nowosybirsk był miejscem magicznym, chociaż ja w życiu nie widziałam bardziej nieprzyjaznego miejsca. Mówię o tej mnogości, którą należy cenić. Tutaj jest obecna Lidia Stefanowska, dla której miejscem magicznym jest Bielanka. Muszę powiedzieć więcej: ja dostrzegam tę wielokulturowość jako wielką wartość. Jeżeli nie tak dawno temu zaprosiłam Leona Tarasewicza, żeby zrobił coś dla nowego budynku muzeum w Katowicach, to dlatego, że zobaczyłam pewnego rodzaju podobieństwa między tak różnymi miejscami jak Podlasie i Śląsk. Mam koleżankę, która nie urodziła się na Śląsku, jej korzenie tkwią w niegdyś polskiej Ukrainie, w Stanisławowie, a która od dziecka mieszka w Bytomiu i dla niej miejscem magicznym jest Bytom, ale Katowice już nie. Tak to się odbywa. Nie chciałam mówić o oczywistościach, tylko pokazać – to jest chyba funkcją wolności – że możemy o tym przypominać i być z tego dumni, że nam już nikt nie narzuca innej tożsamości niż ta, w której wyrośliśmy. Najważniejsze jest to, że my się o takie miejsca magiczne wzbogacamy, że możemy ich dotknąć i ludzie, którzy pochodzą z tych miejsc dzielą się z nami tą tutejszością. Pan tutaj mówił o tym, że tutejszość jest czymś innym niż pogranicze. Oczywiście, ale ta tutejszość, którą kształtuje pogranicze jest wynikiem istnienia pogranicza. Wszystkie te miejsca, o których mówimy, a które są magiczne dla wymienionych tu osób, są miejscami pogranicza, gdzie wartość rodzi się ze zmieszania kilku kultur.

Jerzy CHMIELEWSKI:

Chciałbym dodać, że tutejszy nie musi być tu urodzony. Na Białostocczyźnie przybywa ludzi, które się tutaj osiedlają i oni także mogą czuć się tutejszymi. Oni siebie tak postrzegają, wybrali jakiś stary domek do życia, odremontowali go i zamieszkali. Tylko ja zawsze apeluję, żeby wiedzieli, gdzie zamieszkali, jaka jest historia tych terenów. Niestety, często nie ma takiej świadomości wśród przyjezdnych. Oni nie czują magii tej ziemi, tylko dostrzegają ciszę, spokój.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Mnie się wydaje, że my o tutejszości mówimy tak jak poeci romantyczni opisywali wieś i zachwycali się pięknem krajobrazu. Chłop tego piękna nie widział, bo ciężko pracował i nawet nie miał czasu się wyprostować. Skoro jest tak pięknie, skoro te wszystkie małe ojczyzny nas tak wzbogacają i są takie magiczne, to w ogóle skąd temat naszego spotkania? Skąd się bierze problem, a niewątpliwie problem jest, przynajmniej jeśli chodzi o Białorusinów. Odczuwał to bardzo mocno Sokrat Janowicz, szczególnie w swojej publicystyce. Do słowa „tutejszość" często w rozmowach dodawał słowo „przeklęta". Ubolewał nad tym nie do końca sformowanym Białorusinem, jeśli się trzymać tego konkretnego przykładu. W Polsce jest teraz bardzo dobra atmosfera wokół regionalizmów, ale trzeba mieć świadomość, żeby to pielęgnować. Może trzeba na to spojrzeć trochę z boku, żeby dostrzec tu centrum wszechświata. Tak jak w ubiegłym roku Mirosław Bałka dostrzegł ten potencjał wśród kupy kamieni, w chaszczach. Natomiast tutejszy ze wstępniaka do tegorocznego Trialogu, niezależnie od tego, czy urodzony tutaj, czy przyjezdny, nie jest w stanie dostrzec tego potencjału.

Anda ROTTENBERG:

Są próby zdefiniowania tych postaw, jest coś takiego jak socjologia historyczna. I taką próbą zdefiniowania tego punktu widzenia, tego niedocenienia siebie, tego kompleksu podjął Jan Sowa w książce «Fantomowe ciało króla» – w bardzo ważnej dla nas Polaków egzegezie tego, co się tutaj wydarzyło przez ostatnie pięćset, albo tysiąc lat. To nie jest tak, że możemy odpowiedzieć na niektóre pytania sięgając dwadzieścia pięć czy pięćdziesiąt lat wstecz. Musimy sięgnąć znacznie dalej, w głąb historii i przyjrzeć się tym mechanizmom, które ukształtowały te państwowości, litewską, polską, ale też rosyjską czy czeską. W tej książce jest bardzo wyraźny podział na dwie Europy, Zachodnią i Wschodnią. Linia podziału przebiega na Łabie. Na wschód od Łaby, do Uralu, a przynajmniej do Dniepru to są ziemie, gdzie panuje kompleks niższości. Tutaj zawsze się ktoś porównuje do tego centrum, które jest po drugiej stronie Łaby. Stąd wniosek, że to kompleksy kształtowały te kultury. Kiedy przyglądamy się procesom, które trwały tysiąc lat, to odwracamy perspektywę, niezależnie od tego, co pan mówił o perspektywie w pisarstwie Tomasa Venclovy. Będzie to perspektywa «Konopielki», która jest napisana językiem tutejszym, takim nie do końca polskim. To nie jest proces odwracalny, ale dobrze żebyśmy przynajmniej sobie uświadomili, czego jesteśmy produktem. My w Polsce, my w Krynkach, my w Rakowie.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Nie wydaje się pani, że jedna z brzydkich twarzy tutejszego została pokazana podczas niszczenia wystawy w Zachęcie? Ta zaściankowość, nieufność wobec obcych, ksenofobia?

Anda ROTTENBERG:

Nie chciałabym tego wątku rozwijać, bo to jest nadal niezbadane. To jest pewien rodzaj wizualnego analfabetyzmu, który w Polsce osiąga wysoki procent. Ale jest jeszcze inny punkt widzenia, który został dobrze przeanalizowany przy okazji teatru. Profesor Niziołek napisał taką książkę, w której analizuje postawy wobec Holokaustu, chociaż on woli używać słowa Zagłada, a to nie jest to samo. Analizuje on w tym kontekście postawę polskiego społeczeństwa, o którym się zwykło mówić jako o zbiorowym świadku . Niziołek powołuje się na innych badaczy i mówi: nie, to nie jest tak, że wszyscy byli świadkami, niektórzy byli zwykłymi gapiami. Świadek to ten, który daje świadectwo, w języku angielskim zasadnicze istnieje rozróżnienie między witness i bystander, świadek i przygodny obserwator. Świadek daje świadectwo, obserwator się tylko przygląda. Hannah Arendt nazywa tych gapiów głupcami. Chodzi o wypieranie tego, co się widziało, bo przyjęcie tego do wiadomości powoduje dyskomfort moralny. Dlatego udajemy sami przed sobą, że to się nie wydarzyło, a więc gramy.

Przestajemy być, a zaczynamy grać. Tę grę się dziedziczy, następuje kumulacja, a efektem tego jest to, co się zdarzyło w Zachęcie. Taka może być jedna z interpretacji. Ale być może każde społeczeństwo, nie tylko polskie, musi sobie przepracować sprawę swojego stania na scenie. Na scenie Zagłady również.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Нагадаю, што кожны можа падключыцца да размовы. Я хацеў бы вярнуцца на наш беластоцкі панадворак і звярнуцца да Юркі, як сведкі таго грамадскага працэсу знікання тутэйшага на карысць самаідэнтыфікацыі „я паляк", „я беларус". Чаму, на тваю думку, культура ў беларускіх мясцовасцях зводзіцца да аднаго – да фэстаў. Нават не народных, а псеўданародных, якія нават цяжка назваць культурнымі падзеямі.

Jerzy CHMIELEWSKI:

Якія людзі, такая культура, можна сказаць. Але калі сур'ёзна, то справа выхавання, не хапала добрых прыкладаў. Я да нядаўна шэсць гадоў быў дырэктарам дому культуры ў Гарадку, але дзейнічаў шырэй, бо мы са сваімі калектывамі ездзілі па цэлай Беласточчыне, таксама на фэсты, пра якія гаворыш. Я стараўся пераконваць не толькі жыхароў Гарадка, што культура, гэта не забава, не гулянка. На жаль, гэтыя фэсты сапраўды да таго зводзяцца. Я думаю, што я добры прыклад у Гарадку пакінуў, бо Гарадоцкаму цэнтру культуры ўдалося як аднаму з трох у ваяводстве ўвайсці ў праграму Нацыянальнага цэнтра культуры «Дамы культуры плюс». Дзякуючы гэтаму мы маглі ўдзельнічаць у розных сустрэчах, дзе менавіта пра гэта гаварылася. Такія фэсты, гэта не толькі прабдема Беласточчыны, а ўсяе Польшчы. І ш Беларусі гэта выглядае падобна. Тут гэтага не было б, каб арганізатары і ўдзельнікі гэтых фэстаў адчувалі, што гэта аўтэнтычнае, тутэйшае мерапрыемства. А як быць тутэйшым, калі на сцэне выконваюцца прыгожыя песні, але не тутэйшыя. Яны не маюць нічога супольнага з Беласточчынай. Гэта нейкі імпарт. Тут Беларускае грамадска-культурнае таварыства зрабіла нядобрую работу – з цэлай пашанай для Таварыства, – бо заангажавала інструктараў з Беларусі, якія давялі да таго, што сёння на Беласточчыне маем беларускамоўныя песні рускіх кампазітараў. Гэтыя песні гучаць і па Радыё Рацыя часам, і ніхто на гэта не звяртае ўвагі. Я выйшаў з такой ініцыятывай, каб вярнуцца да каранёў, каб паказаць, што тут таксама была культура тутэйшая, беларуская, наш самабытны фальклор. Мы з маім сябрам Сцяпанам Копам прыдумалі, каб гэты фальклор, гэтыя песні спісаць. І такія зборнікі выдаюцца. Ці гэта штосьці паможа? Не ведаю, але ў апошні момант нам удалося гэта зберагчы.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Не зашкодзіць. Спісанае, хай будзе. Я хацеў бы вярнуцца да таго, пра што сказала пані Анда Ротэнберг, а менавіта да падзелу Еўропы на дзве часткі. Пра гэта піша таксама Ежы Тамашэўскі ў такой, можа ўжо крыху прызабытай кніжцы «Rzeczpospolita wielu narodów». Ён прыпамінае нам, што калі на захадзе Еўропы адбылося пасля Французскай рэвалюцыі самавызначэнне народаў, калі развіццё капіталізму зрабіла народ суб'ектам гісторыі, то нашая частка на ўсход ад Лабы была падзеленая паміж трымя імперыямі, Аўстравугорскай, Нямецкай (раней Прускай) і Расейскай. У іх былі народы суверэны і падпарадкаваныя ім. Цытата: „Trudno zaprzeczyć, że niejednokrotnie, choć nie zawsze, istniały poważne różnice cywilizacyjne oraz kulturalne między narodem podporządkowanym a panującym. Działo się to zwłaszcza tam, gdzie skutecznie uniemożliwiono rozwój kultury narodu narodu uciśnionego, a także gdzie nastąpiła daleko idąca asymilacja jego środowisk oświeconych. Ostatnim bastionem oporu pozostawała nieuczona kultura ludowa, proste śpiewki, przysłowia i obyczaje gminne". На гэтую тэму таксама вельмі цікавае эсэ змясціў Мілан Кундэра ў сваім першым рамане «Жарт». Ён піша пра Чэхію, але гэта можна аднесці да ўсіх нашых краін, калі камуністы да рангу нацыянальнай культуры ўзводзяць фальклор. Гэта не прыводзіць да развіцця культуры. Мне здаецца, што Беларусь – прыклад закансерваванага такога стану, дзе той фальклор на сілу ўзведзены да рангу нацыянальнай культуры. Адтуль тыя фэсты, адтуль тыя інструктары, якія прыязджаюць і да нас на Беласточчыну.

Michał Aniempadystau:

У мяне такое ўражанне, што мы ад тэмы тутэйшасці ўвесь час перамяшчаемся на сумежныя тэмы і дыскусія нібыта тычыцца тутэйшасці, але папраўдзе больш рэгіяналізму, а гэта не тутэйшасць. Краёўцы, гэта не тутэйшасць. Мультыкультуралізм таксама не тутэйшасць. Тутэйшасць, гэта іншы фенамен. Негатыўнае яго разуменне, як у Янкі Купалы, паўстае толькі з працэсам стварання нацыі. Гэта зноў робіцца актуальным у сённяшняй сітуацыі ў сувязі з гэтымі кансцыентальнымі войнамі, якія вядуцца не толькі сродкамі вайсковымі і эканамічнымі, але таксама камунікатыўнымі, калі прапаганда і сродкі масавай інфармацыі ставяць на мэце ў першую чаргу змяніць свядомасць. Тутэйшасць у гэтым сэнсе сёння, то бок недааформленасць нацыянальнай ідэнтычнасці, гэта слабое месца ў такой кансцыентальнай вайне. Гэта патэнцыйная база, каб стварыць новую псеўда або квазісвядомасць гэтых людзей, напрыклад „рускі міры", або „рускі са знакам якасці". Тутэйшасць у гэтым сэнсе, мне здаецца, вельмі актуальнай. Пытанне, аднак, было зададзенае... пра што?

Mikołaj Wawrzeniuk:

Пра фальклор і спробу зрабіць з яго нацыянальную культуру.

Michał Aniempadystau:

Традыцыйнае народнае мастацтва, то бок тое, што так можна называць без нацяжак, скончылася пад канец XIX, ці ў выпадку Беларусі на пачатку XX стагоддзя, перад Першай сусветнай вайной. Традыцыйнае мастацтва існуе толькі ў традыцыйнай культуры. Далей гэтае мастацтва альбо вывучаецца і ахоўваецца – гэта рабілася ў II Рэчыпаспалітай на вельмі высокім узроўні, – альбо на яго не зважаецца – у 20-30-ыя гады ў БССР на яго не зважалася, народных майстроў саджалі як парушальнікаў эканамічных законаў. І тады было яно пазбаўленае традыцыі, а народнае мастацтва, гэта заўсёды перайманне – прыгожае, што рабілася да мяне, што рабіла мама, – а калі рвуцца традыцыі, народнае мастацтва стаецца проста мастацтвам. Яно адмаўляе традыцыю, яно хоча зрабіць лепш як традыцыя, лепш чым мама (ёсць жа часопісы з узорамі вышыўкі крыжыкам) і гэта ўсё пачынае руйнавацца. І ў нас гэта так адбывалася. У 1940-50-ыя гады наступае гэты паварот, з'яўляецца цікавасць дзяржавы да народнага мастацтва. І яны залічваюць да народнага мастацтва тое, што было проста мастацтвам непрафесійным і спрабуюць ім кіраваць. Яны ствараюць даследчыкаў, цэнтры народнай культуры, якія распрацоўваюць арнаменты, іх каларыстыку, пішуць песні ў народным стылі. У Беларусі і ў іншых славянскіх рэспубліках паўстае магутны пласт такога псеўданароднага мастацтва. Гэта спецыялісты могуць адрозніць песню аўтэнтычную ад псеўданароднай, а мы ж не спецыялісты і ўсё гэта ўспрымаем як народнае, частку сваёй ідэнтычнасці. У нас паўстае стылістычна зменена ідэнтычнасць, што на маю думку дзіўнае, як мінімум.

Leon Tarasewicz:

Мы гаворым цэлы час пра тутэйшасць як пра якоесь пятно, стараемся апраўдацца. Але калі ўжо ёсць нацыя, калі ёсць дзяржава, то тэрмін „тутэйшасць" набывае іншае гучанне. Людзі вяртаюцца да тутэйшасці па ўсіх краінах, але да такой малой краіны, якая іх узбагачвае. Мне цікава як думаюць нашыя сябры, наколькі тутэйшасць можа быць пазітыўным элементам нашага жыцця.

Jerzy Chmielewski:
Цябе, Лёнік, я хіба пераконваць не мушу, што для мяне тутэйшасць ніколі не была ніякім цяжарам. Наадварот, мы ж разам многа рабілі, абапіраючыся на вельмі для нас важнае месца, адкуль паходзім. Гэта ёсць шанц на ўзбагачэнне і тут найлепшы прыклад сам прафесар Лявон Тарасэвіч. Я думаю, што каб не тое адкуль ён ёсць, дзе вырас, не быў бы сёння такім мастаком. Тыя матывы мясцовыя асабліва відаць у першых гадах творчасці прафесара. Мы тут, аднак, гаварылі пра самавызначэнне, ідэнтычнасць. У такім выпадку не бывае без палітыкі. У Польшчы маем Закон аб нацыянальных меншасцях. Там ёсць спісак афіцыйна прызнаных моў і нацыянальнасцяў. У час перапісу насельніцтва, каб была ў ім, так як да вайны, катэгорыя „тутэйшы", людзі ідэнтыфікаваліся б з гэтым. Хутчэй за ўсё выбар на Беласточчыне ёсць паміж беларусамі і палякамі.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Калі казаць пра тутэйшасць як вартасць, думаю, трэба завяршыць этап нацыястварання і вярнуцца да сябе. А ў беларусаў, мне здаецца, не да канца тут усё дароблена. Не да канца нацыя створаная. Два гады таму на гэтым месцы Ігнацы Карповіч цешыўся з гэтай прычыны, не жадаў, каб беларусы сталі такімі як іх суседзі са сваімі нацыяналізмамі, ксенафобіяй, скінамі. Ён жадаў нам, каб мы адразу перайшлі ў глабальнае грамадства, але так, відаць, у свеце не адбываецца. Пані Анда Ротэнбэрг узгадала тут Лэмкавіну і дарожныя ўказальнікі па-лэмкоўску. Я не ведаю як цяпер, але яшчэ пару гадоў таму быў толькі адзін – у Бялянцы. Вырашылі пра гэта ў радзе гміны польскія галасы.

Anda Rottenberg:
Na Kaszubach też są kaszubskie napisy.

Mikołaj Wawrzeniuk:
На Кашубах так. Я б аднак не хацеў, каб мы падзялілі лёс лэмкаў, каб пасля нас тут уводзілі беларускія надпісы. Пакуль што мы самі не імкнемся да гэтага, наадварот, рукамі і нагамі баронімся ад таго, каб скарыстаць магчымасці, якія даюць нам законы польскай дзяржавы і Еўрапейскага Звязу.

Michał Aniempadystau:
Я не пагаджуся з тым, што ты сказаў можа так паліткарэктна, што беларусы недафармаваліся як нацыя. На маю думку, не. Тут усё ў парадку, усё сфармавалася, толькі гэта нацыя нешматлікая. Нацыя, то ўяўленая супольнасць. Колькі сябе адчувае беларусамі, столькі і беларускай нацыі ёсць. Ёсць множныя ідэнтычнасці насельнікаў Беларусі. Грамадзяне Беларусі не абавязаны быць чальцамі беларускай нарадовасці, яны могуць культурна ідэнтыфікавацца з іншымі нацыямі. Гэта адно. Другое, што сказаў Лёнік Тарасэвіч. Безумоўна, на маю думку тутэйшасць, гэта абсалютна нармальна. Казаць пра гэта пазітыўна ці негатыўнане выпадае, бо гэта нармальна і натуральна. Праблема гэтая паўстае ў пэўныгістарычны перыяд, у пэўных абставінах. Купала надае ёй негатыўнае гучанне. Я разумею, што заўсёды ўзнікае пытанне тэрміналогіі і прыгажосці гэтых тэрмінаў. У нашай традыцыі гістарычнай, літаратурнай слова „тутэйшыя" вельмі ёмкае, значнае. Яно ўбірае ў сябе значна больш дэфініцый, чымсьці мы сёння абгаварылі. Ёсць у польскай традыцыі слова „краёўцы". Калі гаварыць пра рэгіяналізм і лакальны патрыятызм, то „краёўства" як палітычная ідэя значна бліжэйшая. Фактычна тое, пра што мы гаворым сёння, гэта такое „неакраёўства". Адчуванне каштоўнасці мультыкультурнай сітуацыі, малая айчына, якая з'яўляецца часткай большай, так як Беласточчына частка Польшчы. Разнастайнасць нацыянальная, культурная, рэлігійная гэта Богам дадзенае нам месца. Менш гэтага прыніжэння, а больш эгацэнтрызму і культурацэнтрызму. Трэба на сябе часам паглядзець як на цэнтр сусвету. Тады шмат што як бы больш дакладна выглядае.

Anda Rottenberg:
Proszę państwa, siedzimy w synagodze. Prawdopodobnie wszyscy, którzy się tutaj dzisiaj zebrali wiedzą, że 90 procent mieszkańców Krynek to byli Żydzi. Ocalało bardzo niewielu, ale dla nich, dla tych, którzy ocaleli, Krynki były centrum świata. Jak by ktoś z państwa sięgnął do «Księgi Krynek» (wydanej po angielsku; ma osiemset stron i można ją przeczytać w internecie), która jest próbą odzyskania dla tych rozsianych po świecie potomków tożsamości miasta Krynki jako ich miejsca. Oni też byli tutejsi. Pan mówi o tutejszości w kontekście tworzenia się narodu, więc chciałabym zapytać, jak pan widzi tożsamość tych Żydów mieszkających w Nowym Jorku, Brazylii, Izraelu czy jeszcze nie wiadomo gdzie, a którzy czytają tę «Księgę Krynek»?

Michał Aniempadystau:
Jeszcze raz powtórzę, że to dla mnie nie jest problem. Tutejszość to jest norma i być tutejszym może każdy naród. Może nim być także Żyd, który mieszka w Brazylii albo w Nowym Jorku, a pochodzi z Krynek.

Anda ROTTENBERG:
Tworzenie się narodu – mnie ten proces nurtuje.

Michał ANIEMPADYSTAU:
Słowo „tutejszy" jest pochodzenia białoruskiego. Ten termin pojawił się pod koniec XIX wieku. Podczas spisu powszechnego w Imperium Rosyjskim Białorusini nie umieli się określić i pisali „tutejsi". Żydzi z samookreśleniem nie mieli problemów.

Anda ROTTENBERG:
Przed wojną w Polsce nie pisało się, jaką się ma narodowość, tylko wyznanie.

Mikołaj WAWRZENIUK:
Tak było tylko w spisie powszechnym z 1931 roku, a w spisie z 1921 była rubryka „narodowość". W 1931 było „wyznanie" i „język ojczysty", przy czym nie zawsze był to ten język, którym się mówiło. Część Żydów na przykład podawała jako ojczysty hebrajski, a nie jidysz.

Anda ROTTENBERG:
Część Żydów też pisała „polski".

Mikołaj WAWRZENIUK:
Zgodnie z prawdą. Ale hebrajski chyba nie był językiem ojczystym. W spisie z 1931 roku wprowadzono kategorię tutejszych, ale wyniki opublikowano tylko dla jednego województwa: poleskiego. Myślę jednak, ż o tym więcej powiemy w części politycznej naszej dyskusji.

Jerzy CHMIELEWSKI:
W miesięczniku, który tutaj pokazywałem, drukowaliśmy w odcinkach tłumaczoną z hebrajskiego księgę pamięci «Pinkas Krynki». Wcześniej w Gródku, wspólnie z Leonem Tarasewiczem, publikowaliśmy w «Wiadomościach Gródeckich» księgę «Pinkas Grodek». Myślę, że tę pamięć trochę przywróciliśmy. Rzeczywiście, z tych wspomnień, które przetłumaczyliśmy na język polski wyraźnie wybija się to, że społeczność żydowska bardzo mocno utożsamiała się z tym miejscem, gdzie mieszkała. Dowodem jest to, że ci, którzy przeżyli Holokaust, postanowili zachować ten świat w pamięci spisując poszczególne pinkasy. Marzyliśmy z panem Sokratem, aby «Pinkas Krynki» poszerzony o wspomnienia tych kryńczan, którzy pamiętali Żydów (dzisiaj już ich praktycznie nie ma) wydać osobną książką.

Antoni MIRONOWICZ:
Пытанне да спадара Міхала. Ці чалавек, які адчувае сябе тутэйшым, можа быць актыўным дзеячам культуры беларускай, польскай, яшрэйскай ці літоўскай?

Michał ANIEMPADYSTAU:
Калі каротка, то абсалютна не бачу ніякіх праблемаў. Калі мы гаворым пра цяперашняе адчуванне тутэйшасці, то больш канкрэтна і менш прыгожа – гэта рэгіянальны патрыятызм, прывязанасць да каранёў. Małe ojczyzny. Наша гісторыя, культурная традыцыя складаецца з розных меншых культурных традыцыйю. Я не магу казаць за польскую традыцыю, але магу казаць за беларускую, якая з'яўляецца пераемніцай культур, якія паўставалі ў XIX стагоддзі, у тым і польскіх культурных пачаткаў, якія ў сваю чаргу пераймалі яшчэ ранейшую традыцыю Вялікага княства Літоўскага. Спрабуючы вызначыць галоўны стрыжань таго, што мы зараз называем беларускай культурай у традыцыі, то суіснаванне розных традыцый унутры яе. На маю думку, беларуская культурніцкая мадэль мусіць палягаць у тым, што яна пераемная і мусіць уключаць у сябе розныя культурныя напластаванні: польскае, габрэйскае, часоў Кіеўскай Русі. Усё гэта – частка нашай культуры. Тым яна важная, што ўключае ў сяберозныя культурны мадэлі. Беларуская культурная мадэль не можа быць этнічнай, зводзіцца да вышыванак. Як ва ўсім свеце, яна павінна быць культурніцкім выбарам.

Antoni MIRONOWICZ:
Я разумею таго тутэйшага, які жыве далёка ад цэнтру нацыянальнага руху, на памежжы, дзякуючы гэтаму ён лепш разумее сваіх суседзяў іншай нацыі, таксама тутэйшых.

Konstanty BONDARUK:
Я выступаю тут як журналіст. Хачу сказаць, што я дагэтуль расчараваны формай і зместам гэтай дыскусіі, бо мне даецца, што мы кружляем вакол тэмы і толькі зрэдзь часу закранаем яе сутнасць. А сутнась палягае ў тым, што трэба з нечага выйсці. Мы вышлі з «Тутэйшых» Янкі Купалы, але павінны вярнуцца да Сакрата Яновіча. Гэта дзве выдатныя асобы, якія моцна хваляваліся за тое, што тутэйшасць з'яўляецца нейкім эмбрыянальным, зародкавым станам нацыянальнай свядомасці. І Янка Купала, і Сакрат Яновіч моцна перажывалі, хваляваліся за тое, што тутэйшыя людзі лічць тутэйшасць ней-

кім хітрыкам, каб выкруціцца перад чаговымі акупантамі, каб тыя не маглі палічыць іх сваімі. Беларусь была соеасаблівым гасцінцам альбо нейкім прахадным дваром і тут з захаду, з усходу прыходзілі, змяняліся акупанты. Што тады выпадала беларусу рабіць? Ён атаесамліваў сябе з аднымі акупантамі або з іншымі. Абудвум акупантам не залежала на тым, каб умацаваць у беларусаў нацыянальную свядомасць. На пытанне „хто ты?" беларус адказваў: тутэйшы, такі як дрэўца, як камень, а ты вось, прыезджы немец, сядзь пад дрэўцам, адпачынь і зноў сабе паедзеш. А ты, маскаль, прыйшоў, дык сядзь на каменьчыку, малачка табе прынясем і пойдзеш далей. А мы тут на месцы застанемся. Але гэтае заставанне на месцы, усё роўна – як пісаў Валянцін Акудовіч або Алесь Анціпенка – зародкавы стан свядомасці. І абудвух гэтых выдатных людзей не задавальняў гэты стан. Яны таксама моцна хвалююцца за цяперашню сітуацыю. Як быццам дзяржава дэкларавала сябе беларускай і называецца Рэспубліка Беларусь. У студзені нават яе пажыццёвы кіраўнік заявіў, што мова і культура неабходныя, каб беларусы сталі беларусамі, але вядома, што яго словы застаюцца толькі словамі. Валянцін Акудовіч кажа, што стварылася мноства розных мітаў – беларусы стварылі гэтыя міты, – якія дазваляюць ім жыць камфортна, не атаясамліваючы сябе з беларускай нацыяй. Вось гэтая тутэйшасць іх задавальняе. Але гэтая тутэйшасць не задавальняла ні Янку Купалу, ні Івана Мележа, ні Сакрата Яновіча. Паколькі я з Сакратам быў асабіста знаёмы і лічу сябе яго вучнем, магу сказаць, што ён жывучы ў Крынках моцна хваляваўся за тое, што тутэйшыя не ведаюць хто яны, не могуць сябе ніяк ідэнтыфікаваць. Паляк якісьці я не поўны, а які ж я беларус? Беларусь там у Лукашэнкі. Гэта ёсць праблема. Я спадзяюся, што яшчэ пачую, што зрабіць, каб гэты эмбрыянальны, зародкавы стан нацыянальнай свядомасці пераўтварыўся ўжывы арганізм.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Я думаю, што простых рэцэптаў няма. Тут мы казалі пра тое, што і Янку Купалу, і Сакрата Яновіча не задавальняў гэты стан. Хай наша размова і кружляла вакол, але тут няма аднаго рэчышча, у якім мы павінны плысці. Кожны гаворыць крыху пра тое, што яму баліць. Думаю таксама, што шырэйшы погляд, нават калі не ўсіх задавальняе, то можа быць цікавы. А дыскусію будзем працягваць.

Jan Bogdan BOCZKO:

Jestem typowym produktem tej ziemi, Podlasia, spadku Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ta ziemia jest mi szczególnie bliska, bo w tutejszym kościele Świętej Anny zostałem ochrzczony, tu rodzice brali ślub, tu byłem do pierwszej komunii świętej, teraz mieszkam po drugiej stronie puszczy. Te tematy mnie tu przywiodły. Chciałem usłyszeć coś o jaźni, o odczuciu osobowości, kto jest kim, bo to jest podstawą bytu ludzkiego. Na przykład, kiedy emigranci schodzili ze statku w Nowym Jorku i nie potrafili powiedzieć kim są, pytano ich, w jakim języku matka mówiła. Jak się modliłeś? Temat tutejszych i przywiązywanie go do małej ojczyzny jest dla mnie tematem przeszłości. To już historia. Dlaczego przy kolejnym spisie narodowym, a jest to informacja dla niektórych może niemiła, że coraz więcej osób utożsamia się z polskością, chociaż chodzi do cerkwi? To jest bolesny temat dla wielu baciuszków, wiem o tym. Mój jeden rodzic był katolikiem, drugi przeszedł na katolicyzm. Ja wzrosłem w duchu patriotycznym. Jestem emerytowanym oficerem, byłem pilotem myśliwskim. Dla mnie miłość ojczyzny to jest coś wielkiego. Miłość małej ojczyzny też jest bardzo ważna, ale nie utożsamiałbym jej jako walki o swoją osobowość, choćby dlatego że jesteśmy na tym etapie rozwoju cywilizacyjnego, że raczej każdy z nas zna swoją osobowość, ma swoją jaźń. Na przykład padły tutaj słowa, żeby do końca wykorzystać ustawę o mniejszościach. To jest fantastyczne, jestem za tym, ale stawiam pytanie. W tej ustawie jest, że każdy czujący się w swoim sercu Białorusinem może mieć w dowodzie napisane nie Jerzy a Jurka. Który tak ma? Dlaczego mniejszość nie idzie w tym kierunku? Dlaczego pan, panie Leonie, nie ma w dowodzie „Lońka"?

Leon TARASEWICZ:

Szanowny panie, tak się składa, że zostałem w cerkwi ochrzczony: Leoncjusz. Tyle że mnie tak w gminie ojciec nie mógł zapisać, bo był tam spis imion polskich. Dlatego zapisał mnie: Leon.

Jan Bogdan BOCZKO:

Rozumiem, przykro mi. Proszę państwa, jeszcze tylko jedną rzecz powiem. Mam nagrany film pani Tamary Soloniewicz z 1985 roku «Ballada kresowa». Jeden wątek, ten tutejszy wkurzył mnie. Rolę jednego z ojców gra Jerzy Nalewajko, którego znałem osobiście, ceniłem. On właśnie jako tutejszy razem z rodziną za sprawą sowietów znalazł się na wschodzie. Przez tę tutejszość brat prawdopodobnie opowiedział się jak Białorusin i trafił do Armii Czerwonej, poległ pod Stalingradem. A on, jako Polak, bo jako Białorusin nie miał szans do Andersa się dostać, pod Monte Cassino się znalazł. I w tym filmie ten pan przyszedł do nauczycielki prosić o chrzest, a nauczycielka mówi: nie ma problemu, wszyscy jesteśmy Polakami. Na to on się żachnął: no wie pani, ale my chodzimy do cerkwi, my tutejsi, następuje niewielka przerwa, Białorusini. I właśnie ten zwrot, który uważam za nadużycie, był u pani Sołoniewicz. Dodanie do tutejszych „Białorusini" było nadużyciem.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Akurat uważam, że fabularyzowana «Ballada kresowa» była najsłabszym filmem Tamary Sołoniewicz, ale cieszę się, że pana wkurzył, bo sztuka powinna wkurzać. A więc dobre elementy też były w tym filmie.

Leon Tarasewicz:
Trudno się mówi o przyjacielu. Dziadek Jurki Nalewajki nazywał się Winogradow i był Rosjaninem, бацюшкай у Гарадку. Ojciec nie wrócił z wojny, więc matka wyszła za naczelnika, którego wywieźli. Jurka Nalewajko, z który przeżyliśmy wiele, tak się składa, że pod Monte Cassino leżał w szpitalu, bo miał rozwolnienie. Do 1989 roku był czynnym działaczem partii, a dopiero po 1989 roku zaczął śpiewać «Czerwone maki pod Monte Cassino». To wszystko jest takie bardzo płynne w stosunku do czasu, w jakim on żył.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Падсумоўваючы. Тая тутэйшасць у тэме нашай дыскусіі, як той горб, які даводзіцца пераадольваць беларусам, на гэта мы рэцэпту не знойдзем. Прынамсі не знайшлі дагэтуль, але наперадзе яшчэ дзве дыскусіі. Думаю, што ў палітычнай частцы можам пару слоў сказаць таксама пра ўдзел беларусаў у Арміі Андэрса. Цяпер толькі адзначу, што менавіта беларусы складалі большую частку Крэсовай дывізіі, так што насуперак пачутага, прымалі іх туды. Казалі мы тут таксама пра тое, што тутэйшасць можа быць вартасцю, калі свядома да яе аднесціся. Працяг дэбатаў – праз дваццаць хвілін.

XVI Трыялог
Сімпазіён «Тутэйшыя»
22 жніўня 2015 г.
Каўказская сінагога ў Крынках

Частка II
Літаратура

Mikołaj Wawrzeniuk:
Proszę państwa, zacznę od przedstawienia naszych gości. Jan Kamiński, polonista, nauczyciel, prozaik, laureat literackiej nagrody Kazaneckiego wspólnie z obecnym tu Michałem Androsiukiem – dziennikarzem, poetą w przeszłości, obecnie tylko prozaikiem. Michał ma ze sobą nowiutką książkę «Krzyżyk». Jeśli ktoś jeszcze nie czytał, a po spotkaniu grzecznie poprosi, to myślę, że ma szansę otrzymać także autograf autora. I Viktar Sazonau, autor książek o tematyce pogranicza, który w swoich wędrówkach, realnych i literackich, penetruje Grodzieńszczyznę, ale także Białostocczyznę. Ja się nazywam Mikołaj Wawrzeniuk, tutejszy. Chciałbym zacząć od Jana. Wydaje mi się, że po różnego rodzaju eksperymentach literackich zacząłeś portretować prowincję, nasz region. Pochodzisz z Mazowsza, ale to już niewiele znaczy…

Jan Kamiński:
Teraz jestem stąd.

Mikołaj Wawrzeniuk:
W książce «Metafizyka prowincji» przeprowadziłeś szereg rozmów z twórcami pochodzącymi stąd bądź związanymi z regionem. W swoich dwóch powieściach

korzystałeś z miejscowego materiału literackiego. Wiem, że tobie z gruntu obce są wszelkiego rodzaju „izmy", więc chyba patrzysz na tego tutejszego inaczej niż my, inaczej niż to zostało sformułowane w myśli przewodniej Trialogu. W tutejszości widzisz chyba pozytyw.

Jan KAMIŃSKI:

Czy ja wiem jak to jest z tym moim pozytywem? Nie jest to takie proste. Z tej kwestii można zrobić atut, ale można się też pogubić i skompromitować szafując tutejszością. Można się w tym zgubić i rozpłynąć w szerokiej masie populacji dookolnej. Mogę opowiedzieć, jak się znalazłem na wsi niedaleko stąd, w Jaryłówce dwanaście lat temu i jak mi się układały stosunki z miejscowymi, bo to jest bardzo ciekawe. To jest wieś dwadzieścia kilka numerów i wszyscy są starzy. Władek, mój sąsiad, który mi trochę chaty pilnuje, ma sześćdziesiąt lat. Pozostali są starsi. Gdy się starszyzna zbierze i siądą przed czyjąś chatą, albo staną na drodze, liczą, na kogo teraz kolej, po kogo przyjdzie kostucha. Nawet jeden przechodząc obok mnie rzucił: panie Kamiński, nie widział pan tej białej z kosą, bo mnie to się już żyć ni chce? Mówię, spokojnie, spokojnie, przyjdzie. Tak to się odbywa. Więc liczą, ale Władka nie liczą. Dlaczego? On nie jest swój. Jego rodzice pochodzą stąd, ojciec z Kruszynian, matka z Chomontowiec, od ponad czterdziestu lat mieszka w Jaryłówce, ale urodził się gdzieś na Mazurach. Miał siedem lat jak go tutaj przywieźli i mieszka do tej pory. Okazuje się, że on jest Maz'ur, on nie jest swój. Jego się do swoich nie zalicza, on jest obcy. Ja też jestem obcy. Jak odremontowałem chatę i postawiłem w ogrodzie altanę, to pomyślałem sobie, że dobrze będzie wejść w relację bliską z miejscowymi i parapetówkę zorganizowałem. Wieś niewielka, to przeszedłem się po wszystkich chatach i zaprosiłem. Może z dwóch czy trzech nie było akurat w domu, a reszta przyszła. Wszyscy byli bardzo zadowoleni. W pewnym momencie jedna z sąsiadek zadała głośno pytanie: przyjmujemy Kamińskiego do wsi? I przy aplauzie, śmiechu i toastach zostałem przyjęty do wsi. No i fajnie. Po jakimś czasie okazało się, że ja heretyk, że nie wierzę. Od razu się zakwasiło. Już nie było tak fajnie. Jeden sąsiad to się na mnie prawie obraził. Pamiętam, kiedyś kobyłę prowadził. Władek fajnie ich ponazywał: „ten co ma ciągnik", „ten co konia pasa", „ten co lubi pogadać", „ta co kafli brała i nie wzięła", „ten co ternit brał" czyli eternit. Więc sąsiad prowadził konia, ja stałem przy płocie, koń się zatrzymał, łeb przesadził przez siatkę i położył mi na ramieniu, to ja go podrapałem za uszami, poklepałem. Gospodarz mówi, o panie, on mi nigdy tak nie robi, chyba go sprzedam. I rzeczywiście wkrótce konia się pozbył. Zaczęło się nadpsuwać. Robiłem płot, moi sąsiedzi mają działki wysunięte jakieś dwa metry do przodu,

a do mnie przyszli i powiedzieli: nie, to jest droga. No to cofnąłem, można zobaczyć, jak to wygląda, oni mają dwa metry do przodu, a ja dwa do tyłu. To była jakaś taka próba skonfrontowania się ze mną. Potem mi powiedziano wprost: no ty to nigdy tutaj swój nie będziesz. I koniec, po tutejszości. A najgorzej się zakwasiłem jak wydałem książkę pt. «Książka meldunkowa». Ludzie tam czytają tak jak wszędzie w Polsce, nieliczni, ale parę osób przeczytało, bo miejscowy napisał. I znaleźli w książce słowo „kacap". Tam to słowo pada niejednokrotnie w dialogach, kiedy Mądry rozmawia z Głupim i Głupi mówi „kacap". Ja zawsze jestem daleki od wszelkich ksenofobii, od niechęci do innych ras, innych ludzi, do innego koloru skóry, do inaczej myślących i wierzących. I zawsze stawałem w obronie takich, jeśli miałem ku temu okazję. A tu okazało się, że padło słowo „kacap" i poszło po wsi: o, on o kacapach pisze!

Mikołaj WAWRZENIUK:

Myślałem, że Władek się obraził za to, że go opisałeś w «Czasie budzika», jak palił rękopis Doroty Masłowskiej.

Jan KAMIŃSKI:

Władek jest przyzwyczajony, nie obraża się. Władek to jest człowiek pierwotny. Kiedyś przyszedł do mnie, usiadł na tarasiku i mówi: to co, skoczyć po flaszkę? Mówię, może trochę później, teraz piszę. A z wina na tarasie, gdzie miał gniazdo taki mały ptaszek, taki śmieciuch do wróbla podobny, nie wiem jak on się nazywa, wyleciał z gniazdka, usiadł Władkowi na czapce, skrzydełka podniósł, ogon podniósł i ciach! Narobił Władkowi na głowę. Nigdy nie widziałem czegoś takiego. To trzeba być naprawdę człowiekiem pierwotnym, jakoś zżytym z naturą, żeby coś takiego mogło się przydarzyć. Ale wracam do tutejszości. Chcę powiedzieć, że jest jakiś kompleks w tym pojęciu. W moim rozumieniu to nie jest pojęcie, którym można by opisywać procesy globalne. Nie nadaje się do tego. Tak to odbieram, tak odczuwam. Tutejszość to jest niewielka przestrzeń. To jest wieś, no powiedzmy sobie miasteczko. Najgorzej, jeśli się dwie tutejszości spotkają ze sobą, tak jak było na początku wojny, jak przyszli Niemcy po Rosjanach. Tutejsi byli Żydzi i tutejsi byli nasi. Ale my mamy przewagę, bo nas Niemcy wesprą, to wam pokażemy. Skończyło się to fatalnie i prawdę mówiąc, wstyd do tej pory i hańba. I trzeba to jakoś wypierać ze świadomości.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Twoje przybycie do Jaryłówki nie było twoim pierwszym spotkaniem z naszą tutejszością. Pierwsze było w Janowie, gdzie trafiłeś jeszcze z nakazu pracy.

Jan Kamiński:

Tam było jakoś inaczej, bo tam nie było takiej intensywności. Ja tam byłem belfrem. Trochę patrzyli na mnie dziwnie, ale ja się szybko tam zakumplowałem i teraz wiem, że dobrze mnie tam pamiętają.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Pamiętam, że sam przyjazd tam zrobił na tobie duże wrażenie. Opis Janowa współgrał jakoś z tym, co Sokrat pisał o Krynkach swojego dzieciństwa, w których po polsku mówił tylko ksiądz proboszcz i komendant policji. Ty spotkałeś się z czymś takim w Janowie, gdzie po polsku mówił ksiądz i dyrektor szkoły, którego zresztą okoliczni mieszkańcy całowali w rękę.

Jan Kamiński:

A dyrektor szkoły z kolei mnie pocałował w rękę, ponieważ miał słaby wzrok i myślał, że dziewczyna. Miałem wtedy dwadzieścia lat. W okolicach Janowa wszyscy mówili pa naszamu, pa swojemu. Okazuje się, że co wieś, to trochę różny język. Wszyscy się dogadują oczywiście, ale to było skrywane, nikt się z tym nie afiszował. Jeden z moich uczniów, z którym się zaprzyjaźniłem, Kaziu, mówił mi niedawno, bo spotkałem go po trzydziestu pięciu latach, że jak poszedł do szkoły, to polsku nie umiał w ogóle. Nauczycielka wezwała ojca, a on na to: nauczy się. Rzeczywiście, Kaziu się nauczył i mówi pięknie po polsku, ale jak się spotkaliśmy, to powiedział: Jan, pozwól, ze będę pa swojemu gadał. I gadał tak przez dwie, trzy godziny, taki radosny, szczęśliwy, że jest komu go słuchać i, że się przeciwko temu nie buntuję. Nikt tam jednak tego nie eksponował. Ja nie słyszałem, żeby dzieci na przerwie mówiły pa swojemu. Tam to było skrywane. Ważne, że tam nie było prawosławnych, nie było cerkwi, wszyscy byli katolikami. W Jaryłówce jest inaczej. Tutaj wszyscy są prawosławni.

Mikołaj Wawrzeniuk:

I jeden heretyk.

Jan Kamiński:

I jeden heretyk, czyli ja. Władek, pamiętam, kiedyś się odezwał do „tego co lubi pogadać po polsku", a ty co, nie swojak, czemu ty po naszemu nie haworysz? Kto nie mówi po naszemu, jest obcy. Myślę, że jest taka potrzeba, żeby się jakoś tak dookreślić, żeby się wzmocnić w grupie, że my też nie wypadliśmy sroce spod ogona, że mamy coś wartościowego – język, – że mamy jakąś autonomię, niewielką, ale jakże znaczącą. Z drugiej strony, to jest coś, co ogranicza, bo nie ma świeżego powietrza, nie akceptuje

się ludzi z zewnątrz, podejrzewa się ich czasami o najgorsze. Tak jak mnie, że ja się wyśmiewam z kacapstwa. W życiu by mi to do głowy nie przyszło! Nigdy. Ja nie jestem w stanie tego nikomu wyjaśnić, bo to nie działa w rejestrach racjonalnych, tylko emocjonalnych, jak w polityce. Muszę to jakoś ścierpieć. Ostatnio historia taka – nie znam wszystkich świąt prawosławnych, chociaż staram się je respektować – na Hannę odpaliłem kosiarkę. Nie wiedziałem, a słyszałem jak facet za miedzą zasuwa kombajnem. Myślę sobie, to wolno. Władek przychodzi ze wsi: pan dzisiaj kosił. Opieprzą pana jak trzeba. Mówię, ze na razie nikt mnie jeszcze nie opieprzył. Na razie się boją, ale jak się ośmielą, to opieprzą, zobaczysz pan! Tak to wygląda. Im wolno, a mnie nie.

Mikołaj Wawrzeniuk:

To nie tak, Janku. Kombajnem wolno, bo trzeba zebrać zboże, a trawa to była twoja fanaberia. To nie było konieczne. Nie ważne, czy ktoś jest miejscowy, czy obcy.

Jan Kamiński:

Zaraz, zaraz. Ta, która mi miała przywalić, malowała mieszkanie, tylko że w środku, a nie na zewnątrz. Jak przez Władka do niej dotarło, co ja o tym myślę, to ona mówi: ale to katolików wynajęłam. I sprawa załatwiona. Ale jakoś tak nie boczymy się, uśmiechamy, mówimy sobie dzień dobry. Myślę, że to się dotrze między nami. Myślę jednak, że jeśli by nie wychodzić z tutejszości, to nie dałoby się stworzyć kultury szerszej, nie dałoby się wejść w naród. Wyobraźmy sobie, że Nowy Jork to sami tutejsi, albo nawet Białystok wystarczy. Nie dałoby się rozwijać, nie dałoby się w tym tkwić.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Віця, ты ў сваіх кніжках апісваеш вельмі цікавы час, час станаўлення незалежнасі Рэспублікі Беларусь, але твае героі замест таго, каб кінуцца з заядласцюбудаваць тую дзяржаўнасць, займаюцца кантрабандай. Возяць у Польшчы спірт, цыгарэты, пры чым нагадваюць (у кніжцы «Занатоўкі кантрабандыста», якую можна прачытаць таксама па-польску) таго ж Мікіту Зноска з «Тутэйшых» ці герояў згаданага тут «Народнага альбому». Яны таксама тутэйшыя на памежжы, у вечным пралёце. Ці ты думаў пра сваіх герояў, колішніх суседзяў як пра тутэйшых?

Viktar Sazonau:

Я думаю, што яны на Зноска непадобныя. Зносак, гэта чалавек, які ў першую чаргу імкнецца атрымаць пасаду. І гэта самае страшнае ў тым неўміручым творы «Тутэйшыя», дзе мы бачым двух герояў і такую дзіўную з'яву. Янка

Здольнік вельмі харошы чалавек і ўсё вельмі добра разумее, беларускасцю дыхае і ён вяртаецца да сябе ў вёску, каб там стаць настаўнікам. А Зносак заўсёды застаецца і шукае пасаду пры любой уладзе. Вось тут задаецца самае вялікае пытанне: хто з іх больш вінаваты? Тутэйшасць пераўтвараецца ў беларускасць толькі тады, калі з'яўляецца моцная беларуская эліта, якая ўсіх яднае. А эліта з'яўляецца тады, калі свядомыя беларусы думаюць не пра тое, каб вярнуцца ў нейкую школу, а думаюць як узяць міністэрскі партфель. Ад яго загаду, напрыклад, будзе залежыць перавесці навучанне гісторыі на беларускую мову.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Віця выбачай, я цябе пераб'ю. Parę słów wyjaśnienia. Chodzi o dwóch bohaterów «Tutejszych» Janki Kupały. Bohater negatywny Mikita Znosak, tutejszy, który wita każde okupacyjne wojsko i przy każdej władzy stara się o posadę. I bohater pozytywny, bardzo zresztą szablonowy, Janka Zdolnik, który marzy, żeby opuścić Mińsk i pojechać z narzeczoną na wieś, żeby uczyć tam dzieci. Viktar zadaje pytanie, który z nich bardziej zawinił w późniejszej sytuacji Białorusi.

Viktar SAZONAU:

Мы сёння гаворым пра тутэйшых, адпіхваючыся менавіта ад гэтага твору Янкі Купалы. Раней у беларускай літаратуры гэтая тэма падымалася, скажам Вінцук Адважны (Язэп Германовіч) пісаў пра тутэйшасць як пра завершаную пажаданую з'яву. Ён пісаў, што вось мы на сваёй зямлі і павінны гаварыць па-свойму. І для яго на той перыяд была гэта завершаная справа, каб мы засталіся сваімі. А ў творы «Тутэйшыя» мы бачым пытанне: што рабіць далей? У 90-ыя мы людзей падобных да Зноска называлі недазноскі. Дык вось тыя недазноскі пайшлі, узялі міністэрскія партфелі і паўсюдна сядзяць. Яны прыйшлі і кіруюць намі, кіруюць краінай, пры гэтым у іх як не было беларускай свядомасці, так і няма. Яны адарваліся ад тутэйшасці, але пашлі ў бок саўковасці. Тэрмін гэты абазначае безаблічнага савецкага чалавека, якому патрэбная вялікая, моцная дзяржава, каторая будзе прымушаць яго працаваць (абавязкова прымушаць, бо ён сам не пойдзе). Мусіць быць дзяржава, якая яму заплаціць, п'янога дастане рукамі міліцыянтаў, памые ў выцвярэзніку, прывядзе да хаты, але не дасць памерці яму і ягонай сям'і з голаду. Ён хоча, каб ягоныя дзеці былі таксама саўкамі. Тутэйшасць, гэта ўвогуле з'ява трох пакаленняў. Першае, гэта калі яна ўзнікае на такой базе, што мы асобныя, непадобныя на іншых. Мы не немцы, не рускія, проста мы. Другое пакаленне даводзіць гэтае разуменне да дасканаласці, калі становіцца жыць утульна. І трэцяе пакаленне, думаю, нашых бацькоў, каторае хоча штосьці змяніць. Яно выганяе з тутэйшасці сваіх дзяцей. Яно гаворыць дзеткам: ідзі вучыся, атрымай дыплом, у людзі выбівайся, няма чаго табе тут сядзець. І ўсе пачынаем разыходзіцца, і тутэйшасць пачынае гінуць. Лепшыя разыходзяцца, а тыя, што засталіся, гарэлку п'юць ці нешта такое. І людзі выходзячы з тутэйшасці ў нашых беларускіх умовах альбо трапляюць у саўковасць, альбо ў беларускасць. Я пераканаы, што гэта адзіны шлях выхаду з тутэйшасці. Тыя, каторыя ідуць у беларускасць, безумоўна, павінны захоўваць памяць пра тутэйшасць. Бо толькі тады будуецца нармальная патрыятычная краіна. Калі памяць пра тутэйшасць страчваецца, будуецца шавіністычная краіна. Пачынаецца гаворка, што мы лепшыя, іншыя нам непатрэбныя. Мы бачым, што той самы Здольнік, гэта самая горшая з'ява і сёння, хаваецца за тутэйшасць, уцякае ад адказнасці. Ён не ідзе на Плошчу. Навокал усе ваюючь, нейкі чырвонаармеец два разы прыйшоў, раз з паламанай стрэдьбай, другі раз – з цэлай, бо яго не было каму паваяваць. Адна з вялікіх кніжак, якая выйшла на Беласточчыне і якая ставіць пытанне „чаму так?", гэта «Бежанства». У гэтых страшных гісторыях мы бачым, чаму ў той час, калі ствараецца польскае войска, чырвонае войска, яшчэ нешта, мы лётаем – падаліся ў бежанства. Таму што няма эліты. Таму што эліта схавалася за тутэйшасцю, уцякла ад адказнасці. Сёння, дзякуй Богу, эліта ёсць. Сёння ёсць ужо цэлая літаратура палітвязняў. Яны вяртаюцца і не лятуць у тутэйшасць, а працягваюць сваю справу рабіць. Гэта дае надзею на тое, што наша беларуская тутэйшасць будзе перарастаць у беларускасць. Але калі адказаць та тваё пытанне пра герояў – ну, у мяне там розныя кніжкі ёсць – некаторыя мае героі ходзяць на Плошчу. Яны там сябе адчуваюць добра.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Płoszcza, czyli plac, to na Białorusi symbol podobny do kijowskiego Majdanu. Przeciwnicy Łukaszenki po wyborach wychodzą na Plac Październikowy albo na Plac Niepodległości. W 2010 roku zebrało się tam 40-50 tysięcy, zostali brutalnie pobici, dużo osób trafiło za kraty.

Viktar SAZONAU:

Нам трэба ведаь, што тутэйшасць, як кожную з'яву, трэба прывязаць да канкрэтнага месца і часу. Калі мы бачым, што ў 1970-ыя нейкі там Алесь Белакоз

кідае ўсё, кідае кар'еру і едзе ў вёску, будуе там беларускі музей, робіць тое, што можна зрабіць найбольш карыснага ў тыя часы, то гэты чалавек робіць неверагодна вялікае геройства. Але ў 1990-ыя гады геройства было на Плошчы. Тады трэба было прымушаць парламент прымаць Дэкларацыю незалежнасці. У 1970-ыя гады ў канкрэтным месцы выхад з тутэйшасці на беларускасць быў такі, а ў 90-ыя ён быў такі. Мае героі былі кантрабандыстамі да 90-ых гадоў, калі не трэба было ісці на Плошчу. Але яны не пайшлі гэтым шляхам Зноска-недазноска. Яны не сталі шукаць нейкія пасады, а сталі адкрываць для сябе свет. І гэта былі тутэйшыя людзі з перспектывамі выхаду на беларускасць. Там сустркаюцца два тыпы. Першы, які вызначае людзей па месцы, ты адкуль? А, са Смаргоні –то наш, а вось той са Слоніма, ужо крыху не наш. Але аднаго крытэрыю месца мала, трэба даведацца яшчэ, каго ты ведаеш. І па тым, каго ты ведаеш, вызначаецца, хто ты, якія ў цябе сябры. І тады мы разам. А другі ты, дарэчы, якога я спаткаў тут, на Падляшшы, каля Бельска. Мы сядзелі ў лесе, пры водачцы і я пачуў звычайнае пытанне: адкуль ты? З Гальшанаў. А ведаеш, што з Гальшанаў быў пісьменнік Язэп Германовіч (не нейкі сябрук, а пісьменнік)? Вось гэтак пытаўся другі тып, каторы перарастае ў беларускасць. У яго знаёмы ўжо не нейкі Пецька, з якім мы за дзеўку біліся, а Язэп Германовіч, Сонька Гальшанская, ведае пра чарны замак, пра нейкі ксцёл у Гальшанах. І вось гэтыя людзі былі на сваім месцы. Калі ў мяне пытаюцца, чаму ты не пішаш больш гісторый пра кантрабандыстаў, то кантрабандысты пасля 90-ых гадоў мяне не цікавяць абсалютна. Пасля 1990-ых трэба было ехаць у Менск, трэба было рабіць сваю краіну, таму што змяніўся час. Трэба было пакідаць свае вёскі, свае кантрабанды і рабіць справу. А людзі, у якіх ёсць больш-менш капейка з гэтага, сказалі, на што ж мы будзем губляць час, гэта толькі дурні губляюць час, а мы будзем зарабляць. Цяпер ім гэта вылазіць бокам, бо ўвесь час прыдумваецца, як да іх далезці, каб забраць усё. Вось такія героі, на чым базуецца іхняя тутэйшасць і хто куды пайшоў. З тадышніх маіх сяброў хто цяпер займаецца назіраннем за выбарамі, хто едзе ў Свіслач да помніка Каліноўскаму.

Mikołaj Wawrzeniuk:

А хто проста сядзіць.

Viktar Sazonau:

Ну так, але гэта ўсе мае сябры, якія да 90-ых гадоў былі героямі кніжак «Занатоўкі кантрабандыста» ці «Суседскія былі». Цяпер яны становяцца

героямі іншых кніг: «Сандалі метрапалітыка» ці «Паэзія прозы». Задаецца пытанне: чаму нам кепска? Таму, што Янка Здольнік вярнуўся а вёску і быў за гэта пакараны. Харошага беларуса Лявона Гарошку забралі ў адзін абоз, другі, туды-сюды павезлі, а ён нават не ведае, хто і куды яго возіць. Узнікае пытанне: чаму нас возяць? Чаму вунь тыя прыйшлі і б'юцца, гэныя прыйшлі і б'юцца? А нас возяць. Адказ напрошваецца сам сабе, што мы павінны за сябе біцца, што мы павінны вылазіць з тутэйшасці – не забываць яе лепшыя рысы, – але вылазіць на беларускасць, якая лагічна павінна аформіцца ў беларускую дзяржаву. І вось у гэтай беларускай дзяржаве Зноскі-недазноскі аўтаматычна становяцца беларусамі. Іх чапаць не трэба. Яны як толькі ўбачаць, што стала беларуская дзяржава, самі стануць беларусамі. Пытанне трэба задаваць Здольнікам, чаму яны, чыя свядомасць ужо выспела, хаваюцца за тутэйшасць перад адказнасцю?

Mikołaj Wawrzeniuk:

Віктар у сваім слове спалучыў літаратуру з палітыкай. Вялікай, на дзяржаўным узроўні. Новая кніга Міхася Андрасюка «Krzyżyk», якая выйшла на польскай мове, таксама пра палітыку, але на элементарным, гмінным узроўні. Пры чым апісвае такую гміну, дзе найбольшы працадаўца, гэта якраз Гмінная ўправа. Больш нічога там няма. Героі, якія змагаюцца за ўладу ў такой гміне, разумеюць яе вельмі канкрэтна. Калісьці, напрыклад, можна было атрымаць талон на трактар, а цяпер з'явіліся новыя дывідэнды. Героі Мішы час ад часу таксама спрабуюць вызначыцца, пры піве ці пры гарэлцы шукаюць сваю тоеснасць. Міша, калі ласка, прачытай той фрагмент, дзе твае героі разважаюць, хто яны і чым адрозніваюцца ад братоў за мяжой.

Michał Androsiuk:

Справа такая: войт абяцаў аднаму чалавеку, што прывязе яму жонку з-за мяжы, з Беларусі, бо вядома, у нашых падляшскіх вёсках жанчына – вельмі дэфіцытная з'ява. Інтрыга не цалкам надуманая, бо час ад часу такімі рэчамі нашая ўлада займаецца.

„– Tak jakoś wyszło. Najpierw nie bardzo się chciało, potem zapomniałem, a jak przypomniałem, to już nie było z kim. Zostały takie, że ich sam diabeł nie chce – albo brzydkie, albo wredne i swarliwe. A Tatiana jest ładna i dobra.

– Jak chcesz, ja tylko ostrzegam. Ruskie baby są do niczego. Tłuste i w ogóle. Barachło – gdyby nie babka Marusia, w pełni absorbująca górne kończyny, Baleron machnąłby z pogardą ręką. Ale w tej sytuacji całe swe zniechęcenie do kobiet zza

wschodniej granicy zawarł w tym jednym słowie – barachło.
– Tatiana wcale nie jest tłusta – zaprzeczył Kolka. – Nie powiem, trochę ciała ma, ale ja nawet lubię takie trochę grubsze. A ty niby skąd taki znawca ruskich bab?
– Kola, żebyś ty tyle kotletów w życiu zjadł, ile ja sztuk złota przewiozłem z Sajuza. Za Breżniewa jeszcze. Ruskie, to ruskie. Nie to, co nasze.
– Ale my też ruscy. Czy tam, białoruscy, jak mówią.
– No tak, do cerkwi chodzimy, więc ruscy. Ale nie aż tak.
– A jak? – nie dawał za wygraną Chlust.
– Trochę mniej – Baleron szukał jakiejś logicznej odpowiedzi na pytanie, nic jednak nie przychodziło do głowy."
Тут я заканчваю разважанні пра розніцы паміж намі-рускімі і імі-рускімі. Канешне, можна было б укладаць яшчэ нейкія словы ў вусны герояў, тым не менш, гэта было б ужо неаўтэнтычнае. Таму што гэтыя людзі не ведаюць, чым канкрэтна мы-рускія адрозніваемся ад іх-рускіх з-за мяжы. Ведаюць толькі, што адрозніваемся. Калі ў 1939 годзе прыйшлі саветы, ніхто не казаў, што прыйшлі нашыя. У вёсцы, дзе я выхаваўся, была адна сям'я, якую мы звалі „рускімі". Гэтыя людзі вярталіся з прымусовых работаў у Нямеччыне і засталіся жыць у нашай вёсцы на нейкія пятнаццаць-дваццаць гадоў. Мы на які казалі „рускія", хаця іншыя на нас таксама гаварылі „рускія". Калі я паехаў з класам на экскурсію ў Варшаву і мы побач Палаца культуры пачалі размаўляць па-свойму, зараз ў натоўпе людзей паявіліся галасы: „o, patrzcie, ruskie chłopaki". Мы былі рускія і гэтая сям'я была руская, але яны былі крыху іншыя. У іх былі іншыя імёны: Вова, Лёша, Коля, Толя. Самы малодшы быў у маім узросце, астатнія – старэйшыя. Гэтыя хлопцы, хаця і выраслі з намі, крыху сябе інакш паводзілі. Каму б з нас прыйшло ў галаву такое: узяць прэзерватыў, заліць у яго чатыры вядры вады, завязаць, выйсці на сярэдзіну вуліцы, пакласці і чакаць, што будзе, калі на такую вадзяную бомбу наедзе машына. Такое можа прыдумаць толькі расейская фантазія. Або прывязаць кату бляшанку да хваста, напхаць туды нечага, падпаліць і чакаць, што будзе. Ну, што будзе? У бляшанцы агонь, бляшанка прывязаная да хваста, кот пабег у стадолу... не цяжка здагадацца, што будзе. Потым гэтыя „рускія" з'ехалі ў Савецкі Саюз. Я б, аднак, яшчэ вярнуўся да нашай асноўнай тэмы – тутэйшасці. Некалі я чуў такое сцверджанне: тутэйшасць, гэта звяно ў беларускім ланцугу. Першае звяно – ліцвін, які ўжо памёр. Апошняе – беларус, які яшчэ не нарадзіўся. А паміж імі гэты тутэйшы. Шмат адмоўнага было сказана і ў палітыцы, і ў літаратуры пра тутэйшасць. З-за тутэйшасці нібыта з'явіліся ўсе нашыя беды, з-за яе мы не паспелі на цягнік, якім нацыянальнасці раз'язджаліся кожная ў свае межы. А я б можа за Адамам Мальдзісам паўтарыў станоўчае: тутэйшасць, гэта па-першае патрыятызм да сваёй хаты, да сваёй сям'і, затым патрыятызм да сваёй вёскі, да свайго царкоўнага прыхода, да свайго малога свету. Чалавек вызначаецца ў адносінах да месца, прыпісвае сябе да месца, адначасова адмаўляючыся ад вызначэння нацыянальнага. Тутэйшасць, па-мойму, не прычына ўсялякіх беларускіх няшчасцяў, а вынік палітыкі, гісторыі. Я б вобразна сказаў так: з аднаго боку сваім бетонам залліваюць усё палякі, з другога боку сваім маскоўскім бетонам залліваюць маскалі, а пасярэдзіне застаўся тутэйшы камень. Ён нібыта таксама мёртвы, але не зусім, бо хопіць яго прыпадняць і вытыркнецца з-пад яго кветка, трава, нашая беларускасць. Нашая тутэйшасць на Падляшшы, за якім парадаксальна стаяла праваслаўе, якое ў Польшчы безнацыянальнае, выратавала нас ад пакрыцця тым польскім бетонам. Не выратавала каталіцкай Сакольшчыны, а праваслаўныя Гайнаўшчыну, Бельшчыну – так. Тое, што я прачытаў, гэта адзіны выпадак, калі я паставіў свайму герою пытанне: хто ты? Наогул я такіх пытанняў у сваіх кніжках не стаўлю, таму што прыходзілі да нас усялякія людзі з захаду, усходу і яшчэ няведама адкуль і ўсе прымушалі нас вызначыцца: хто ты. Нам гэта абрыдла і таму мы надзелі такі панцыр тутэйшасці. Мы тутэйшыя і za przeproszeniem, odpierdolcie się od nas.

Antoni Mironowicz:

Я часам маю такое ўражанне, штот жыву на другой тэрыторыі. Аднак хацеў бы некаторыя рэчы папоўніць. Ёсць, безумоўна, розныя варыянты тлумачэння тутэйшасці. Там, адкуль я паходжу, не ўжывалі слова „тутэйшы", а называлі сябе „свае людзі". Але ўжо людзі, якія гаварылі крыху іншым дыялектам, нават калі былі так як і мы праваслаўнымі, былі чужымі. Мы называлі іх „навалач". А паляк, то ўжо быў „супер навалач", якога ніколі не прымалі. Прымалі палякаў беларускага паходжання, бо яны былі блізкія па менталітэце. Хаця часам узнікалі спрэчкі на рэлігійнай, гістарычнай ці палітычнай ніве, але заўсёды знаходзілася платформа паразумення, якая дазваляла іншых, з-па-за вузкага круга гэтых вёсак лічыць чужымі – навалаччу. Цікава, што непдалёк маіх мясцін праходзіла мяжа паміж Вялікім княствам Літоўскім і Падляшскім ваяводствам, якое ўваходзіла ў склад Польскай кароны. Мы ніколі не называлі інакш жыхароў суседняй вёскі чым „каралёўцы", таму што яны належалі да польскага караля. Гляньце, сколькі гадоў мінула, а ў ментальнасці людзей захаваліся тыя палітычныя падзелы.

Што для гэтых людзей абазначае тутэйшасць. Па-першае, тое што тут жывем. Але ёсць такія моманты ў гісторыі гэтай зямлі, якія разбуджалі нацыянальную свядомасць. Пра гэта яшчэ будзем гаварыць у трэцім сённяшнім панэлі. Звярніце толькі ўвагу, колькі напрыклад палешукоў кіравала беларускімі нацыянальнымі структурамі, у тым і на эміграцыі. Значыць, здарылася штосьць, што іх абудзіла са сну. Калі мы глядзім на тутэйшасць як беларускія нацыянальныя актывісты, то гэтая з'ява падаецца нам кампраметуючай. Але часта тутэйшасць давала шанс выжыць, як хаця б на ўспомненым мною Палессі, дзе быў нацыяналізм украінскі, беларускі, польскі, а ў час вайны дзейнічалі розныя партызанкі. Штосьці ў нашых генах ёсць, што вычуваецца вонкавая пагроза, ад якой чалавек уцякае ў тутэйшасць. То не ёсць характэрнае толькі для беларусаў. Такая з'ява наглядаецца і ў іншых рэгіёнах Еўропы, Польшчы. Мы тут не арыгінальныя. Кашубы, напрыклад, таксама ўцякалі ў тутэйшасць ад польскага і нямецкага нацыяналізмаў. Пэўна ж павінны мы адказаць на пытанне, што такое тутэйшасць зараз, калі нас ніхто за нацыянальную прыналежнасць не пераследуе. Аднак, у падсвядомасці нашых людзей ёсць нешта такое, што яны баяцца патраціць працу ці яшчэ як-небудзь заплаціць за выразную дэкларацыю прыналежнасці да беларускай нацыі. Лепш хавацца за нейтральнай тутэйшасцю. Вядома, мае разважанні не датычаць тых дэсператаў, якія заўсёды і ўсюды заяўляюць, што яны беларусы.

Michał ANDROSIUK:

Калі казаць пра нашую падляшска-беластоцкую тутэйшасць на дадзены момант, то па-мойму, яна адступае. У сваіх рэпарцёрскіх вандроўках я ўжо амаль не чуў такіх акрэсленняў: „мы тутэйшыя". Калі казаць пра мову, то так, вельмі часта пачуем „па-свойму размаўляем". А калі казаць пра нацыянальнасць, то тутэйшыя аддаюць поле беларусам або праваслаўным палякам. Тое, пра што неаднойчы казаў Сакрат Яновіч, нацыю не стварае вёска, нацыю стварае горад. Вось гэтая наша нібыта бяда, калі вёскі перасяліліся ў гарады, мае і станоўчы бок. Намі заселены горад пачынае ствараць беларускую нацыю на Падляшшы. Пачынаючы з 1950-ых гадоў, крок за крокам, «Ніва», Літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», перадача «Пад знакам Пагоні» на Польскім радыё, Радыё Рацыя, беларуская праграма на тэлебачанні – усё гэта нарадзілася ў горадзе. Не нарадзілася з нічога, а менавіты ўё гэта стварылі нашыя ўцекачы з вёскі. Таму ўсё часцей на пытанне „хто ты?" чуем адказ: „беларус". Нядаўна я запісваў чалавека з вёскі на ўскраіне Белавежскай пушчы. Размова ішла пра тутэйша-нетутэйшыя садносіны. У вёсцы шмат нетутэйшых людзей, з Варшавы, Кракава, Чанстваховы і так далей. Яны адкульсьці прыязджаюць, купляюць або хаты, або кусок зямлі і будуюць свае дамы. І гэты чалавек кажа, што нібыта ўсё нармальна, ніякіх канфліктаў няма, хаця яны трымаюцца крыху збоку, зашмат яны да нас не выходзяць. Можа таму, што мы беларусы – сказаў. Ён не сказаў: можа таму, што мы тутэйшыя, праваслаўныя, а менавіта беларусы. Чалавек не такі малады, бо па вялікім рахунку, у маім узросце. Горад, для прыкладу Беласток, стварае невялікую беларускую нацыю, праз, дапусцім, адукацыю. Такога ўвогуле, калі не памыляюся, пасля вайны не было, а цяпер ёсць, ад дзіцячага садка праз пачатковую школу, гімназію, да ліцэя. Беларусы ў горадзе пачынаюць ствараць сваю нацыю. Канешне, хтосьці апынуўся пад польскім бетонам і называе сябе праваслаўным палякам, але гэты камень, пра які я казаў, крыху прыпадняўся і з-пад яго пачынае вытыркацца нашае беларускае жывое. Учора, рыхтуючыся да гэтай размовы я гартаў розныя кніжкі, урэшце мне гэта абрыдла і я ўзяў пачытаць тое, што вельмі люблю: «Малога прынца», «Małego księcia». I przyszło mi na myśl, że ta nasza białoruskość na Białostocczyźnie, to taka malutka planeta, o którą musimy dbać, bo te pędy baobabu wyrastają w każdym praktycznie miejscu i mogą ją rozsadzić. Tą białoruską planetą jest to, co się udało stworzyć w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat, dzięki czemu coraz częściej nazywamy siebie Białorusinami. Неяк паэтычна атрымалася на заканчэнне. Толькі выпіць.

Jan KAMIŃSKI:

Ja mam taką konstatację po tym, co Michał przed chwilą powiedział. Może utopijną i nie na czasie. Uważam, że nie jest fajnie, kiedy pytają cię, kim jesteś. Polski? Nie? Ruski? Nie. Niemiecki? Nie, ja tutejszy. Jest w tym z jednej strony jakaś asekuracja i lęk przed samookreślenie. Z drugiej strony może być duma, że jakoś jestem inny od pozostałych. Ale marzy mi się taki świat, że kiedy pytają człowieka, kim on jest, żeby mógł odpowiedzieć: człowiekiem. A potem może być Ruskim, Żydem, kosmonautą albo kominiarzem. Kim chce. Pojęcie „człowiek" jest trudno definiowalne, jak wiadomo ludzie są różni, ale jeśli człowiek stara się być człowiekiem i ma dobre intencje, to człowiekiem może być. A potem można być już każdym. Chodzi o to, żeby nie eksponować ani swojej nacjonalności, ani swojej religijności, tak jak to teraz się dzieje, ani swojej przemądrzałości, ani swojej władzy, no bo wtedy się robi kwas pomiędzy ludźmi.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Czyli, Janku, żeby wiosną wiosnę widzieć…

Jan Kamiński:
„A wiosną – niechaj wiosnę, nie Polskę zobaczę". Tak, ta formuła Jana Lechonia z «Herostratesa» bardzo mi odpowiada.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Mnie się przypomniała historia z Bośni. Ktoś na poczcie w Sarajewie napisał: „Tu jest Serbia". A ktoś inny obok: „Tu jest poczta". Niemniej, wracając do tutejszości. Tak, z jednej strony to jest pancerz, zamknięcie się, próba obrony, przeżycia. Ale tak jest tylko wtedy, kiedy to jest jakaś samoidentyfikacja, własny wybór. Bywa jednak i tak, że ta tutejszość jest narzucana.

Jan Kamiński:
W Polsce to jest jakaś wartość, bo nie jesteśmy takim narodem, jak nam się wydaje, jak wszem i wobec głosimy. Nie jesteśmy ani tolerancyjni, ani otwarci na innych, a gościnni jesteśmy tylko powierzchownie. Przyszedłeś, proszę bardzo, poczęstujemy cię szklanką mleka i spadaj. Stosunek do tej emigracji, tych uciekinierów jakoś to obrazuje. Przyjmiemy, ale chrześcijan. A inni to nie ludzie? Toż to wstyd coś takiego mówić! A to mówią głośno jacyś poważni ludzie, powołując się na argumenty nie wiadomo skąd wyssane, że pieniędzy nie ma, ze nas zadepczą, że będą nam domy wysadzać. Nie byłoby Ameryki, żeby tam każdy nie przyjeżdżał i nie dokładał od siebie tego, co mógł dołożyć. W ten sposób stworzyli fantastyczne państwo, z wszystkimi wadami i zaletami. Może się to komuś nie podobać, ale to jest jednak istotne osiągnięcie. Jakieś takie wzmożenie nacjonalistyczne teraz się wali przez Europę, podbudowane wzmożeniem religijnym i krzywo patrzymy na nieswoich, nie naszych. Odcinamy się od nich, mamy tendencje do tego, żeby mówić: sami sobie na to zapracowali. Podobnie mówi się o biednych, jesteś biedny boś głupi, bo nie potrafisz. Ale co to głupi nie ma prawa żyć na świecie? Poza tym nikt nigdy nie był mądry od początku do końca, nie ma człowieka, który by głupstwa w życiu nie popełnił. Trzeba by trochę empatii więcej i zrozumienia dla inności. Tego bardzo wyraźnie brakuje w moim pięknym kraju. A szkoda. Wtedy nie trzeba byłoby tych wzmożeń, które mają również mniejszości, ale ja to rozumiem, bo one się bronią przed wchłonięciem, przed asymilacją. Było takie hasło pozytywistyczne: asymilować, z Żyda Polaka zrobić, jak Orzeszkowa chciała. Nie da się, niech on sobie będzie obok. O muzułmanach mówi się teraz, że straszni, ale jak było Królestwo Aragonii to przez kilka wieków żyli tam żydzi razem z muzułmanami i nie było żadnych konfliktów. A jak Kastylia odzyskała Aragonię, wypędzili Arabów, wypędzili też Żydów.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Kto by ich tam odróżnił, więc na wszelki wypadek i jednych, i drugich.

Jan Kamiński:
Jak ten, co kazał wyciąć waldensów: wyrżnąć wszystkich! Pan Bóg odróżni swoich od obcych na Sądzie Ostatecznym.

Michał Androsiuk:
Нашая праайчына Вялікае княства Літоўскае была на той час самай талерантнай краінай у свеце. Побач сябе жылі русіны, літоўцы, чорна і маларусіны і хто там яшчэ. Тое самае, калі казаць пра канфесіі: уніяцтва, каталіцтва, праваслаўе і іншыя ў адным катле. І ў выніку ў гэтым шматнацыянальным і шматканфесійным катле не зварылася дзяржава. To jest takie trochę prowokacyjne pytanie do historyków, polityków. Może bez tego mocnego narodowego jądra nie da się stworzyć państwa? I dlatego dzisiaj Białoruś jest jaka jest, niby państwo, ale jakieś takie niedokończone.

Viktar Sazonau:
Усе хто прыходзілі на Беларусь, на жаль, не хацелі зрабіць тут Амерыку. Хацелі зрабіць якраз наадварот – каб Беларусі тут не было. Хацелі зрабіць сваю краіну. Адтуль і бяруцца карэнні тутэйшасці. Тутэйшасць палягае не толькі ў тым, што людзі забыліся, хто яны, а яшчэ ў тым, што яны не хацелі гаварыць хто яны, бо на гэтай зямлі для меларусаў не было месца. Шматнацыянальнае Вялікае княства прайшло і настаў такі час, што сапраўды не хапала месца для тых людзей, якія спрадвеку тут жылі.

Michał Androsiuk:
Віктар, а чаму прыходзілі? Чаму мы не маглі ад іх адбівацца? Чаму пусцілі на сваю зямлю? Мо таму, што не хапала таго чагосьці нацыянальнага, што аб'яднала б народ, які адбіўся б ад маскалёў, палякаў, шведаў і каго там яшчэ.

Viktar Sazonau:
У кожнага народа, у кожнае дзяржавы ёсць свой уздым і свае падзенні. Вялікі Рым разваліўся. Але тэматыкай сённяшняе нашай сустрэчы з'яўляецца тутэй-

шасць, што з ёй рабіць, каб яна перарасла ў беларускасць. Без гэтага Падляшша можа будзе, але краіны Беларусь не будзе. Ужо ёсць заявы пра далучэнне цалкам ці па частках да Расейскай Федэрацыі, а нашае кіраўніцтва – з тых жа Зноскаў – ніяк не рэагуе на такія правакацыйныя, недыпламатычныя выказванні. Таму мы стаім пад пагрозай існавання. Безумоўна, цудоўна жыць, калі ўсе людзі добрыя, няма злодзеяў, тады і паліцыя непатрэбная. Яшчэ яны чыстыя, няма інфекцыйных хваробаў і можна бальніцы распускаць. Ну, не бывае так. Заўсёды знойдзецца нядобры чалавек. І такія нядобрыя людзі прыходзілі да нас. Таму мы падымаем гэтую тэму, як нам менавіта выжываць у такіх умовах? Як нам быць не толькі добрым чалавекам, але і захаваць сваю самаідэнтычнасць?

Elżbieta SMOLEŃSKA:

Dla mnie pojęcie „tutejszości" wiąże się z pojęciem małej ojczyzny. Chociaż nie czuję się Białorusinką, ale rozumiem ten kontekst, bo wychowałam się w Białymstoku. Od wielu lat mieszkam w Londynie, ale poczuwam się do korzeni tutejszych. Kilka swoich pierwszych lat spędziłam w Orli i dla mnie to jest takie mityczne miejsce i zawsze tam wracam. Nigdy wcześniej nie udało mi się wejść tam do synagogi, bo zawsze była zamknięta, a parę dni temu udało mi się zobaczyć to wnętrze. Bardzo sympatyczna pani z miejscowego domu kultury oprowadziła mnie po wystawie, która tam teraz jest i zaprowadziła mnie na strych i do takich zakamarków, gdzie ze względów bezpieczeństwa lepiej było nie wchodzić. Kiedy napomknęłam, że kiedyś mieszkałam w Orli z rodzicami i podziękowałam za oprowadzenie, pani się żachnęła: ja nie oprowadzam, bo swoich się nie oprowadza. Druga kwestia dotyczy języka, którym się tutaj posługujemy, a w zasadzie dwóch: polskiego i białoruskiego. Kiedyś byłam na konferencji literackiej w małej miejscowości Solothurn w Szwajcarii, a ten kraj zawsze mi się jawił jako ten, gdzie wszyscy mówią po francusku, niemiecku, włosku, retoromańsku i wszyscy się rozumieją. Otóż nie, ta tutejszość była doprowadzona do takiego absurdu, że potrzebny był tłumacz. Znam niemiecki i jako outsider byłam większym insiderem niż oni. Potrzebny był oficjalny symultaniczny tłumacz, żeby ten panel prowadzić, bo Francuz nie rozumiał po niemiecku…

Jan KAMIŃSKI:

Rozumiał, tylko nie chciał mówić.

Elżbieta SMOLEŃSKA:

Właśnie o to chodzi. Porównanie tego spotkania w Krynkach do tamtego kongresu literackiego w Solothurn wypada na korzyść Krynek. Część z państwa mówi po polsku, część po białorusku i nikomu to nie przeszkadza. Płynnie przenosimy jeden wątek rozmowy na drugi i jest pięknie. A w Solothurn ktoś się uparł, ze jeden kanton z drugim nie dogada się bez tłumacza.

Mikołaj WAWRZENIUK:

W zasadzie to moglibyśmy pani wystąpieniem zakończyć tę część dyskusji, ale jeszcze parę osób prosiło o głos.

Jan KAMIŃSKI:

Nie wiem, czy nacjonalizmy budują państwo. Może budują, ale też i psują, niszczą. Nacjonalizm to jest zgnilizna, zgorzel. Jak się tylko pojawi, od razu robi się niedobrze. Gdyby można było zorganizować państwo tak jak jest zorganizowana orkiestra. W orkiestrze każdy gra na swoim instrumencie. Puzoniście nie każe się grać na pianinie, a klarneciście na skrzypcach. Każdy ma swoją rolę, każdy ma swój instrument i się stara, żeby całość wybrzmiała tak jak należy. Ale to pewnie utopia.

Jerzy CHMIELEWSKI:

Так, трэба пагадзіцца з тым, што тутэйшасць як нейкае вызначэнне нацыі – неперспектыўная справа. Добра пра гэта казаў спадар Сазонаў. Важным атрыбутам тоеснасці ёсць мова. Згодзіцеся са мною, спадарыні і спадарове, што тутэйшая мова яшчэ існуе. Я не маю на думцы толькі гаворак, дыялектаў. Наш сябра, госць Трыялогаў дзесяць гадоў таму спрабаваў падзяліць мову Беласточчыны на простую (мову Сакольшчыны) і падляшскую. Гэта, як сказаў Сакрат, ад пачатку была безнадзейная справа, хаця Ян Максімюк далей сваё робіць і трэба яго шанаваць за гэта. Мне так цяпер падумалася, ці на тутэйшай мове можна ствараць высокую літаратуру? Я з такім пакуль не спаткаўся.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Адным словам: literaci do piór!

Danuta ZAWADZKA:

Jak słucham tego drugiego panelu to widzę, że tutejszość, to jest takie pojęcie, za pomocą którego można opowiedzieć całą historię Białorusi. Tutaj padło tyle metafor i definicji, odcieni, które pokazują, że rozumienie wyjściowe, wzięte z Kupały, nie jest jedyne. Nie zgadzam się z panem Chmielewskim, że to jest pojęcie nieperspektywiczne, bo są przynajmniej dwa etapy w rozwoju historycznym tutejszości. O jednym mówił pan Androsiuk jako o ogniwie w łańcuchu – „już nie Litwin, a jeszcze nie

Białorusin". To rozumienie tutejszości opisał Kupała. Ale jest jeszcze inne rozumienie i ono pojawia się w twórczości pana Michała, a mianowicie tutejszość, która nie kojarzy się z jednym etnosem, z czystością etniczną, z czymś esencjalnym, pewnym raz na zawsze. W «Krzyżyku» pięknie pan napisał, że tutejszy to jest taki piąty język – najpierw pan wymienił cztery obecne na tej ziemi: białoruski, ukraiński, polski i rosyjski – i tym piątym językiem, który wziął coś z każdego z tej czwórki można powiedzieć wszystko. To ponowoczesne rozumienie może częściej funkcjonuje poza dyskursem białoruskim, ale w literaturze białoruskiej także, chociażby u pana. Jest taki tomik poezji Miry Łukszy «Wiersze tutejsze». To jest taki typ identyfikacji, który kładzie nacisk na związek z miejscem, z ziemią, ale nie zastępuje identyfikacji narodowej. Nie jest zamiast czegoś, a do tego, ponad to. Dzisiaj jest też tęsknota do takiego nieopowiadania się w kategoriach etnicznych. Taka tutejszość jest bardzo atrakcyjna, bliska młodym ludziom, bliska nam wszystkim współcześnie. Specyfika Podlasia polega na tym, że jest ono mocno związane także z opowieścią białoruską. Dzisiaj się dowiedziałam, że słowo „tutejszy" jest białoruskie.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Białoruskie też.

Danuta Zawadzka:

Ale jest taka powieść Bohdana Dzitki «Tutejsza», której akcja toczy się na pograniczu polsko-niemieckim. Tutejszą jest tam kobieta pochodząca z sierocińca, gwałcona przez wszystkich, którzy się tam pojawiają, najchętniej przebywa na dworcu, czuje się tam najlepiej. Jest to w jakimś sensie, myślę, nawiązanie do Kupały. Chciałabym zakończyć tym, że nie ma sensu tej tutejszości piętnować, bo ona jest perspektywiczna. Może się także przysłużyć opowieści Białorusinów. Niekoniecznie trzeba z niej tylko wyrastać, może trzeba do niej czasem także dorastać.

Leon Tarasewicz:

Хачу толькі сказаць, што нацыянальнасці не будуе мова, а гістарычная свядамасць. Як у Ірландыі.

Michał Aniempadystau:

Спадарыня Завадская сказала, што ў наш час тутэйшасць ўжываецца часам як заменнік беларускасці, бо глупа весь час ужываць адно слова. Адам Глобус, Максім Клімковіч ці Уладзімір Сцяпан – паводле іхняга канону слова „беларускі" было забаронена ў літаратуры.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Не толькі ў іх, а ў «Маніхвэсце Тутэйшых». Думаю, што прысутны тут Алесь Бяляцкі мог бы больш пра гэта сказаць.

Michał Aniempadystau:

Я Думаю, што тутэйшыя ўзялі гэта менавіта ад іх. Для Беларусі ясна, што тутэйшы, апрача ідэнтыфікацыі па тэрыторыі, мае яшчэ шмат культурніцкіх лінкаў. Мы па-іншаму гэтае слова ўспрымаем, хаця, калі я добра зразумеў, то палякі таксама. Той самы час, які апісвае Купала ў «Тутэйшых», калі ўлада мянялася ў Менску пяць разоў на працягу аднаго года, апісвае і Сергіюш Пясецкі ў «Зладзейскай трылогіі». І калі ў Купалы галоўныя героі – і Здольнік, і Зносак – ахвяры сітуацыі, пасіўныя назіральнікі, якія так ці інакш падпарадкоўваюцца (для Здольніка горад, гэта варожае асяроддзе), то для герояў Пясецкага горад, гэта іх асяроддзе. Яны там гаспадары, яны кантралююць сітуацыю ў рамках сваёй мажлівасці, яны аналізуюць і яны дзейнічаюць. Мне здаецца, што на такіх сустрэчах як нашая важна вызначаць актуальныя праблемы, удакладняць значэнне тых слоў і тых паняткаў, якімі карыстаемся, бо мы ў палоне «Тутэйшых» Купалы і тае праблемы, якую ён сфармуляваў сто гадоў таму. Яна ўжо неактуальная, паўстаюць новыя праблемы. Зараз тутэйшасць такая, што ты не прывязаны да месца, а да канала тэлевізіі. Твая ідэнтыфікацыя ствараецца каналам, які ты глядзіш. А паколькі мы знаходзімся на мяжы новых інфармацыйных войнаў, а калі больш дакладна, дык войнаў за ідэнтычнасць, то безумоўна мы вымушаны рэагаваць на гэта. Мы не можам адмаўляцца ад нацыяналізму, ад нацыянальнай дзяржавы, таму што барацьба ідзе якраз за тое, каб гэта размыць і знішчыць, каб ствараць новыя хімерычныя ідэнтычнасці кшталту Наваросіі. Вельмі важна пад час такіх дыскусій не паўтараць ужо сказанае, а намагацца прааналізаваць тое, што адбываецца сёння.

Jerzy Chmielewski:

Ja tylko dwa słowa ad vocem do pani profesor Zawadzkiej. Oczywiście, powinniśmy być dalecy od piętnowania tutejszości. Ja jestem wielkim orędownikiem tutejszości, ale w znaczeniu kulturowym, nie narodowym.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Pani profesor wyjaśniła, jaką tutejszość ma na myśli. Dziękuję państwu bardzo. Myślę, że nawet jeśli się powtarzamy, jeśli chodzimy dookoła, to jakaś myśl w tym

jest. Chcę tylko jednym zdaniem odnieść się do słów Michała Androsiuka a propos narodowości w Wielkim Księstwie Litewskim. Przestrzegałbym przed przenoszeniem spraw narodowościowych z XX wieku na średniowiecze czy wieki późniejsze. To się po prostu nie przekłada.

XVI ТРЫЯЛОГ
Сімпазіён «Тутэйшыя»
22 жніўня 2015 г.
Каўказская сінагога ў Крынках

ЧАСТКА III
ПАЛІТЫКА

Mikołaj Wawrzeniuk:

Witam kolejnych uczestników naszego Trialogu. Mariusz Maszkiewicz – dyplomata, tworzył Konsulat Generalny Rzeczpospolitej w Grodnie, był ambasadorem w Mińsku, a potem już prywatnie zwiedził białoruskie więzienie. Profesor Antoni Mironowicz, historyk, ale też uczestnik białoruskiego ruchu politycznego na początku 90. lat, czyli naszej „największej awantury", jak to określił Jan Maksymiuk. Współzałożyciel Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego, radny Rady Miasta Białystok, kandydat na prezydenta Białegostoku. Aleś Bialacki, literaturoznawca, zakładał Muzeum Maksima Bahdanowicza w Mińsku, potem został jego dyrektorem. Potem poszedł na niepewny chleb, jakim jest sfera obrony praw człowieka, założył Centrum Obrony Praw Człowieka «Wiosna». O tym jak ważna jest to organizacja, świadczy chociażby wyrok sądu białoruskiego: 4,5 roku więzienia. Tym bardziej cieszę się, że może już być z nami. Tę część naszej dyskusji chciałbym rozpocząć anegdotą, którą bardzo lubił Sokrat Janowicz. Kiedy Niemcy tworzyli Goralenfolk, do górala w Zakopanem przychodzi urzędnik i pyta, kim się czuje? Gospodarz odpowiada: za Austrii to ja byłem

Austriak, za Polski – Polak, skoro teraz jest Generalna Gubernia, to chyba jestem Gubernatorem. У сувязі з гэтым анекдотам у мяне першае пытанне да Алеся. Паколькі дзяржава называецца Рэспубліка Беларусь, але тая другая частка неяк не экспануецца, а нацыянальная свядомасць грамадзян гэтай дзяржавы не да канца сфармаваная (адтуль і нашая сённяшняя дыскусія, у якой Міхась Андрасюк сказаў, што тутэйшы стаіць у палове дарогі ад ліцвінскасці да беларускасці), то можа трэба называць іх рэпубліканцамі?

Aleś Bialacki:

Я часткова пагаджаюся з гэтай высновай, паколькі прынамсі для мяне асабіста ясна, што беларусы яшчэ не склаліся як нацыя. Гэты працэс ідзе і ён вельмі бурна развіваўся ў канцы 1980-ых, пачатку 90-ых гадоў. У 1994 годзе, калі прыйшоў савецкі беларус Аляксандр Рыгоравіч, гэтая справа замарозілася. Тое што ён і яго каманда рабілі на працягу дваццаці гадоў, гэта было не кшталтаванне беларускай нацыі, а савецкага беларуса. Яны працягваюць тое, што было ў складзе СССР, з невялікімі адыходамі. Палітыка разбеларушчвання савецкіх часоў працягвалася і ўсе гэтыя дваццаць гадоў. Вынікі, можна сказаць, дастаткова трывожныя. У 1994 годзе ў беларускія школы ў Менску хадзіла 54 працэнты дзяцей. Працэс гэты пачаўся ў 1987 годзе, калі мы хадзілі па хатах і збіралі заявы ў першы беларускі клас і ён утварыўся. Апагей беларускіх школ быў у 1994 годзе, а зараз гэта паўтара працэнта. Вось што адбылося за дваццаць гадоў. Фактычна звернутая адукацыя ў вышэйшых навучальных установах. Там вучыцца літаральна трыста чалавек па-беларуску, усё астатняе навучанне ідзе ці то з устаўкамі беларускімі, ці зусім мовы няма. Сітуацыя ў кнігавыдавецтве: 10 адсоткаў кніг выходзіць па-беларуску, 90 – па-расейску. У радыё і тэлевізіі прысутнасць беларускай мовы рэальна на 4-5 працэнтаў, беларускага кантэнта можа крыху больш. Усе дзяржаўныя ўстановы, суды, пракуратуры, міліцыя, выканаўчыя органы працуюць па-руску. Усё справаводства вядзецца на рускай мове. Вось гэта вынік палітыкі працягвання таго, што мы бачылі ў Савецкім Саюзе. Зараз яно проста квітнее. Дастаткова сюды яшчэ дадаць геапалітычную арыентаванасць на ўсход, пабудову чарговых эканамічных саюзаў найперш (тое, што яны цяпер стварылі ЕАЭС, гэта маленькая копія СССР), падграбаюць туды слабыя краіны, зараз увайшла ў той ЕАЭС Кіргізія. Толькі эканамічны крызіс, які разгарнуўся за апошні год ставіць пад пытанне гэтае аб'яднанне і яго далейшы лёс, але ідэя ад пачатку была такая: стварыць нейкую супрацьвагу Еўразвязу з цэнтрам у Маскве. І Аляксандр Рыгоравіч быў адным з матораў таго ўтварэння эканамічнага, спадзеючыся – як ён тлумачыў – атрымаць танную нафту, танны газ. Дармовы сыр толькі ў мышалоўцы бывае, таму прыходзіцца расплочвацца такой лаяльнасцю да Расеі, расплочвацца беларускай мовай, беларускай культурай, працягам працэсу русіфікацыі. Такя плата за танны газ. Праўда, трэба сказаць, што апошнія два гады сітуацыя трошкі насцярожвае ўсіх, улады таксама. Тым больш беларускія дэмакратычныя сілы. Анэксія Крыма, вайна ў Данбасе, дзе нацыянальная ўкраінская сітуацыя была таксама слаба прамалявана. Я быў у Крыму, у Данецку, Луганску дзесяць гадоў таму, у час выбараў Юшчанкі і бачыў, што гэта іншы свет чымсьці ў Кіеве, Львове ці Луцку. Там жывуць людзі са сваёй ментальнасцю і Украіна, як дзяржава, там практычна не працавала. Яны зрабілі стаўку, што дзяржава дафармуе тую недапечаную ўкраінскую нацыю, якая там была на той час. Адрозненне ад Беларусі такое, што там вялікі адсотак расіян пражываў: у Крыме 54 адсоткі, на Данеччыне – пад сорак. Яны значна больш пасіянарныя, агрэсіўныя, упэўненыя ў нацыянальным плане, маючы за спінамі сваю культуру, мову і гэтак далей. Падзеі ў Крыме, як хутка яны развіваліся, паказалі, як хутка пры дапамозе мас-медыяў можна змяніць настроі, бо сацыялагічныя даследаванні да тых трагічных падзей паказвалі, што большасць крымлян падтрымлівае еўрапейскі выбар, тым не менш хапіла два месяцы агрэсіўнай прапаганды расейскіх сродкаў масавай інфармацыі для таго, каб памяняць людзям мазгі і большасць рэальна стала падтрымліваць аб'яднанне з Расеяй. Усе гэтыя трывожныя сігналы паказваюць, што толькі адной дзяржаўнасці для кшталтавання нацыі, без умацавання нацыянальнай культуры, мовы як такога ідэнтыфікатара вельмі выразнага і яўнага, мала. Зразумела, што зараз для маладога пакалення, беларусаў цэнтр свету, гэта ўсё-такі Менск, а не Масква. Гэта не так, як мы жылі, калі цэнтрам была Масква і ад Буга да Курыл была адна тэрыторыя. Зараз для моладзі цэнтр, гэта Менск і гэта добра. Гэта вынік 25-гадовай незалежнасці, якая ў нас ёсць. Але тое, што няма працы ў плане культуры, у плане ўмацавання нацыянальнай свядомасці, якая была вельмі слабая, зведзеная да нуля. Калі мы ў пачатку 1980-ых пачалі размаўляць па-беларуску, я ведаў практычна ўсіх у Беларусі, хто сведама размаўляў па-беларуску. Прайшлі часы, зараз ужо гэта немагчыма, бо размаўляюць дзясяткі тысяч людзей. Нарасло пакаленне інтэлігенцыі, гісторыкаў, палітолагаў, літаратараў і зараз сітуацыя значна весялейшая. І ў той жа час дзяржава нічога не рабіла, а наадварот, гамавала ўсе шляхі фармавання беларусаў як нацыі. Таму пытанняў багата і мне здаецца, што лёс Беларусі

будзе ўсё-такі яшчэ вырашацца. Яшчэ нельга сказаць пэўна, што Беларусь ёсць і яна застанецца. Вельмі верагодны такі варыянт, што праз дваццаць пяць гадоў, гэта будзе шэсць расейскіх губерняў, а можа быць Беларусь застанецца як дзяржава і настолькі, наколькі мы здолеем накапіць інтэлектуальныя сілы людзей, гатовых ахвяраваць для Беларусі ў крызісны перыяд, які несумнення наступіць, настолькі і будзе вырашаны лёс нашай бацькаўшчыны.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Panie ambasadorze, wydaje mi się, że logicznym wyborem Polski i Polaków w polityce wobec Białorusi powinna być stawka na demokratyczne, przewidywalne państwo i wspieranie społeczeństwa obywatelskiego, a tymczasem chociażby pana krok, kiedy w 2006 roku pojechał pan do Mińska, aby wesprzeć Białorusinów po kolejnej farsie wyborczej jest raczej odosobniony. Nie ma takiego pozytywnego zaangażowania jak chociażby w przypadku Ukrainy. Mamy z Białorusią problem. Nie wiem, czy w polskiej polityce wschodniej istnieje odcinek białoruski, bo ja mam wrażenie, że nie ma tutaj konsekwentnej polityki.

Mariusz MASZKIEWICZ:

Dziękuję przede wszystkim za zaproszenie na tę debatę. Mam nadzieję, że w jakimś stopniu przyczynię się do poszerzenia sposobu rozumienia z perspektywy Warszawy, bo od dwóch lat jestem w tym mieście i łatwiej mi oceniać, jak oglądana jest Białoruś z perspektywy politycznej. Ale rozumiem, że trzeba tutaj mówić też o tutejszości, bo w poprzednich panelach akcent był położony na zjawisko dotyczące tej małej ojczyzny. Wracając do pana pytania chcę powiedzieć, że tym krokiem w 2006 roku nie uczestniczyłem w żadnych grach politycznych. To był gest solidarności z ludźmi, których dobrze znałem, lubiłem, z którymi się przyjaźniłem na Białorusi. To, że się wówczas sytuacja tak potoczyła, było zupełnie przypadkowe. Dlaczego to mówię? Nie żeby zwracać na siebie uwagę, tylko dlatego, że po moim powrocie do Warszawy przeczytałem takie komentarze w stylu Korwin-Mikkego, że Maszkiewicz pojechał do Mińska, bo mu CIA zapłaciło. Inni szukali jeszcze bardziej geopolitycznych znaczeń. Wydaje mi się, że często popełniamy ten błąd nie dostrzegając człowieka, nie dostrzegając problemów społecznych, a próbujemy nadawać im sensy tam gdzie ich nie ma. Ja się bardzo często przeciwstawiam takim interpretacjom geopolitycznym, bo moim zdaniem jest to sposób myślenia postmarksistowski i taki pozytywistyczny, w którym ginie człowiek i jego relacje z otaczającym światem. Dlatego dla mnie tutejszość jest wspólnotą pewnych wartości, nawet jeżeli one z zewnątrz wyglądają jak pragmatyzm, czy – przepraszam za wyrażenie – konformizm. Uważam, że konformizm dobrze pojęty ma swój pozytywny ładunek. Nauczyłem się na Białorusi, pracując najpierw w Grodnie, a potem w Mińsku, patrzeć na to z dużo większą pokorą. To, że się ludzie tak a nie inaczej zachowują, że nie chcą jakichś radykalnych zmian, że nie są zdolni do jakichś ruchów społecznych zmieniających rzeczywistość, to jest efekt ich doświadczeń, tego co nazywamy „partyzanckością" bardzo często. Takie doświadczenia, kiedy obce armie przechodzą przez twoje podwórko, kiedy obce wojska w twojej ojczyźnie robią co chcą, to ty musisz się zachowywać tak, aby uratować to co jest najważniejsze: życie, rodzinę i zapewnić byt twoim najbliższym. Myślę, że tutejszość białostocka w dużym stopniu przekłada się na tutejszość białoruską, która jest między takimi dwiema klamrami. Z jednej strony mamy kreolskość, o której dużo pisał w swoich studiach postkolonialnych Mykoła Riabczuk. Bardzo go cenię za przełożenie tych zjawisk na język Europy Wschodniej. Opisane przez niego pojęcie kreolskości dobrze pokazuje problem, jaki mają małe narody ze swoimi większymi sąsiadami. My Polacy w Polsce także się z tym zmagamy, żeby nie było tylko o Białorusi. Proszę zwrócić uwagę, że dyskusje, które się teraz toczą w Polsce między politykami najważniejszych partii, dotyczą podmiotowości Polski, która nie może być targana wiatrami znad różnych oceanów. To jest spór, czy mamy być bardziej z Niemcami, Rosjanami, Amerykanami, Chińczykami. Niesamodzielność, to jest gwóźdź w bucie, który nas najbardziej kłuje i dlatego nie możemy dobrze iść. To jest jedna część tego problemu. Druga to zjawisko, które nazywam krajowością. Ono jest znane w historii początku XX wieku jako pewien projekt polityczny dotyczący Wielkiego Księstwa Litewskiego i ludzi świadomych tego, że są elementem pewnego zjawiska polityczno-kulturowego czy społecznego, które wymyka się takim twardym kategoriom ideologicznym, które ktoś chce z zewnątrz narzucić. Nie jesteśmy w Polsce, nie jesteśmy w Rosji, nie jesteśmy częścią obcego imperium, tylko jesteśmy u siebie i mamy prawo do budowania podmiotowości również w sensie organizacyjno-administracyjnym. Ten projekt się nie udał oczywiście…

Mikołaj WAWRZENIUK:

… bo pod koniec I wojny światowej jedynymi, którzy chcieli odbudować coś podobnego do Wielkiego Księstwa Litewskiego, stworzyć Konfederację Narodów Wielkiego Księstwa Litewskiego byli Białorusini. Nie chcieli tego ani Litwini, ani Polacy, bo ich nacjonalizmy były bardziej rozwinięte i dla nich to było za mało.

Mariusz MASZKIEWICZ:

Ale jak państwo dobrze wiecie podejrzenia o tworzenie narodów zawsze padały na tych, kto ma z tego jakąś korzyść. W Petersburgu mówili, że naród białoruski to sobie polska szlachta wymyśliła.

Mikołaj Wawrzeniuk:

A nas Białorusinów na Białostocczyznę przywiózł car.

Mariusz Maszkiewicz:

Litwinow, jak uważali polscy nacjonaliści, wymyślili prawdopodobnie Niemcy. A Ukraińców wymyślili Austriacy na złość Polakom i tak dalej, i tak dalej. Jeśli chodzi o mniejszość białoruską na Białostocczyźnie, to wielu polskich patriotów katolików uważa, że specjalnie Stalin tak zrobił, a Chruszczow i Breżniew wzmocnił, żeby ta mniejszość była zorganizowana, a po białoruskiej stronie Polaków nie było. Zawsze na imperializm z jego polityką dyvide et impera, nawet jeżeli nic nie robi, spada oskarżenie, że knuje przeciwko nam. Obracamy się między polskością a krajowością. Ja osobiście widzę w tutejszości wielką wartość. Mała ojczyzna jest czymś najbliższym człowiekowi, co daje mu kościec aksjologiczny, co daje mu system, w którym może się obracać i funkcjonować, co daje mu siłę i pewność i buduje większą wspólnotę. Na ile Białorusi się uda tę wspólnotę państwową umocnić i w jakiej perspektywie czasu – jak byłem młodszy, to byłem bardziej optymistyczny, dzisiaj patrzę na różne procesy bardziej realistycznie, – ale nie wątpię, że się uda, bo trawa ma to do siebie, że potrafi wyrosnąć nawet przez asfalt.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Ja bym jednak wrócił do swojego pytania. Teraz już nie o politykę mi chodzi, ale czy w takim ludzkim wymiarze Polacy kibicują Białorusi? Czy trzymają kciuki za to, aby z tutejszości – która może być wartością, ale nie musi – wyrósł naród, wyrosło społeczeństwo obywatelskie i powstało niezależne, demokratyczne i przewidywalne państwo, przyjazne nie tylko Polakom, ale wszystkim sąsiadom?

Mariusz Maszkiewicz:

Ja może zbyt okrężnie, metaforycznie, ale na to pytanie odpowiedziałem w ten sposób, że ponieważ sami Polacy mają z tym problem, więc na sąsiadów słabszych patrzą trochę z perspektywy sąsiada większego, wspierającego. Inaczej to wyglądało w latach 90., jeszcze na początku ubiegłej dekady z większym optymizmem patrzyliśmy na możliwości przeniesienia na wschód przykładów transformacji, aby pomóc w budowaniu demokracji. Dzisiaj inaczej to wygląda, bo sami w Polsce mamy z tym problemy i sprzedawanie tego jako towaru pierwszej jakości nie byłoby do końca uczciwe. W samej Warszawie wśród polityków z różnych opcji jest taka duża rozbieżność poglądów i duża niepewność, czy to warto. Powinniśmy się sami sobą zająć, przewartościować pewne kwestie. Czas od czasu pojawiają się przedwojenne spory i koncepcje: piastowska, jagiellońska – pisałem o tym w książce „Między tożsamością, a bezpieczeństwem", – ale przenoszenie tego wprost do polityki jest karkołomne i niebezpieczne. Powielanie pewnych schematów i wnoszenie starych pojęć do dzisiejszego słownictwa nie do końca oddaje, jakie mogą być intencje. A i sami politycy nie zawsze rozumieją te pojęcia, na przykład Sikorski chwaląc koncepcję piastowską, a potępiając jagiellońską nie bardzo wiedział, gdzie są punkty styczne, a gdzie rzeczywistość się rozjeżdża. Zgadzam się z tymi, którzy mówią, że nie można tego tak przekładać z różnych czasów. Również te prometejskie pomysły, kiedy byliśmy bardziej hardzi wobec Związku Sowieckiego, kiedy prywatne armie wjeżdżały w tamtą stronę, a nie w tą. Historia Józewskiego czy Hołówki pokazuje, jaki był dramatyczny koniec tych prób. Tym niemniej mając świadomość, że ten prometeizm czy to Giedroyciowe spojrzenie także nie przystaje do rzeczywistości i nie powinniśmy używać tego języka. Dlatego jeżeli dzisiaj w Polsce mówi się o polityce wschodniej, patrzy się na Białoruś, Ukrainę, Litwę – tych naszych najważniejszych sąsiadów, z którymi powinniśmy odczuwać największą siłę przyciągania z uwagi na wspólny interes dotyczący bezpieczeństwa, myślę, że teraz zaczynamy przyglądać się innym trochę narzędziom niż te, z którymi dotychczas mieliśmy do czynienia. Mam nadzieję, że to będzie przebiegać z dużo większą empatią i delikatnością w stosunku do naszych sąsiadów, zwłaszcza tych, którzy są w najgorszej sytuacji: Białorusinów, Ukraińców. Ludzie w Warszawie, znajdujący się daleko od tych spraw, zachowują się często jak przysłowiowy słoń w składzie porcelany. Cieszy mnie to, że nowo wybrany prezydent pojechał najpierw na Grabarkę, a jutro poleci do Tallina. To pokazuje pewien pozytywny pomysł na to, jak z sąsiadami należy próbować dogadywać się w sprawach najważniejszych, dotyczących naszego bezpieczeństwa. Inaczej mówiąc, jeżeli nasze duże ojczyzny nie będą bezpieczne, nie zapewnią bezpieczeństwa małym ojczyznom i zagrożenie dla tutejszości będzie jeszcze większe.

Mikołaj Wawrzeniuk:

To wymaga jednak zrozumienia, że ta empatia jest także w naszym interesie. Антон, цяпер хачу цябе запытаць, як з сёняшняй перспектывы глядзіш на наш энтузіязм пачатку 1990-ых гадоў? На нашую палітычную актыўнасць на беластоцкім панадворку. Аб што мы разбіліся? Ці не аб тутэйшасць? Які ўплыў на выгашэнне нашай актыўнасці мела сітуацыя ў Беларусі, а які ўнутрыпольская палітыка?

Antoni Mironowicz:

Я, відаць, таксама старэюся, бо таксама ўжо не аптыміст. Беларускія магчы-

масці на Беласточчыне не надта добрыя, не надта перспектывічныя. Кажу гэта гледзячы на тое, што адбываецца ў Беларусі, але таксама на геапалітыку і адносіны вялікіх дзяржаў да нацыянальных меншасцяў, таксама на палітыку польскага ўраду, афіцыйна вельмі спрыяльную, але на практыцы не заўсёды ёсць магчымасць пакарыстацца тым, што дазваляюць законы. Каб адказаць на тваё пытанне, трэба сягнуць глыбей у гісторыю. Тутэйшасць, пра якую тут гаворым, паявілася ў розных кантэкстах. Мы разглядалі яе сёння ў галіне літаратуры, культуры, але была таксама такая канцэпцыя палітычная. У міжваенны перыяд, калі глянем на сітуацыю беларусаў у II Рэчыпаспалітай, дык бачым, што адміністрацыя, так цэнтральная як і лакальная, прэферавала палітыку тутэйшасці. Чаму? Таму, што народ пазбаўлены самаідэнтыфікацыі можна было лягчэй паланізаваць. Я нядаўна апублікаваў кнігу аб айцу Міхале Бажар'янаве, які напісаў «Мой адказ малым людзям». У сваёй кніжцы ён згадвае перапіс 1931 года ў Вільні, дзе ён, як студэнт Універсітэта Стэфана Баторыя, браў удзел у перапісе як рахмістр. Кіраўнік загадаў яму, калі хто будзе дэклараваць нацыянальнасць беларускую, яўрэйскую ці літоўскую, запісваць польскую. А калі не хочаш пісаць „паляк", пішы „тутэйшы". І так было не толькі на Віленшчыне, але і на Беласточчыне, Палессі ці на Лэмкавіне, дзе айцец Бажар'янаў спыніўся. Там таксама ён не мог гаварыць сваім прыхаджанам, што яны лэмкі ці русіны, бо не дазваляў яму гэта афіцыйны загад кракаўскага ваяводы. Гэта паказвае таксама, што тутэйшасць была выкарыстаная ў палітыцы дэнацыяналізацыі нацыянальных меншасцяў. Пасля вайны, у ПНР нацыянальныя справы публічна не разглядаліся, прынамсі да 1956 года, калі стварыліся грамадска-культурныя арганізацыі нацменшасцяў. Тады пытанне нацыянальнасці было паднятае і было шмат аптымізму. Так як пазней у 1980-ыя гады, калі ўзніклі беларускія арганізацыі, камітэты. Гэта быў вынік тых перамен, якія адбыліся тады ў Польшчы. Мы стараліся перанесці тыя імпульсы ў польскім нацыянальным руху «Салідарнасці» на нашае беларускае асяроддзе Беласточчыны. Калі выдавалася, што ёсць вынікі гэтага пад пастаццю выбарчых камітэтаў, сваёй мясцовай улады, мы проста не ўмелі гэтым скарыстацца, не пайшлі далей. Ёсць тут асобы, якія стварылі школы, дзіцячыя садкі, арганізацыі, газеты і розныя іншыя рэчы, аднак сёння не хапае такой большай самаідэнтыфікацыі ў масавай групе. Я не пагаджаюся з тым, што было сказана ў папярэдніх панэлях, што тутэйшасці ўжо ў нас няма. Сапраўды няма ў многіх асяроддзях, але ж ёсць дэкларацыі: „я праваслаўны паляк", „нашая культура", „нашая мова". А гэта ж зусім што другое чым „беларуская мова". Шмат працы трэба, каб гэтую тутэйшасць, гэтую „нашасць" пераключыць на беларускасць. На жаль, сёння на гэта не надта добры момант, таму што многія інтэлектуалісты ў Еўропе глядзяць вельмі адмоўна на ўсялякія формы нацыяналізму. Яны лічаць, што нацыяналізм як гарсэт, звужвае і не дазваляе развівацца. Чалавек выхаваны на памежжы, звязаны з рознымі культурамі, шукае сваёй дарогі. Для яго выбар аднае нацыі нагадвае выбар клеткі. Таму перад беларускім рухам на Беласточчыне стаіць важнае пытанне, як пераўтварыць тутэйшасць у беларускасць, а з другога боку, не патраціць тых каштоўнасцяў, якія нясе ў сабе тутэйшасць.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Ясна, што інакш разумее тэрміны „нацыя", „нацыяналізм" хтосьці з захаду Еўропы чым мы. Гэта так сама як у выпадку Алеся – я не здзівіўся б, калі б пачуў ад француза ці немца, што падаткі трэба плаціць. Антон, ты сказаў, што наша тутэйшасць трымаецца моцна, абапіраючыся на такіх панятках як „свая культура", „свая мова". Мне здаецца, што яна перш-наперш мае моцнае апірышча ў Праваслаўнай царкве. Чаму ерархам, святарам гэта выгадна? Чаму ніхто з гэтага асяроддзя не ўключыўся ў нацыястваральную працу?

Antoni Mironowicz:

Адказ вельмі просты. З аднаго боку духавенства і царкоўная ерархія зацікаўленыя, каб развіваць нацыянальныя культуры, хаця не хоча называць гэтага беларускай ці ўкраінскай культурай, а кажа: давайце развіваць праваслаўную культуру. У прынцыпе то абазначае беларускую, украінскую або рускую песню. Яны зацікаўлены з практычнага пункту гледжання, каб не было паланізацыі, бо тады людзі будуць адыходзіць ад Царквы. Пойдуць у Рымскакаталіцкі касёл, або наогул пакінуць рэлігійнае жыццё. З другога боку бачым вялікі дыстанс ерархаў ад рухаў нацыянальных меншасцяў. Яны баяцца, што будуць упісаныя ў палітычныя манёўры, якія праходзяць хаця б на Беласточчыне і праз гэта будуць мець дрэнныя адносіны з уладай.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Яны ж самі актыўна ўдзельнічаюць у тых манёўрах.

Antoni Mironowicz:

Так, пагаджаюся, асабліва ў апошнім часе, але гэта выклікае дрэнныя апініі сярод вернікаў. Тым часам ерархі афіцыйна не ангажуюцца ў развіццё нацыя-

нальных рухаў у Польшчы. Аднак, мы не павінны верыць у тое, што ў Польшчы каму-небудзь залежыць на нацыянальных меншасцях.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Нам самім павінна залежыць.

Antoni Mironowicz:
Але няма ў Польшчы такіх палітычных сілаў, якія сапраўды былі б гэтым зацікаўленыя. Грамадзянская платформа многа дэкларавала, але калі што да чаго, аказвалася, што нічога няма. Заўсёды ёсць так, што калі само грамадства не адваюе чагосьці сабе, то няма чаго спадзявацца, што нехта нешта дасць.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Ніхто тут не спадзяецца, бо як сказаў Алесь, дармовы сыр толькі ў мышалоўцы. Тут не пра тое ідзе, каб хтосьці штосьці за нас выпрацаваў. Тут ідзе пра пашану законаў і забезпячэнне магчымасцяў, а не пра тое, каб нас нехта выручаў. Panie ambasadorze, pan zna nasze bolączki, nasze problemy na Białostocczyźnie, a jak wygląda sytuacja Polaków na Grodzieńszczyźnie? Czy wśród nich także funkcjonuje pojęcie „tutejszości"?

Mariusz Maszkiewicz:
Ja wspomniałem tak trochę bokiem kwestię odradzania się polskości na Białorusi w kontekście rozmów władz PRL-owskich w czasach Jaruzelskiego z Gorbaczowem. Akurat teraz grzebię w dokumentach dotyczących tych spraw i w rozmowach właściwie trójstronnych - władze w Warszawie, Moskwie i władze republikańskie w Mińsku – pojawia się taki argument strony polskiej: my podtrzymujemy mniejszość białoruską, więc władze białoruskie powinny podtrzymywać mniejszość polską. Krzysztof Skubiszewski, jak tylko został ministrem we wrześniu 1989 roku, natychmiast to przeciął uznając, że nie należy w praktyce międzynarodowej stosować w kwestii mniejszości narodowych zasady wzajemności. Każde państwo ma obowiązek dbać o mniejszość narodową. Ta kwestia nie powinna podlegać negocjacjom między państwami na zasadzie: my waszej mniejszości damy to, a wy naszej to. W końcówce PRL-u była taka próba. Przedstawiciel BTSK, nie pamiętam nazwiska tego człowieka, to było jeszcze przed Syczewskim, w 1987 roku podczas oficjalnego spotkania wrzucił coś takiego, ale to z naszej dzisiejszej perspektywy brzmiało bardzo dziwacznie. Mniejszość polska na Białorusi odrodziła się jak feniks z popiołów na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Oni zaczynali zupełnie z nowej karty. W jakich

warunkach? Ja podaję to jako przykład wkładu polskiej mniejszości w powstawanie nowych podmiotów politycznych na gruzach Związku Sowieckiego. Na Łotwie Kozakiewicz włączył się w ruch narodowy, początkowo we Lwowie profesor Mazepa założył stowarzyszenie, które było częścią ruchu ukraińskiego, a Gawin w Grodnie szedł ręka w rękę z Białoruskim Frontem Narodowym. To było zupełnie inne…

Mikołaj Wawrzeniuk:
… niż na Wileńszczyźnie.

Mariusz Maszkiewicz:
To pan powiedział. W Kijowie też taka próba była. Nikogo nie złapałem za rękę, więc nie mogę z całą stanowczością twierdzić, ale wydaje mi się, że były takie próby skierowania mniejszości polskiej przeciwko ruchom odrodzeniowym na Ukrainie, Litwie czy Białorusi. Na Białorusi się nie udało, bo pokolenie, które wyhodował Gawin (Andrzej Poczobut był tutaj w zeszłym roku, Andżelika Borys i inni) dobrze zrozumiało, o co chodzi w całej tej zabawie. Oni nie dali się zmanipulować, dlatego władze białoruskie zlikwidowały Związek Polaków na Białorusi. Im to po prostu nie pasowało, że baćka Łukaszenka ze swego tronu będzie godził zwaśnione narody, tutejszych Białorusinów i tutejszych Polaków. Jeżeli dobrze trafiłem w pytanie, to mniej więcej o to chodziło.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Пакольні мы тут не трымаемся строгага плану, я хацеў бы яшчэ крыху вярнуцца да літаратуры, дакладней – да яшчэ адных тутэйшых. Я спецыяльна не кранаў гэтага пытання ў папярэднім блоку, бо хацеў пачуць выказванне на гэты конт Алеся, які быў адным са стваральнікаў у 1980-ыя гады літаратурнай групоўкі «Тутэйшыя».

Aleś Bialacki:
У наступным годзе 30 гадоў будзе.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Вы займаліся не толькі літаратурай. «Тутэйшыя» аспрэчылі тое, што было ў Савецкім Саюзе. Вы вырашылі таксама, што словы „Беларусь", „беларускае" гэта надта высокія паняцці, таму не будзем іх ужываць, мы тутэйшыя.

Aleś Bialacki:
Троху іншая была матывацыя, перш-наперш раззлаваць, падʼюдзіць беларускую савецкую інтэлігенцыю, якая казала, што ў нас усё выдатна, мы ідзем так як трэба і туды куды трэба. Улічваючы, што сацыялістычны рэалізм, гэта на той час была адзіная форма і канцэпцыя развіцця беларускай літаратуры (хаця ўжо трашчэла), «Тутэйшыя», гэта быў выклік афіцыйнай савецкай беларушчыне. Мы казалі: вы хочаце быць беларусамі? Паглядзіце, што ж вы робіце! У вас ні школ няма, ні дзяржавы няма, нічога няма, то мы будзем тутэйшымі, бо ўвесь наш народ – тутэйшы.

Mikołaj Wawrzeniuk:
За тое былі ордэны і кватэры.

Aleś Bialacki:
Ну, за ўсё трэба плаціць. Але трэба сказаць, што за трыццаць гадоў усё-такі трансфармацыя адбылася і зараз «Тутэйшыя» ўжо не прайшлі б. Я думаю, што той час скончыўся дастаткова хутка, у 1991 годзе. Беларусы як нацыя кшталтуюцца. Цяжка, у лядоўні ўсё адбываецца, тым не менш працэс памалу ідзе. Таму ў самой Беларусі, мне здаецца, пытанне тутэйшасці ўжо не актуальнае. Рознае мы бачылі за апошнія дваццаць гадоў, але зараз магчымасці працы на нацыянальнай ніве лепшыя, чым яны былі дзесяць, пятнаццаць гадоў таму. Калі я езджу са сваёю кніжкаю, то ў мне няма перашкод, хаця мы гаворым пра беларускую літаратуру, культуру, беларушчыну. У Бабруйску ў знаёмага на хаце для прэзентацыі мы сабралі трыццаць чалавек, дык я спытаў яго, а ці ўлады дазваляюць арганізаваць такія сустрэчы. Ён на гэта адказаў: зараз жоўтае святло. Быў час, калі было чырвонае, калі было зялёнае я ўжо не памятаю, але зараз жоўтае на светлафоры. Гэта значыць, што ўлады ў пэўным сэнсе дазваляюць. Украіна ўсё-такі напалохала і яны дазваляюць весці пэўную нацыянальную працу. У чым яшчэ быў палітычны сэнс «Тутэйшых»? Тыя, што былі ў гэтай нефармальнай арганізацыі, потым склалі аснову для шырокага дэмакратычнага руху. У 1988 годзе Беларускі народны фронт ствараўся на базе касцяка моладзевых суполак, якіх тады было пад сто ўжо па ўсёй Беларусі. «Тутэйшыя» былі касцяком першай палітычнай арганізацыі, якая прывяла ўрэшце рэшт да незалежнасці ў 1991 годзе. У нас зараз выбары, гарачы перыяд, а я, які ўвесь час займаўся грамадскай працай кінуў усё і прыехаў сюды? Чаму, Таму што ў нас выбараў няма. Няма палітычнага працэсу, ён сышоў на нуль. Здавалася б, такая важная падзея як выбары, а ніхто ў іх не верыць. Усе разумеюць, што гэта шоў, такі як быў у ПНР ці Савецкім Саюзе, калі пісалі лічбы, якія хацелі і атрымлівалі падтрымку, якая была патрэбная. Мы цяпер бачым, у пэўным сэнсе, паўтарэнне сітуацыі другой паловы 1980-ых гадоў, калі палітыка сышла ў грамадскі сектар. На сённяшні дзень грамадскае жыццё палітызавалася, а палітыка як палітыка знікла. Палітыкі сталі больш аракуламі ці генераламі без войска і зараз ідзе назапашванне энергіі ў больш шырокіх грамадскіх колах, экалагічных, праваабарончых, моладзевых, нацыянальных, культурных і гэтак далей. Гісторыя зрабіла свой паварот, праз 20-30 гадоў мы вярнуліся на тое месца, адкуль пачыналі, але мабыць ужо на іншым узроўні.

Mikołaj Wawrzeniuk:
А дзе тая мяжа, да якой улада дазваляе праводзіць беларускія ініцыятывы? Алесь, ты казаў пра сустрэчу, на якой было трыццаць чалавек. Гэта яшчэ можна.

Aleś Bialacki:
Сёння, але не факт, што будзе можна заўтра.

Mikołaj Wawrzeniuk:
Мне прыгадваецца час Народнай Польшчы. Гісторык у спецыялістычным артыкуле ці кніжцы, якая выходзіла накладам сто асобнікаў, мог напісаць усё, нават пра Катынь. У шматтыражнай прэсе ўжо тое не прайшло б. Людзі ведалі тую мяжу, дзе і што могуць сабе дазволіць.

Aleś Bialacki:
Тутэйшасць зараз у Беларусі наглядаецца не ў нацыянальным плане, а ў нежаданні займацца палітыкай, нежаданні займаць актыўную пазіцыю. Жаданне схавацца, адсядзецъ, перачакаць спрэс бачна. Аднак нічога не стаіць у месцы. Я не зʼяўляюся вялікім аптымістам, што Лукашэнка гатовы праводзіць беларусізацыю. Гэтага не будзе, бо гэта чалавек з савецкімі мазгамі. Ён ім быў, ён ім ёсць, ён ім і застанецца. Не будзе ён праводзіць нейкую нацыянальную палітыку ў інтарэсах беларускага народа. Але калі ёсць якая магчымасць, яе трэба выкарыстоўваць, бо можа прыйдзе такі час, што трэба будзе і адступіць. Эканамічная сітуацыя рэзка пагаршаецца і чым гэта скончыцца праз год-два, ніхто не ведае. Вялікая французская рэвалюцыя пачалася з таго,

што ў Парыжы не стала хлеба, таму хто яго ведае, што будзе ў Беларусі праз год, праз два.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Proszę państwa, unikalna możliwość zadania pytania naszym panelistom. Zachęcam.

Irek SADOWSKI:

Chciałbym odnieść się do wszystkich paneli dyskusyjnych jednocześnie i wrócić do głównego tematu, a mianowicie tutejszości. Odniosłem wrażenie, że w dyskusji być może zabrakło nam trochę takiej intelektualnej higieny, bo w całym dyskursie pomieszały się trzy odrębne wątki. Pojawiał się gdzieś na marginesie wątek tutejszości jako przywiązania do lokalnej ojczyzny. Wszyscy chyba byli zgodni, że ta kwestia wiąże się z pozytywnymi wartościami. Drugi dyskurs dotyczył Białorusi jako państwa. Tutaj niewątpliwie tutejszość jako erzac świadomości narodowej jest problemem. Wszystkie współczesne wpływowe teorie społeczne dotyczące narodu mówią o tym, że naród i państwo funkcjonują w pewnym powiązaniu i trudno sobie wyobrazić państwo, które nie jest mecenasem swojej kultury, swojego języka. Na Białorusi mamy do czynienia z sytuacją kuriozalną, bo państwo odmawia takiego mecenatu, co szkodzi jemu samemu. Jest jeszcze trzeci problem, niejednoznaczny na tle dwóch poprzednich? Mianowicie tutejszości na Podlasiu. Problem polega na tym, że pewne tezy dotyczące tutejszości na Białorusi bardzo płynnie przechodzą między tymi dwoma dyskursami. Pan Mikołaj w pewnym momencie powiedział, że tutaj na Podlasiu jest to bolączką. Mowa była o tym, że tutejszość jest taką stacją przesiadkową między Wielkim Księstwem Litewskim a współczesną białoruskością. To jest istotne. Wydaje mi się, że ta sprawa jest dyskusyjna. Jeżeli mówimy o tutejszości na Podlasiu, to mieszają nam się wątki etnograficzne dotyczące tożsamości współczesnych państw, takich jak Białoruś, Ukraina i Polska. Również takich grup etnograficznych, które nigdy nie miały swojego państwa, jak Poleszucy i twierdzenie, iż problemem jest to, że nie wszyscy mieszkańcy chcą uznać się za Białorusinów jest, powiedziałbym, jednak dość kontrowersyjne politycznie. Musielibyśmy przyjąć szereg dodatkowych założeń, na podstawie których ludzie powinni decydować o wyborze swojej narodowości. Obok tego mamy empirię, dotyczącą chociażby wyników kolejnych spisów powszechnych, która jest bolączką towarzystw narodowych, bo liczba Białorusinów między 2001 a 20011 rokiem zmniejszyła się o prawie dwadzieścia procent na Podlasiu, od czterdziestu paru tysięcy do trzydziestu ośmiu. To jest po trosze wynik samych pytań spisowych i można doszukiwać się kilku różnych czynników, które wpłynęły na zmianę tej liczebności. Ale w tym czasie liczba deklaracji dotycząca Ukraińców wzrosła. Można to tłumaczyć na różne sposoby, można twierdzić, że wsie podlaskie wymierają, ale w gruncie rzeczy jednak dochodzi do pewnych procesów asymilacyjnych. W tych procesach bierze udział kilku graczy, nie tylko tutejszość i białoruskość, ale także polskość i ukraińskość. I właściwie nie możemy przewidzieć, jakie będą wyniki kolejnego spisu powszechnego. To w jakiejś mierze zależy od polityki prowadzonej przez te trzy państwa. Moim zdaniem, to co się stało w spisie 2011 roku jest po trosze pochodną faktu, że Ukraina wielu ludziom wydaje się bardziej atrakcyjnym bytem politycznym, który jest mecenasem swojej kultury, w odróżnieniu od Białorusi, która może się wydawać mniej atrakcyjnym podmiotem, mniej atrakcyjnym mecenatem. Z tego też względu wydaje mi się, że dyskurs na ten trzeci temat – tutejszości naszej lokalnej, podlaskiej – jest najtrudniejszy, ale też został najsłabiej przedstawiony, bo wmieszany w pozostałe dwa dyskursy, gdzie odpowiedzi są oczywiste. Z jednej strony możemy powiedzieć o tutejszości jako pewnej wartości, z drugiej strony jako o kategorii defensywnej – obronie przed wyborem jakiejś konkretnej deklaracji narodowej. Dlatego miałbym do pana Mikołaja pytanie wprost, czy nie należałoby unikać definiowania „tutejszości" na Podlasiu w kategorii wstrzymywania się od wyboru deklaracji jako bolączki? I ostatnia kwestia. Co powinniśmy definiować jako kategorię naturalną, bo tutaj też była mowa o tym, że tutejszość jest narzucana, a narody są bytami naturalnymi? Jeżeli państwo przeczytają uważnie wstęp do dyskusji, tam przyjęte jest implicite takie założenie, że właściwie nienaturalne jest wstrzymywanie się od pewnej deklaracji narodowej, a naturalną rzeczą jest wybór narodu. Jeśli spojrzymy na historię, to jest zgoła odwrotnie. Narody jako w pełni uformowane całości pojawiają się właściwie w XVIII wieku. Wcześniej, jak w przypadku Wielkiego Księstwa Litewskiego, są to sprawy wątpliwe. Mam w związku z tym pytanie do pana profesora dotyczące stwierdzenia, że Gasztołd czy Radziwiłł osadzał koło Sokółki Białorusinów w XV wieku. Gdybyśmy zapytali tych ludzi w owym okresie, to oni by siebie zdefiniowali jako Białorusinów? Czy może w ogóle by się nie określali, tylko stwierdzili, że są mieszkańcami Wielkiego Księstwa Litewskiego czyli Litwinami? Przy czym tamten Litwin i Litwin współczesny, to są dwie odrębne kategorie.

Mikołaj WAWRZENIUK:

A propos Wielkiego Księstwa Litewskiego, zanim profesor odpowie, to przypomnę tylko, że podczas poprzedniej dyskusji przestrzegałem przed przenoszeniem klisz współczesnych na Średniowiecze czy Renesans. A propos tej bolączki, to ja nie potrafię odpowiedzieć, bo ja nie przedstawiałem swoich poglądów, tylko streszczałem to,

co na ten temat napisali Janka Kupała i Sokrat Janowicz. Oni to zjawisko opisywali jednoznacznie negatywnie jako coś, co hamuje powstanie narodu białoruskiego.

Antoni Mironowicz:

Poruszył pan wiele problemów, do dwóch ostatnich chciałbym się odnieść. Po pierwsze tutejszość może być krokiem do budowy narodu, czy to białoruskiego czy jakiegoś innego, chociaż można by rzeczywiście podjąć dyskusję na temat definicji „tutejszości" w rozumieniu dzisiejszym. Inaczej było to postrzegane sto lat temu, a inaczej dzisiaj, kiedy niektóre osoby szukają w tym czegoś oryginalnego, wykraczającego poza ramy narodowe, trzymającego się jakiejś odrębności kulturowej. Nieżyjący już Marek Karp, jeden z ostatnich przekonanych obywateli Wielkiego Księstwa Litewskiego, prowadził badania wśród emigrantów w Londynie. Mówił, że ludzie, którzy nie chcieli dokonać jednoznacznej identyfikacji narodowej polskiej, litewskiej czy białoruskiej, woleli się odwołać do tej tradycji archaicznej, niż na siłę utożsamiać się z jednym ze współczesnych narodów. Powstaje zatem pytanie, dlaczego osoby oczytane, świadome wolą mityczne obywatelstwo Wielkiego Księstwa Litewskiego od przyporządkowania do jakiegoś dzisiejszego narodu? Dla nich jakakolwiek współczesna opcja narodowa (nawet polska) była czymś zbyt wąskim, ograniczającym. Woleli identyfikować się z pewnym obszarem, z którego pochodzili. Pozwalało to nim – jak sami stwierdzali – oddychać pełną piersią. Osobiście jestem optymistą co do przyszłości białoruskiego ruchu narodowego tylko z jednego powodu – z doświadczeń historycznych, także z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego, niezależnie od tego, kto i jak je opisuje. Wierzę, że każdy naród przechowuje w genach historię, a co by nie mówić, Wielkie Księstwo Litewskie było okresem wielkiego rozwoju narodu, który dzisiaj z całym przekonaniem możemy nazwać białoruskim. Kiedyś był określany jako ruski, ale przecież posługiwał się językiem starobiałoruskim, tworzył kulturę, która pozostała przyszłym pokoleniom. Najlepszymi przykładami tego mogą być trzy Statuty Litewskie. Starobiałoruski był językiem oficjalym w Wielkim Księstwie Litewskim do roku 1697, o tym też trzeba pamiętać. Spójrzmy też na krótkie okresy pierwszej i drugiej wojny światowej. Wystarczyła zgoda władz okupacyjnych – odrzućmy tu stalinowską propagandę na ten temat, bo władza stalinowska też była okupacyjna, – – żeby w krótkim okresie odrodzić kulturę. Czy państwo uważają, że naród pozbawiony takiego genu mógłby praktycznie z marszu wprowadzić urzędowy języka białoruski, rozwijać naukę, stworzyć sieć szkolnictwa? Te geny obecnie są hamowany, ale przyjdzie pewna perspektywa geopolityczna, która spowoduje, że Białorusini się odrodzą. Przywoływany tu przez wielu panelistów Sokrat Janowicz mówił o zasadzie zgniecionej sprężyny: im bardziej się ją gniecie, tym mocniej potem odskakuje. Na koniec jeszcze kwestia, czy możemy dzisiejsze nazwy narodowe odnosić do czasów średniowiecznych? Oczywiście, że to jest nadużycie, ale z drugiej strony każdy historyk stoi przed dylematem jak opisać dawnych mieszkańców jakichś ziem. Piszemy o Rusinach, Polakach, chociaż dla ówczesnych ludzi też nie wiadomo, co oznaczało bycie Polakiem.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Na pewno nic to nie znaczyło dla chłopa.

Antoni Mironowicz:

Dlatego przyjmuje się raczej kategorię przynależności państwowej. A więc Litwin, chociaż to pojęcie jest bliższe współczesnemu Białorusinowi. Mamy ten wspaniały spis studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie Iwan ze Żmudzi był Żmudzinem, z Połocka Litwinem, a z Kijowa Rusinem. Oczywiście spod Warszawy był Polakiem. Mamy tutaj do czynienia z pewnym przesunięciem znaczeniowym, niemniej historyk ma pewien dylemat, jak opisać przeszłość korzystając ze współczesnych pojęć narodowych.

Mikołaj Wawrzeniuk:

Polecam wszystkim «Wielką Księgę Wielkiego Księstwa Litewskiego», która powstała dzięki inicjatywie Czesława Miłosza, Andrzeja Strumiłły i Tomasa Venclovy. Historia jest tam pokazana z perspektywy trzech narodów – spadkobierców tego państwa – Litwinów, Białorusinów i Polaków. Teksty są przełożone na wszystkie języki, ale niezunifikowane. Jeżeli Białorusini są przekonani, że Mendog był koronowanyw Nowogródku, to tak piszą. Natomiast Litwini znają datę, ale nie znają miejsca koronacji. I tak też piszą. To jest naprawdę bardzo pouczająca lektura. Przepraszam bardzo tych z państwa, którzy spodziewali się tutaj akademickiej dyskusji i są rozczarowani, że nie było tu wykładów, referatów i sprecyzowanych odpowiedzi na trudne pytania. My tych pytań stawiamy tu więcej, niż potrafimy odpowiedzieć. Myślę, że to też jest wartość tych spotkań.

Barbara Piekarska:

Можна задаць пытанне непасрэдна незвязанае з тэмай сённяшняй дыскусіі? Я хацела б спытаць спадара Бяляцкага, як вам удалося пераЖыць гэтыя гады ў турме, ведаючы што вельмі несправядліва, вельмі жорстка абышліся з вамі ўлады? Наколькі памяняла гэта вас як чалавека і вашыя планы на будучыню?

Aleś Bialacki:
Я коратка адкажу, бо гэта не мае дачынення да тутэйшасці.

Barbara Piekarska:
Але няма больш нагоды, каб вас пра гэта спытаць.

Aleś Bialacki:
Нармальна я перажыў. Мне дапамагла жонка, дапамагла падтрымка людзей з усяго свету – я за тры гады атрымаў больш за сорак тысяч лістоў і паштовак. Я часам атрымліваў больш лістоў чымсьці астатнія дзве тысячы, якія сядзелі ў калоніі. Я разумеў, што гэта адзін з этапаў той барацьбы, якую мы пачалі яшчэ трыццаць гадоў таму і трэба яго проста перажыць. Жыццё ўсюды ідзе, і тут, і ў калоніі і галоўнае – заставацца самім сабой. Мне часта пісалі ў паштоўках: „Алесь, трымайся! Алесь, не падай!" Ну куды мне ўжо было падаць, дык я і трымаўся. Гэта, калі коратка. Канешне, там іншы свет і было багата сітуацыяў, але пра гэта я – спадзяюся – напішу кніжку ў бліжэйшай будучыні. У прынцыпе, можна гэта перажыць, асабліва калі ты ведаеш, дзеля чаго ты там сядзіш. Я, для прыкладу, усюды размаўляў па-беларуску і частка зняволеных, асабліва моладзь, мяне проста не разумела. Беларуская моладзь не разумела па-беларуску! Ім трэба было пераключыцца псіхалагічна, дзесьці месяц паслухаць, каб пачаць разумець. А былі людзі, якія размаўлялі на выдатнай беларускай мове, з іх гэта ішло так натуральна. Беларускасць маю там паважалі, разумелі, што гэта грамадская, палітычная пазіцыя. Я сядзеў у Бабруйску, там былі людзі з усходу, з Гомельшчыны, Магілёўшчыны і іх адносіны былі нармальныя, ніякіх здзекаў не было. Таму я думаю, што працэс беларусізацыі можа адбыцца ў нас дастаткова хутка і без усялякіх праблемаў. Галоўнае, каб была палітычная воля.

Danuta Zawadzka:
Mogę wrócić do tutejszości? Wydaje mi się, że dokonała się pewna zmiana w znaczeniu tego słowa. Kupała, o ile go dobrze rozumiem, pisał o tutejszości jako o uniknięciu odpowiedzialności. Natomiast dzisiejsza tutejszość, także podlaska, tym się różni od tamtej, że to jest wzięcie odpowiedzialności za to miejsce, w którym się jest. To poszukiwanie wiedzy o tym miejscu, kultywowanie pamięci, pytanie samego siebie, kim jestem. A druga różnica jest taka, że być może tamta tutejszość była bardziej projektem politycznym w sensie jednostkowym (Mikita Znosak), natomiast dzisiaj tutejszość jest chyba bardziej związana z kulturą, literaturą, pamięcią. Wydaje mi się, że jest to ruch oddolny i w tym tkwi jego wielka wartość. To nie jest projekt narzucony, to nie jest jakaś kariera, tylko zjawisko związane z pielęgnacją, troską, odpowiedzialnością osobistą. Dlatego ta tutejszość tak często odzywa się w literaturze, bo literatura pozwala mówić w imieniu pojedynczych osób czy małych wspólnot, które mogą się od siebie różnić i ta różnica staje się bogactwem.

Michał Aniempadystau:
Тутэйшасць як прасторавая самаідэнтыфікацыя завязаная на такой рэчы як калектыўнае разуменне прасторы. У кожнага этнаса, у кожнай культурнай мадэлі ёсць іншае разуменне прасторы. Гэта ў пэўным сэнсе такая рэканструкцыя і гіпотэза, як выглядае беларуская прастора і чым яна розніцца ад польскай. Людзі, якія засялялі Беларусь – балты і славяне – гэта людзі лясоў. Лес мае абсалютна іншую прасторавую структуру, пра гэта ведае Лявон Тарасэвіч, які малюе лясы. Лес, гэта закрытая, крывая прастора. Там няма роўнай лініі, няма вялікіх адлегласцяў і такім чынам чалавек не мысліць вялікімі адкрытымі катэгорыямі. Для яго няма прасторавых катэгорый з пазітыўнай канатацый. Не так як у расейцаў, дзе шыр, раздолле, прыволле – там усё гэта мае пазітыўныя канатацыі. А ў нас прастора, гэта проста прастора, штосьці нейтральнае. Зразумець вялікую прастору краіны жыхару леса вельмі складана. Проста не хапае мазгоў, каб уявіць тэрыторыю, якой ён не бачыць. Звярніце ўвагу, што Польска, гэта не назоўнік, а прыметнік. Палякі трактуюць тэрыторыю, на якой жывуць як прыналежную да палякаў. У нас і літоўцаў гэтага няма. Тэрыторыя сённяшняй Беларусі, на якой жылі балты і славяне – дыфузная. Славяне, з дапамогаю вікінгаў, каланізавалі яе па рэках, будавалі гарады і жылі ў іх. А балты функцыянавалі адначасова паміж гэтымі рэкамі і гарадамі. Як можна назваць гэтую тэрыторыю, ідэнтыфікаваць яе, калі гэта тэрыторыя мазаічная. Я жыву ў Паўднёва-заходнім квартале Менска і там ёсць балцкія курганы IX-X стагоддзяў, чатыры кіламетры ад мяне – славянскае гарадзішча Менск і чатыры кіламетры ў другі бок – Няміга, іншае славянскае гарадзішча. І ўсё датаванае тым самым часам. То бок разуменне прасторы ў жыхароў Беларусі – іншае. Прывязка да канкрэтнага месца вынікае з пералічаных фактаў. А што сабой уяўляе Русь? Гэта не этнас, гэта арганізацыя, звычаёвае права, куды мог ісці князь, калі ён Рурык. Яго маглі прыняць або і не. З гэтага вынікае, што мог заявіцца любы чалавек на князя і яго маглі прыняць або не прыняць. Можа прыйсці таксама літоўскі князь. Вось ён прыходзіць і яго прымаюць. Права гэта дазваляе, але гэта не прынцыпова. Потым хрысціянства, якое з часам становіцца часткай руска-

га светаўяўлення. Потым узнікае шматэтнічная дзяржава. Давайце будзем гаварыць пра эліту, бо народ не быў дзейнікам гісторыі, а назапашваў веды, традыцыі і рэалізаваўся толькі ў XIX стагоддзі як суб'ект. Эліты таксама былі памяшаныя, балцкія князі, славянскія князі. Пра які этнас можа быць тут гаворка? Тут ёсць прывязка да канкрэтнага месца, да парадку. І апошняе, што хацелася б сказаць, гэта адносіны дзяржава-нацыя. Нацыя ўзнікае тады, калі ёсць пэўнае дзяржаўнае ўтварэнне. У нас у XIX стагоддзі дзяржаўнага ўтварэння не было, на жаль. Тады на гэтай тэрыторыі паўсталі чатыры мадэрныя нацыі: польская, літоўская, беларуская і габрэйская. У нас абсалютна іншая сітуацыя, таму клішэ і тэорыі, якія існуюць у Еўропе не зусім тут падыходзяць. Нашая гісторыя так склалася, што тутэйшасць гэта нармальная з'ява.

Irek Sadowski:

Polski też w XIX wieku nie było na mapie, a chłopstwo w średniowieczu także się nie identyfikowało z państwem i były silne regionalizmy. To jest kwestia przede wszystkim tego, jak współczesne państwo białoruskie traktuje historię, w tym historię Wielkiego Księstwa Litewskiego. Mamy przykład bitwy pod Orszą, obchodów rocznicy której państwo nie tylko nie organizuje, ale wręcz je zwalcza. Wydaje mi się, że te różnice są bardziej współczesne niż by to wynikało z narracji, którą pan tutaj przedstawił. Myślę że gdyby Białoruś przyjęła politykę historyczną podobną do sąsiadów, to zbudowałaby spójna narrację dotyczącą przeszłości, opartą głównie na WKL.

Radosław Poniat:

Często tak się dzieje, że jeśli mówimy na jakiś temat, to wydaje się nam, że jest wyjątkowy. Na przykład Białoruś – niepodobna do innych krajów, narodów. Ukraińcy tak samo mówią o sobie, Polacy uwielbiają podkreślać swoją wyjątkowość. Prawda jest taka, że bardzo wiele podobnych zjawisk, doświadczeń możemy znaleźć w wielu miejscach. Często mówimy o Europie Wschodniej, dzisiaj tutaj „Fantomowe ciało króla" w tym kontekście padało, ale to całkowity idiotyzm, bo Hiszpania ma bardzo wiele podobnych zjawisk będąc po zupełnie innej stronie Łaby. Podobnie mówimy o Białorusi jako takim specyficznym państwie bez długiej tradycji, ale nawet w tej części Europy, w takich państwach jak Słowacja czy Słowenia możemy wskazać bardzo podobne zjawiska. Możemy pokazać projekty, które nigdy nie wyszły na fazę narodową. Białoruś jest o tyle ciekawa, że nie wiadomo, czy to już skończony, czy jeszcze trwający proces i jak on się skończy. Pojawiał się tutaj argument, że tutejszość jest tymczasowa i ma prowadzić do czegoś. Ona wcale nie musi prowadzić do narodowości. Być może w tym nowym postmodernistycznym świecie ona będzie skręcała w stro-

nę czegoś nowego. Tutaj profesor Mironowicz wspominał o takiej wręcz genetycznej tradycji białoruskiej. Pomijając to, gdzie znajdowałby się taki gen narodu i jak by wyglądał, można powiedzieć, że narody w XIX wieku bazowały na pewnej rezerwie etnograficznej na wsi. Jak ta rezerwa etnograficzna wiejska ma funkcjonować współcześnie, gdzie telewizja, inne media wiele zmieniają? Jeśli pod koniec XIX, na początku XX wieku pojawiały się szkoły narodowe, to dlatego że ludzie wciąż mówili w swoich domach językami, które może nie były literackimi, ale miały elementy dające się Łatwo powiązać. Jak w czasach Internetu i wspomnianej tutaj telewizji jednojęzycznej zachowuje się ta rezerwa etnograficzna? Jeślibyśmy tam szukali tego genu, to on może się wyczerpywać nie w wyniku jakiejś świadomej polityki, tylko dlatego że telenowele z jednego obszaru produkcyjnego są bardziej cenione niż z innego.

Danuta Kuroń:

Ja bym się tak bardzo nie martwiła o tę narrację białoruską, bo jeśli nie nastąpi jakiś większy kataklizm i kolejne pokolenie inteligencji białoruskiej będzie mogło przeżyć, to sobie poradzi. Myślę, że największym problemem narodu białoruskiego było to, że inteligencja w każdym pokoleniu była wybijana w zasadzie do nogi. Bardziej bym się martwiła o narrację polską, bo patrząc z polskiej racji stanu, to dla nas szalenie ważne jest, czy obywatele państwa polskiego mieszkający na Podlasiu są dla nas tutejsi, czy są Białorusinami. Kategoria „pogranicze" jest o niebo lepsza niż kategoria „Kresy", chociaż w tej chwili to już nie wystarcza. Bardzo dużo dobrego się działo w tej kategorii przez ostatnie lata, ale to już jest za mało. Jako państwo polskie stoimy wobec poważnego problemu, bo może się okazać, że zmieni się minister kultury i kategoria „pogranicze" zniknie we wnioskach grantowych, a pojawi się kategoria „Kresy". Dla mnie pojęcie „tutejszości" jest takim trochę narzuconym w okresie międzywojennym. Badania profesora Obremskiego były finansowane przez II Rzeczpospolitą i państwo miało w tym swój cel. Może trochę sprawę upraszczam, ale pojęcie „tutejsi" służyło asymilacji.

Mariusz Maszkiewicz:

Czesław Wysłouch zrobił takie badania, maszynopis których przechowywał Jerzy Giedroyć, a teraz zostały wydana przez Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. To jest bardzo krytyczna praca, w duchu tego co pisała Łarysa Hieniusz o Polakach. Zgadzam się z panią, że niestety polityka państwa polskiego, zarówno PRL, jak i po przemianach lat 1989-91 jest mocno niekonsekwentna. Proszę mi wierzyć na słowo, bo nie mamy teraz czasu rozwijać tego tematu, że idziemy takim marszem pijanego: dwa kroki wprzód, jeden do tyłu, jeden w bok. Kresy są już teraz

dofinansowywane, za Platformy Obywatelskiej i SLD również. Wcale nie jest tak, że ktoś jednoznacznie odrzucił pogranicze, czy to fundację, czy projekty o takiej nazwie, dlatego że miał taki zamysł ideologiczny. Jest cała masa niekonsekwencji, które wynikają nie z tego, co my sobie próbujemy interpretować.

Danuta KUROŃ:

Zgadzam się z panem. Ponieważ to jest refleksja nad naszą troską, to ważne jednak jest, żeby te pojęcia były pojęciami autonomicznymi. I do tego musimy przywiązywać wagę. Pytanie brzmi: czy ja się tak określam i czy dla mnie to stanowi wartość? Ja na przykład jestem żoliborzanką i tak się określam. U nas ważne jest społeczeństwo autonomiczne, tak jak w Białorusi niezależne. Żebyśmy byli wolni, kiedy budujemy pojęcia, a nie żeby były to pojęcia narzucone. Dlatego nie lubię jak Polacy używają pojęcia „tutejsi" na tych terenach, w odniesieniu do osób, którzy często są Białorusinami.

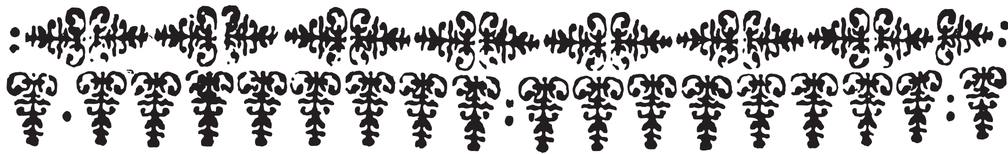
Mariusz MASZKIEWICZ:

Wstęp do konferencji bardzo dobrze wprowadza nas w tematykę. Geniusz Kupały polega na tym, że postawił pytania, które sięgają o wiele dalej niż problemy oglądane z perspektywy białoruskiej. Ja już nie mówię o sporze patriotyzm-kosmopolityzm, bo się zawsze gdzieś przewija. Kwestia odpowiedzialności i brania tej odpowiedzialności na siebie, a nie pozostawianie jej komuś innemu. Tego typu problemy postawił przed sobą, przed swoimi rodakami w spektaklu «Tutejsi». Myślę że to jest świetny motyw, który warto drążyć również w perspektywie dojrzewania społeczeństwa do tego, żeby postrzegać i siebie, i innych w kategoriach wspólnego dobra.

Mikołaj WAWRZENIUK:

Zakończenie będzie tradycyjne. Długo jeszcze moglibyśmy na te tematy rozmawiać i dużo ciekawego powiedzieć, ale niestety nasz czas się kończy… Dziękuję państwu za przybycie, dziękuję za udział w dyskusji.

Музыка

Агата (Беларусь)
Сумесны праект беларускіх музыкаў Ірэны Катвіцкай і Аляксея Варсобы (Port Mone). Унікальнасць праекту заключаецца ва ўзаемадзеянні спецыфічных вакальнай і інструментальнай рысаў. Вакальная лінія – традыцыйная, рытуальная, якая захоўвае дыялекты, архаічныя лады і манеру. Інструментальная – спалучае аўтарскую манеру выканання і тэхнікі сучасных музычных напрамкаў (неакласіку, авангард, неамінімалізм). Ультраархаіку і ультрасучаснасць у праекце збліжаюць уважлівыя адносіны да кожнага гуку, надзяленне асаблівай значнасцю гуку і кантэксту, што ствараецца пры дапамозе нечаканых прыёмаў у гармоніі і аранжыроўцы. Акардэон і Голас часта суіснуюць у розных танальных і рытмічных планах, што стварае паліфанічны эфект і надае вялікую самастойнасць партыям. Гэта музыка пра перажыванні і надзеі дарослага чалавека, пра разнастайныя жыццёвыя перыпетыі – каханне і смерць, дзяцей і сям'ю, пра „чужую старонку" і вайну, пра радасць у горы і гора ў радасці.

Вагонаважатыя (Украіна)
Гэта вопытная каманда работнікаў трамвайнага дэпо. Яны выпадкова знайшлі ў салоне забыты кімсьці з пасажыраў сэмплер і мікрафон. Гітара і барабаны ў іх ужо былі... З гэтай пары іх амаль не бачылі ў рамонтных боксах. Яны ствараюць, запісваюць і падарожнічаюць. Прапагандуюць электронную экалогію.

Muzyka

Agata (Białoruś)
Wspólny projekt białoruskich muzyków Ireny Katvickiej i Alaksieja Varsoby (Port Mone). Wyjątkowość projektu polega na interakcji specyficznych cech: wokalnej i instrumentalnej. Wokalna linia jest tradycyjna, rytualna, zawiera elementy dialektów, archaiczne harmonie i styl. Instrumentalna – łączy autorską manierę wykonania i współczesne techniki muzyczne (neoklasyczną, awangardową, neominimalizm). Ultraarchaiczność i ultranowoczesność łączą się w projekcie poprzez staranne podejście do każdego dźwięku, poświęcenie szczególnej uwagi brzmieniu i kontekstowi. Uzyskiwane są dzięki zaskakującym metodom w harmonii i aranżacji. Akordeon i Głos często łączą się w różnych tonacyjnych i rytmicznych płaszczyznach, tworząc efekt polifonii przy zachowaniu indywidualności elementów. To muzyka, która opowiada o doświadczeniach i nadziei dorosłego człowieka, o życiowych perypetiach – miłości i śmierci, dzieciach i rodzinie, o „obcym kraju" i wojnie, o radości w smutku i smutku w radości.

Vagonovozhatye *(pl. Motorniczy)* **(Ukraina)**
Zespół doświadczonych pracowników zajezdni tramwajowej. Przypadkowo znaleźli wewnątrz wagonu zapomniane przez jednego z pasażerów sampler i mikrofon. Gitarę i perkusję już mieli... Od tego czasu prawie nie są widywani w zajezdni. Tworzą, nagrywają i podróżują. Promują elektroniczną ekologię.

Антон Слепаков

Wasserwaaga

ВОССТАНИЕ ВАТНИКОВ

в живых останутся только машины
и два-три десантника
собрались — решили
первым делом снесли памятник первопечатнику
впредь будет думать меняя раскладку
нашлись причины
и высшие силы
благословили их на беспорядки

все под защитой
враг не пройдет
он даже не дышит
спасибо за куртку и бутерброд
родина слышит

мучительно больно и хочется спать
и принципе скушно
никто не приехал противостоять
мы вышли наружу

восстание ватников
в живых останутся только любовники
и шестидесятники
умеют ребята мямлить и рефликсировать
облачаясь в самодельные наколенники и налакотники
будут захвачены некою третью силой
полицейские участки и околотки
и как бы не был подкован, испытан и крепок
тебя извлекут, чипируют, бросят в застенок

вата немного смягчает удар
ударными темпами
локализован будет пожар
грибами, орехами
ждем продолжение, новый набор

у гранитного всадника
не спеша собираемся, строимся, ждём
восстание ватников

ЖОВНІР / КАМНИ

до следующего знака
до первого камня
который ничего не смог сделать с врагами
не стал аргументом в споре с бездомной собакой
не проще ль ему было лежать под ногами

миграция камня с места на место
(а чаще всего даже в роли подарка)
который был бы не просто ремаркой,
а вызовет целую бурю протеста
но наверное хватит скупых манифестов
самое верное, самое главное
оставляйте, как есть и не трогайте камни
в этой сфере плоскости и траектории
голоса противников и сторонников этой теории,
подкрепленными графиками и таблицами
с определенно каменными лицами
готовыми к перемещению, перевозке
но вот в чем проблема и вся загвоздка
этот район полон злыми собаками
такими нечесаными и внешне опасными,
да, страхи мои были совсем не напрасными
имея в кармане два-три булыжника
клюшку для гольфа
палку лыжную...
делаем вывод — все эти собаки...
а что есть собаки?
собаки — это знаки

эти руины твоего подсознания —
или же руны на тропинке желаний
в чем же тут повод быть недовольным?
найденным камнем, краеугольным
к вечеру вы безусловно устанете
а тут еще я со своим омутом памяти
в своих внутренних каменоломнях
своими бордюрами и драгоценностями
а кто тут говорил, хоть слово о целостности?

и чтобы вам не портить картинку
он пнул маленький камушек носком ботинка

НЕУДОБЕН

я не знаю, сколько еще продлится зима
и когда зашатается, рухнет эта гнилая система
долго ли мы будем снимать этот грязный подвал
сколько мы будем смотреть на эти кирпичные стены

я бы хотел, чтобы ты для себя поняла,
чтобы сделала правильные, точные выводы
чтобы нерезко встала из-за стола
собралась, оделась и направилась к выходу

а там на улице я все объясню
попытаюсь выдвинуть свою версию происходящего
а может мне это сниться?
нет, я не сплю
я вообще на чеку
и оставлен за старшего

неудобен, беспомощен
вот впечатление,

которое остается при общении со мной
неудобен, беспомощен
любые сравнения с кем то еще
вызывают протест
описать вам свои ощущения?
отгородится стеной
поставить крест
ожидать улучшения?

я не знаю сколько еще продлится "состояние ждать"
тяжело поверить, что это оправданное ожидание
для тебя слишком сложно
пятнадцать минут помолчать?
я подобным вещам
всегда нахожу оправдание
ну вот перегрузка, одному из нас подниматься пешком
кто вообще придумал такие неудобные лифты?
слишком узко и совсем неудобно стоять
попадаешь в такие дебри конфликта

ШЛЕМОФОН

Вот бы мне такой шлемофон
чтобы всё закрывал
и уши и нос и глаза целиком
не реагировал на телефон
мягкость бы ощущалась от любого удара по макушке
замечательный подарок
и игрушка
и за даром

но только откуда я взял и откуда считал информацию,
что тот час побежал сжимая в руках ассигнации
не до, не после реформы не продаются подобные шлемофоны

и слишком много друзей уверяют меня, что он вообщем-то
мне и не нужен
я попросту обезоружен
ведь я построил на этом всю свою линию защиты!
но я верю, что он существует — ищите!
соглядатаи, ротозеи, ищейки, зеваки....
и найдите, хоть расшибитесь
понимаю, я мог ошибиться
допускаю
ну хорошо, давайте зайдем с другого краю
были помарки, но должен ведь быть обязательно
такого свойства вот нейтрализатор,
отсекающий все чувства, эмоции, устои, политикум,
социум
заставляя о многом забыть — например о том, что ты
превосходный оратор!

вот бы мне такой шлемофон
в мой офис, в мой дом
я бы нашел ему применение
фотографировал в нём гениев
ну или носил бы в плохую погоду,
как головной убор, как шапку
в зависимости от настроения
температуры, скорости ветра, осадков
давления, прежде всего, нападков,
на меня
в чём то очень неведомо близком
ну, и дальше по списку

ХУНДЕРТВАССЕР-ХУНТА

ненавижу художников
не разбираюсь в живописи
другое дело заложники
арестовал их...выпустил
вот это вам скажу инсталляция
а вы со своими ящиками
раскрашенными кляксами
ну ладно, идемте мальчики
у нас дела поважнее
вы двое со мной, ты на вышке
замаскировать батарею
эх не подведите картишки
Хундертвассер, ты прекрасен
(Хунта!! Вассервага!)
Мне исход предельно ясен—
Трибунал
Гаага

ненвижу дизайнеров
они все время упоротые
посмотри им в глаза
а не прически и бороды
воруют чужие идеи
высмеивают друг друга
а сами ничего не умеют
рак, лебедь и щука
всё сами за них передали
на березу их на акацию
и вы заметить успели — похоже на флаг конфедерации....
Хундертвассер, ты прекрасен
(Хунта!! Вассервага!)
Мне исход предельно ясен —
Трибунал
Гаага

ненавижу политиков
они все время полётиках
давай собирай этих нытиков
и идем сбивать беспилотники
этим дадим просраться
этих приводим в чувство
не, хуже не будет братцы
мазня это, а не искусство
и это публикуют в буклете
в жирном, цветном, офсетном
а здесь между прочим, дети...
давай по жилому сектору
Хундертвассер, ты прекрасен
(Хунта!! Вассервага!)
Мне исход предельно ясен —
Трибунал
Гаага

ОСЕНЬ

летом мне плохо
плавится сердце
мозг закипает
я выбираю место на лужайе под деревцем
на каремате на спальнике
два кофе со специями
кофеину не много
от этого звука можно оглохнуть

ну понимаешь, вся наша специфика
строиться на том, что от громкого к тихому
и то, что написано в нижнем регистре
пятнадцатиминутное опоздание
подожди, утром не соображаю так быстро
слушай прежде всего себя, не думай об общем звучании

вы мне не это бросьте
я из железа, вольфрама, латуни и меди
готов к кофебрейку и продуктивной беседе
но давайте не будем, это же осень!

осень
время рассыпать ржавые гвозди
и деревья нас поддерживают в этом вопросе
подвергая листья процессу эрозии

зимой мне плохо
мерзнет нос и уши
и все время дорога
заметенная снегом
возьмите мои гвозди
у меня их в избытке
и носить их внутри каждодневная пытка

ну зачем вы обиделись?
если б я хотел уколол бы больнее
в сердце, под ребра, в шею
но вы знаете, пользуетесь тем, что не умею

весной всё плохо
отвратительный запах
цветочного смога
и деревья заключили контракт с купоросом
все так радуются
забывают, что вооobще то это предательство
эй вы там наверху...
собирайте Lego
в виде внезапного шквального снега
сугробов, детей и взрослых на санках
не напрасно мы сдерживали осаду
не признающих режим этой осени

СТАРОСТЬ

так пахнет старость
никто не знает, сколько осталось
делений тонометра
самая малость
это детские шалости
спишем на занятость
и не только
не позвонил, не заехал
не было времени
всегда какие то дела находились
а если честно, напились
с друзьями
которые пропали давно
и объявились, когда ты снова начал сорить деньгами
так пахнет старость
может это усталость
от жизни такой
скучноватой и однообразной,
что любой другой на вашем месте
ушел в запой
некрасиво
безобразно
было бы наблюдать
а самое главное нечего...
возразить
ничего не можешь сказать,
предпринять, посоветовать
кроме как кулаком по миске с салатом
от бессилия того, что старость такая вещь
непоправимая
и ты вроде как и не виновата
и эта ярость потом улетучится мимо

все можно исправить
главное, чтоб было похоже на правду
страх обрести душевную травму неиссякаем

а старые вещи
за завтраком
будут отмечены в описи
поэтому с чистой совестью
напишите комсоргу
что видимо ждать осталось недолго
что все усилия ушли
что то сломалось
внутри
надломилось
и вам тогда показалось,
что вы насквозь пропитались
и ушли
с этим запахом

все можно исправить
главное, чтоб было похоже на правду
страх обрести душевную травму неиссякаем

Мастацтва

Дамінік Лейман (Польшча)

Нарадзіўся ў 1969 годзе ў Гданьску. Выпускнік Акадэміі мастацтваў у Гданьску і Royal College ў Лондане. Жыве і працуе ў Берліне і Познані, дзе вядзе рамастацкую майстэрню ў Акадэміі мастацтваў. Сярод ягоных дасягненняў, сярод іншых, персанальныя выставы «Роскаш выжывання» (Цэнтр сучаснага мастацтва, Варшава 2006), «Апошні ўключае святло» (Цэнтр сучаснага мастацтва, Варшава 2006), «Натуральгая гісторыя» (Атлас Мастацтва ў Лодзі, 2007). Яго работы былі паказаны на Біенале архітэктуры ў Венецыі (2004) і на выставах «Пасля сцяны» ў Moderna Museet у Стакгольме і «Жывапіс як прысутнасць» у Kunstlerhaus Bethanien (2006). Лаўрэат шматлікіх польскіх і міжнародных узнагарод: «Пашпарту Палітыкі» ў 2001 годзе, Мастацкай прэміі Прэзідэнта Гдыні. Стыпендыст Фонда Касцюшкі Міністра культуры Польшчы, Trust for Mutual Understanding, рэзідэнт «Месца 1» у Нью-Ёрку.

Марыюш Таркавян (Польшча)

Нарадзіўся ў 1983 годзе ў Лукаве. Скончыў мастацкі факультэт Універсітэца Марыі Кюры-Складоўскай у Любліне. Пільна назірае за светам мастацтва, з'яўляецца яго дакументалістам і футуролагам. Татальна захоплены мастацтвам. Няспынна стварае серыі рысункаў прысвечаных гэтай тэме, сярод іншага «У пошуках мастацтва», «Патэнцыйныя мастакі», «Прадбачанне мастацтва», «Калёквіум па гісторыі мастацтва і цывілізацыі». Рысункі Таркавяна звязаныя з сатырычнай і рэпарцёрскай традыцыяй. Працы стварае спантанна, у розных абставінах, час ад часу падпісвае рысункі кароткімі тэкстамі, часта іранічнага характару. Рысуе з хуткасцю машыны, больш выразна чым лічбавы фотаапарат, пад дажджом, зімой, ноччу і ў вельмі цяжкіх умовах. Работы мастака знаходзяцца ў многіх прыватных калекцыях і ў многіх установах.

Sztuka

Dominik Lejman (Polska)

Urodzony w 1969 roku w Gdańsku. Absolwent ASP w Gdańsku oraz Royal College of art w Londynie. Mieszka i pracuje w Berlinie i Poznaniu, gdzie prowadzi pracownię malarstwa na ASP. Do jego osiągnięć należą m.in. wystawy indywidualne: «Luksus przetrwania» (CSW, Warszawa, 2000), «Ostatni zapala światło» (CSW, Warszawa, 2006), «Historia Naturalna» (Atlas Sztuki w Łodzi, 2007). Jego prace prezentowane były na Biennale Architektury w Wenecji (2004) oraz na wystawach «After the Wall» w Moderna Museet w Sztokholmie oraz «Painting as Presence» w Kunstlerhaus Bethanien (2006). Laureat wielu polskich i zagranicznych nagród: «Paszportu Polityki» w 2001, Nagrody Artystycznej Prezydenta Gdyni, stypendysta Fundacji Kościuszkowskiej Ministra Kultury RP, Trust for Mutual Understanding, rezydent «Location 1» w Nowym Jorku.

Mariusz Tarkawian (Polska)

Urodzony w 1983 roku w Łukowie. Ukończył Wydział Artystyczny na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Uważny obserwator świata sztuki, jego dokumentalista i futurolog. Jego fascynacja sztuką jest totalna. Nieustająco tworzy cykle rysunków poświęcone tej tematyce np. «W poszukiwaniu sztuki», «Potencjalni artyści», «W przewidywaniu sztuki», «Kolokwium z historii sztuki i cywilizacji». Rysunek Tarkawiana jest związany z tradycją satyryczną i reportażową. Tworzy na żywo w różnych sytuacjach, nierzadko opatrując rysunki krótkimi tekstami, często o ironicznym charakterze. Rysuje z prędkością automatu, rysuje ostrzej niż cyfrowy aparat fotograficzny, w deszczu, zimą, nocą i w trudnych ekstremalnych warunkach. Prace artysty znajdują się w wielu kolekcjach prywatnych i instytucjonalnych.

Mariusz Tarkawian

Krynki – obrysowane

Janka Kupała

Tutejsi

Tragiczno-śmieszne sceny w czterech aktach

Przekład ***Alina*** Warzeniuk

Skróty od redakcji

Tutejsi

Mikita Znosak (Nikicij Znosiłow) *- urzędnik państwowy, registrator, 25 - 28 l., w pierwszych trzech aktach ogolony, w trzecim ciut zarośnięty.*
Hanula Znoszczycha *- jego matka, w wolnym czasie robi na drutach pończochę.*
Janka Zdolnik *- nauczyciel, 25 - 28 l.*
Lawon Haroszka *- szanowany rolnik, zawsze z fajką zapalaną krzesiwem.*
Alenka *- jego córka, 17 - 19 l., trochę żwawa i wesoła dziewczyna, ubrana czysto i skromnie.*
Nasta Pabiahunskaja *- dziewczyna wiadomej profesji, 23 -25 l., stara się ubierać szykownie, ale bez gustu.*
Henryk Motawicz Spiczyni *- nauczyciel Mikity, w średnim wieku, goli wąsy i brodę.*
Wschodni uczony *- nosi wielkoruski strój - długie marszczone w talii ubranie z guzikami z jednej strony na całej długości, koszulę ze stójką rozpinaną z boku, buty z cholewami, krzaczasta broda.*
Zachodni uczony *- nosi polski strój - kontusz i konfederatkę, bez brody, z sumiastym wąsem.*
Dama. Pop. Urzędnik. Pan. Niemiec.
Czerwonogwardzista, Dowódca patrolu, Obdartus *- ta sama osoba*
Niemiec, dwóch z patrolu, obywatele, obywatelki i inni.

Akcja odbywa się w Mieńsku. Pierwszy akt rozgrywa się w lutym 1918 r., drugi w grudniu 1918 r., trzeci w lipcu 1919 r., czwarty w czerwcu 1920 r. Pierwszy, trzeci i czwarty akt odbywa się w domu Mikity, drugi na Placu Katedralnym, nazywanym przez mieszkańców miasta „Szczekaczka".

Akt pierwszy

Wieczór. Dość duży pokój, ubogi, drobnomieszczańskie meble. Z prawej strony-bliżej rampy-drzwi, z lewej strony dwoje drzwi. Po przeciwnej stronie dwa okna wychodzące na ulicę. Z prawej strony stoi stół, w innym miejscu dwa małe stoliki, na jednym z nich stoi gramofon, wiedeńskie krzesła i miękkie, obite pluszem. W kącie z lewej strony tremo. Na ścianach wiszą oprawione w ramy tandetne obrazy - portrety notabli, bałałajka, kurtka i hełm strażacki.

Scena I

Hanula, Janka

Hanula: *(siedzi i robi skarpetę, słychać pukanie do drzwi z lewej strony, dalszych od rampy)* Proszę wchodzić!

Janka: *(wchodzi)* Wybaczcie ciotko, że tak często wam się naprzykrzam, ale jakoś smutno się zrobiło samemu siedzieć, więc postanowiłem przyjść w gości.

Hanula: A cóż to za ceregiele! Może pan gościć u mnie codziennie od rana do wieczora – będzie mi raźniej, bo choć pan u mnie mieszka od niedawna, już uważam pana za swojego. Tylko proszę nie pukać po pańsku do drzwi, tylko po prostu wchodzić.

Janka: Dziękuję za uprzejmość i szczerość. Nie wiem nawet, czym na to zasłużyłem *(pauza)* A gdzież to się podział młody gospodarz?

Hanula: Poleciał do miasta to i owo kupić. Dzisiaj ma imieniny, może go ten czy ów odwiedzi.

Janka: Szkoda, że nie wiedziałem. Mógłbym także o prezencie pomyśleć.

Hanula: Ech, mój synku! To nie jest dobry czas na prezenty. Ta wojna i bałagan, czy, jak to mówią, rewolucja, zastąpiły czasy, w których ludzie mogli myśleć i o prezentach.

Janka: No, ale pani syn nie zapomniał jednak o imieninach?

Hanula: Nie zapomniał, bo jeszcze młody i ma pstro w głowie. Wystarczy pomyśleć, zlikwidowali urzędy, został bez pracy, i nic go to nie nauczyło. Myśli tylko o tym, że znów wrócą jakieś tam stanowiska, rangi i spadnie manna z nieba.

Janka: A czym, według pani, powinien zająć się w czasie urzędowego bezrobocia?

Hanula: Czym? Mógłby, jak inni, nauczyć się szyć albo naprawiać buty. Naprawiałby i jakiś grosz byłby w domu, a tak... *(machnęła ręką)*

Janka: Ciężko takiemu delikatnemu kawalerowi brać się za taką pracę.

Hanula: Jaki tam delikatny! I ja i jego ojciec pochodzimy ze wsi. Mój gospodarz nieboszczyk żył z rodzicami na małej gospodarce. Potem umarł, wieczne odpoczywanie racz mu dać Panie, a ja zostałam sama z moim Mikitką... Wtedy przyszliśmy do Mieńska w poszukiwaniu pracy... Prałam ludziom pościel, a on znalazł pracę w sądzie okręgowym: pracował w szatni i jako kurier.

(...)

Janka: Ech, ciociu! Z czasem ustatkuje się twój Mikitka i nabierze rozumu do głowy. Jest jeszcze młody.

Hanula: Zupełnie młodziutki! To moje rodzone dziecko, i do tego samiuteńkie, jak ten chaber w zbożu.

Janka: *(w bok)* O, takich samiuteńkich jest u nas wielu, ale to nie chabry, a przeklęte zielsko na naszej biednej ziemi! *(chodzi po pokoju)*

Scena II

Hanula, Janka, Mikita

Mikita: *(wchodzi z zakupami)* O, mieżdu protczym, i profesorek tutaj! Zdraścicie!

Janka: Kłaniam się nisko memu gospodarzowi! Oprócz tego proszę pozwolić, że złożę panu, panie registratorze, życzenia z okazji pańskich imienin!

Życzę panu stanowiska asesora.

Mikita: Dziękuję, mieżdu protczym, dziękuję! Szczerze cieszę się, że pan o tym pamiętał. Życzę, żebyśmy za rok mogli składać sobie życzenia w tym miejscu.

Janka: Trudno mówić o tym zawczasu, zamierzam wkrótce wyjechać z Mieńska na wieś.

Hanula: Jakże to tak, panie nauczycielu?

Janka: Tam, na wsi, jestem bardziej potrzebny, niż tu, a oprócz tego - nie lubię miasta i jego niezdrowego powietrza.

Mikita: *(do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, proszę przygotować zakąskę, bo niebawem przybędą goście. *(stawia na bok butelkę)*

Janka: A mówią, że nie można dostać.

Mikita: Wszystko można, jeśli z ostrożna. *(Hanula zbiera zakupy)* Tutaj są śledzie, tutaj cebula do nich, a tutaj słonina, a tutaj mieżdu protczym – szproty... goście palce będą oblizywać.

Hanula wychodzi z zakupami.

Scena III

Janka, Mikita

Janka: Jak widzę, szykuje się huczny bal.

Mikita: O tak! Na naszym urzędniczym stanowisku inaczej nie można.

(...)

Janka: Plunąłby pan na to, co kto mówi i żyłby pan po swojemu. I co to, do diabła, za stanowisko, jeśli ono już nie stoi, a leży, i to leży jak spróchniała kłoda!

Mikita: Mieżdu protczym, ono leży ot tak sobie - do czasu, a potem poruszy się i podniesie.

Janka: Czekaj tatka latka!... Póki wasza sytuacja poprawi się, was samych zjedzą już robaki. Proszę powiedzieć, komu potrzebne to wasze zmartwychwstanie?

Mikita: Myśmy twardo stali na warcie świętego rosyjskiego samodzierżawia i broniliśmy tutejszy ruski naród przed obcymi wpływami. Ot co, mieżdu protczym!

Janka: Rzeczywiście - broniliście! Obuwaliście w łapcie, puszczaliście z torbami i wywoziliście na syberyjskie katorgi. To nazywa się - broniliście!

Mikita: A czego wy, świeżo upieczeni republikanie, he-he-he! Białorusini, czy jak tam... czego wy chcecie bronić, bo póki co, mieżdu protczym, niczego jeszcze nie obroniliście! Wasze zebrania, czy tam zjazdy rozganiają, a was skazują na państwowy wikt. He-he- he! Rozganiają - ot, i wszystko.

Janka: Acha, rozganiają! Ale naszych myśli i sam Lucyfer nie rozgoni - bo my służymy wielkiej idei wyzwolenia.

Mikita: To głupoty. Mieżdu protczym, idea to bardzo skąpa pani: nie płaci swoim sługom złamanego szeląga, chce, żeby pracować na nią za darmo. A moja dusza, he-he-he! panie profesorku jest realistką: kto lepiej płaci, temu służy i ma w nosie wszelkie idee. Moja linia życia jest bardzo prosta.

Janka: Myli się pan, panie registratorze. Pańska linia nie jest prosta – ona jest krzywa i ciemna, i prowadzi pana tam, skąd nie wracają.

Mikita: *(stuka pięścią w stół)* Mieżdu protczym... mieżdu protczym... pan mnie obraża. Nie jestem ciemniakiem, panie... panie dyrektorze białoruskiej biedoty.

Janka: Proszę wybaczyć, poniosło mnie. *(wychodzi do swojego pokoju)*

Scena IV

Hanula: *(wchodzi na ostatnie słowa Mikity)* Znowu się z nim pokłóciłeś!

Mikita: Mieżdu protczym, nie kłóciłem się z nim, tylko o polityce dyskutowaliśmy.

Hanula: *(nakrywa do stołu)* Tymi swoimi kłótniami tylko psujesz ludziom krew.

(...)

Mikita: *(pauza)* Mieżdu protczem, mamasza, ja bardzo proszę... ja tak chcę... Wśród zaproszonych gości będą u mnie dzisiaj: pewna madam, pop,

urzędnik, i pan. Jeśli ktoś z nich powie coś do mamy, to proszę mówić do nich przez nos. W czasie rozmowy z madamą proszę nie mówić panienko, a madam-seniora, do popa, nie baciuszka, a ojcze duchowny, do urzędnika, nie panie urzędniku, a waszmości, a do pana, nie po prostu panie, a jaśnie panie hrabio. To są tutejsze grata-persony, mieżdu protczym, z moim światopoglądem i podobnej rangi. Chcę więc, żeby wiedzieli, iż moja rodzina stoi nie niżej od ich.

HANULA: No i goście. Skąd ich wytrzasnąłeś? Wcześnie takich u nas nie było.

MIKITA: Nie było... nie było... Mieżdu protczym kiedyś była inna sytuacja polityczno-ekonomiczna i nie wszędzie oni mogli bywać, a dzisiaj klasy i rangi mniej więcej się doszlifowały, dlatego moi goście składają nam wizytę.

HANULA: Niech by lepiej nie składali! Skacz teraz przed nimi nie wiadomo jak!

MIKITA: Mamasza, mieżdu protczym, proszę tylko odpowiadać jak was uczyłem, a całego protokołu będę doglądać osobiście. I jeszcze jedno: w czasie powitania jedną nogę proszę odsunąć do tyłu - wykonać rewerans. I stara się mama mówić przez nos.

HANULA: Przez nos, to przez nos.

SCENA V

MIKITA, HANULA, JANKA

JANKA: *(wchodząc, do Hanuli)* Przypomniałem sobie, ciociu, o pewnej sprawie. Na dniach otrzymałem list ze wsi od mojej byłej uczennicy, w którym pisze, że przyjedzie do mnie ze swoimi rodzicami w gości. Możliwe, że przyjadą nawet dzisiaj. Wszystko byłoby dobrze, ale pech w tym, że oni nie mają tu znajomych, nie mają gdzie...

HANULA: ...Przenocować. To nic! Mogą spać u nas. Wolnych łóżek, po prawdzie, nie ma, ale o tu na podłodze coś tam pościelemy i noc prześpią.

MIKITA: No tak, mieżdu protczym, ale u mnie dzisiaj będą ważni goście, może waszym gościom będzie niezręcznie?

JANKA: Postaram się, żeby ani panu ani pańskim ważnym gościom moi goście nie przeszkadzali.

SCENA VI

MIKITA, HANULA, JANKA, NASTA

NASTA: *(wysuwając głowę z dzwi po prawej)* Czy można?

MIKITA: Bardzo proszę! Mieżdu protczym, prosimy, prosimy!

NASTA: *(wchodzi)* Dobry wieczór! Jak życie, zdrowie?

MIKITA: Proszę pozwolić, że przedstawię: mamzel Nasta Pabiahunskaja - nauczyciel Janka Zdolnik, mieżdu protczym, to jest ten... che-che-che! ... Białorusin, o którym wspominałem... che-che-che! Proszę się tylko nie zakochać.

NASTA: *(do Janki)* Bardzo miło poznać pana! Potrzeba nam więcej takich.

JANKA: Dziękuję za uznanie!

NASTA: Czy mogłabym na chwilę schować się od tych panów? *(pokazuje na migi, że musi przypudrować się i poprawić fryzurę)*

HANULA: Można, można! *(wychodzą)*

SCENA VII

MIKITA, JANKA

JANKA: Kim jest ta pani?

MIKITA: To pewna bardzo miła i sympatyczna, mieżdu protczym, mamzel. Ma szeroki krąg znajomych. Ma zawsze o wszystkim i o wszystkich z pewnych źródeł pewne informacje, lubi zawsze i wszędzie, gdzie trzeba i gdzie nie trzeba, wepchnąć swoje trzy grosze. Mieżdu protczym, powinienem panu powiedzieć, że to moja pierwsza, i zapewne, ostatnia słabość. Wiele razy oświadczałem się jej, prosiłem o rękę, ale jakoś nic się nie klei . Mówi, jak będzie pan asesorem, wyjdę za pana, a za registra-

tora, powiada, nie chcę. I choć ty z palca wyssij to asesorstwo, a daj, i już, Ale nie tracę nadziei. Zmieni się polityczna sytuacja, otrzymam od kierownictwa rangę asesora i mamzel Nasta będzie moja, bo jest, jak pan widzi, sprytna osóbka.

JANKA: Sprytna, sprytna! Żeby tylko pan w tej zmieniającej się sytuacji, razem ze swoim asesorstwem i tą mamzelą nie trafił w jakąś kabałę. *(wychodzi do swojego pokoju)*

MIKITA: Zazdrość go bierze, mieżdu protczym. *(wyciąga z szuflady w stole odznaki urzędowe i przymierza je przed lustrem)*

Wchodzą Nasta i Hanula.

SCENA VIII

MIKITA, NASTA, HANULA

NASTA: Ojej, co ja widzę?! Bezceremonialnie robi pan nam konkurencję - jak kokietka, flirtuje pan z lustrkiem. I to registrator!

MIKITA: Ale i mamzel Nasta, mieżdu protczym, wypindrzyła się dzisiaj jak na bal przebierańców na Białej Sali.

NASTA: Na bal, jak na bal, a trzeba będzie witać gości, więc dlaczego by nie odstroić się troszeczkę?

MIKITA: A jakich gości, mieżdu protczym?

NASTA: Jaki pan niedomyślny!

MIKITA: Ach, już wiem - ma pani na myśli Niemców?!

NASTA: A kogóżby innego? Z pewnych źródeł mam pewne informacje, że jeszcze dzisiaj będą w Mieńsku.

MIKITA: Niech to licho! Żeby się tylko nie wwalili na imieniny, bo zepsują całą imprezę. A tak, mieżdu protczym, niech sobie idą. Mnie to na rękę - znów będę pracował w gubernatorskiej kancelarii.

NASTA: Oho! Tak od razu. Słyszałam od pewnej osoby, że Niemcy po wkroczeniu od razu łapią tych z lewej i z prawej do roboty - kopać rowy, a to nie gubernatorska kancelaria.

MIKITA: He-he-he! wiedziałem o tym wcześniej i zadbałem o swoją skórę.

Spójrzcie! *(zdejmuje ze ściany i nakłada strażacką kurtkę i kask)*

NASTA: A cóż to wszystko znaczy?

MIKITA: Ano to, że Niemcy nie biorą strażaków na roboty. Pomyślałem o tym zawczasu i zapisałem się do Mieńskiej Straży Pożarnej.

Z lewej strony słychać dzwonek.

MIKITA: Ojej, goście idą! Mieżdu protczym, mamasza, proszę zasłonić czymkolwiek okna, może kołdrami... a ja pobiegnę na spotkanie. *(Wybiega)*

Hanula zasłania okna. Nasta kręci się koło lustra. Wchodzą goście w porwanym wierzchnim okryciu, które zdejmuje z nich Mikita i wynosi do drugiego pokoju. Pop opuszcza podciągnięte poły sutanny. Po przywitaniu goście siadają i krytycznym okiem oglądają mieszkanie.

SCENA IX

MIKITA, NASTA, HANULA, DAMA, POP, URZĘDNIK, PAN

MIKITA: *(po wejściu i rozebraniu się gości nadskakuje im)* Witam bardzo serdecznie! Pokornie proszę! Mam zaszczyt zapoznać - mieżdu protczym, moja mamasza, a to - mamzel Nasta Pabiahunskaja.

DAMA: *(przyglądając się uważnie przez binokl na Mikitę)* A cóż to za oryginalne ubranie, muśje?

MIKITA: *(spoglądając na siebie)* Madam-siniora. To... Jak to... to... mieżdu protczym, zamówiłem sobie ten surdut w pewnym celu... Przychodzą Niemcy, zaczną się bale, rauty, a ja mam gotowe przebranie. Ale, proszę wybaczyć, najjaśniejsi goście, - pójdę już zdjąć, mieżdu protczym. *(wychodzi i wraca w stroju urzędnika ze wszystkimi odznakami)*

DAMA: *(znów przygląda się Mikicie)* Ach, muśje! Ależ z pana modniś: ma pan szykowny mundur.

MIKITA: Zrobiłem to specjalnie dla moich, mieżdu protczym, najsławniejszych gości: chciałem przyjąć ich tak, jak i kiedyś przyjmowałem różne dostojne osoby.

Urzędnik: W takim razie, proszę pozwolić i ja dodam rangi swemu mundurowi.

Wyjmuje z kieszeni i przypina pagony. Dama mu pomaga. Słychać dzwonek. Hanula wychodzi i przyprowadza Alonkę i Haroszkę, który wchodząc wybija paznokciem popiół z fajki.

Scena X

Osoby j.w., Alenka, Haroszka

Alenka: *(patrzy na kartkę)* Czy tu mieszka wujek... jak to było? Wujek Mikita Znosak?
Mikita: I nie wujek, i nie Mikita, i nie Znosak, a mieszka tu, mieżdu protczym, registrator Nikicij Znosiłow.
Alenka: Ja... ja nie wiem...
Mikita: Jeśli pani nie wie, to po co lezie pani do cudzego mieszkania, mieżdu protczym.
Alenka: Bo my z tatą szukamy naszego nauczyciela Zdolnika.
Hanula: A, to trzeba było tak od razu, dzieci, mówić! Zaraz zawołam, *(puka do drzwi Janki)* Panie nauczycielu! Ma pan gości.

Scena XI

Osoby j.w., Janka

Janka: *(wchodząc i witając się)* Oto i mili, drodzy goście! A ja zastanawiałem się, czy przyjedziecie dzisiaj, czy nie. *(do Hanuli)* To są, ciotuniu, właśnie ci podróżnicy, o których wspominałem: moja najzdolniejsza uczennica Alenka, a to jej ojciec, Lawon Haroszka - najlepszy gospodarz w całej wsi.
Hanula: *(przypominając sobie)* Lawon Haroszka... Lawon Haroszka... Jakże to tak? Czy pan nie jest z Dubrouki?
Haroszka: Tak, moja droga, z Dubrouki!
Hanula: To my jesteśmy bliska rodzina: twój dziadek i moja babcia to rodzony brat i siostra. Dlaczego stoimy? Siadajcie , moi drodzy! Panie nauczycielu, proszę zaprosić, żeby usiedli.

Siadają w pewnej odległości od pozostałych gości.

Mikita: *(odchodzi od swoich gości, do Hanuli, w bok)* Mieżdu protczym, mamasza, wyjechała mama z tą rodziną, jak z kozami na targ! Zepsuła mi mama reputację przed moimi gośćmi. Żeby tylko mamie nie przyszło do głowy sadzać ich przy stole.

Słychać dzwonek z obu stron. Hanula chce otworzyć, ale nie wie, od których drzwi zacząć.

Nasta: *(podbiega do Hanuli)* Madam, proszę otworzyć tamte, a ja otworzę te.

Wychodzą.

Mikita: Kogo tam niesie?

Wchodzą jednocześnie z obu stron Wschodni uczony i Zachodni uczony, rozglądają się. Wschodni uczony patrzy przez teleskop, Zachodni uczony, przez binokl, na początek nie widzą siebie nawzajem.

Scena XII

Osoby j.w., Wschodni uczony, Zachodni uczony

Mikita: *(do gości, po wejściu uczonych)* To moi dobrzy znajomi, mieżdu protczym, panowie uczeni. Spotkałem ich pod wieczór na Gubernatorskiej, szukali tam prawdziwych typów białoruskich. Powiedziałem im, że jeden taki typ wynajmu-

je u mnie mieszkanie, - no i, widocznie, przyszli popatrzeć. Między innymi, jeden z nich to Wschodni uczony, a drugi to Zachodni uczony.

WSCHODNI UCZONY: *(zderza się z Zachodnim uczonym)* Czort podziery!

ZACHODNI UCZONY: Psia krew!

WSCHODNI UCZONY: Izwinicie, sudar!

ZACHODNI UCZONY: Przepraszam pana!

Kłaniają się sobie i pozostałym.

MIKITA: *(witając się z uczonymi)* Dobrze trafiliście, mieżdu protczym, panowie uczeni. To ten, che-che-che! Białorusin, o którym wam opowiadałem. *(do Janki)* Panie nauczycielu, to - panowie uczeni, którzy bardzo interesują się waszym, che-che-che! białoruskim problemem.

WSCHODNI UCZONY: Tak wy eto i jeść nastojaszczyj Biełorus?

JANKA: Ano, tak, panie uczony! I to nie jeden. *(wskazuje Alenkę, Haroszkę, Hanulę)* To jeszcze jeden Białorusin i dwie Białorusinki.

WSCHODNI UCZONY: *(pokazuje na pozostałych)* A cie toża Biełorusy?

JANKA: Tak, tak! To, faktycznie, również Białorusini, z gatunku renegatów i degeneratów.

ZACHODNI UCZONY: Pańskie imien i nazwisko?

JANKA: Janka Zdolnik, panie uczony.

ZACHODNI UCZONY: *(robi notatki, na głos)* Janusz Zdolnicki. Niezawodnie typ Wschodnie-Kresowego Polaka z niemałon dozon krwi poznańsko-góralskiej. Ludność abecnie rozkrzewia sień na dwie gałenzi rodowe: plemien Białorusinów i plemien też-Białorusinów z pochodzenia renegatów i degeneratów. Mowa ojczysta - ogólnopolska, niezwyczajnie udoskonalona, jeno z domieszkon niezrozumiałych słów.

WSCHODNI UCZONY: *(również robi notatki, na zmianę z Zachodnim uczonym)* Ioan Zdolnikow. Iścino-ruskij cip Siewiero-Zapadnoj Obłaści i biezusłowno z prymiśju monholsko-finskoj krowi. Narodnošt' nynie raspadajetsia na dwie rodowyje wietwi: plemja - biełorusy i plemja - toże-biełorusy, ischodziaszczeje ot reniegatow i dziegienieratow. Rodnoj jazyk - obszczerusskij, wielikolepno usowierszenstwowannyj, no s bolszoj prymieśju nieponiatnych słow.

ZACHODNI UCZONY: A teraz pan bendzie łaskaw poinformować, jak na biało ruskim narzeczu brzmi nazwa ojczyzny waszej?

JANKA: Białoruś, panie uczony.

ZACHODNI UCZONY: *(pisząc)* Przy badaniu Białorusina wyświetlono nadzwyczajnon osobliwość, a mianowicie: wbrew historycznym, jeograficznym, etnograficznym, lingwistycznym i dyplomatycznym badaniom i rozprawom wszechpolskim, ojczyznę swon Białorusini nazywajon Białoruś.

WSCHODNI UCZONY: *(pisząc na przemian z Zachodnim Uczonym)* Pry oprosie Biełorusa wyjaśnino nieobyknawiennuju osobienność, a imienno: wopreki istoryczeskim, gieograficzeskim, etnograficzeskim, lingwwiściczeskim i dzipłomaciczeskim wsierossijskim issledowanijam i trudam, - ocieczestwo swajo Biełorusy poczemu-to nazywajut Biełorussija.

Uczeni kończą pisanie równocześnie, biorą teleskopy, rozglądają się. Pauza.

MIKITA: I co, muśi uczeni, skończyliście, mieżdu protczym?

WSCHODNI UCZONY: Wieśma wam błagodaren! Moi naucznyja issledowanija na siehodniasznij dzień okonczeny. Cześć imieju kłanniaćsia!

ZACHODNI UCZONY: Niezmiernie panu wdzienczny jestem. Moje badania nawukowe na dzień dzisiejszy son zakonczone. Mam honar pożegnać pana!

Uczeni wychodzą, innymi drzwiami niż weszli. Mikita, kłaniając się, odprowadza ich do drzwi, za nim idą Hanula i Nasta, ale szybko wracają.

SCENA XIII

OSOBY J.W. (BEZ UCZONYCH)

JANKA: *(do przechodzącego obok niego Mikity)* Dzisiaj, panie registratorze,

u pana prawdziwy arystokratyczny bal, nie zapomniał pan nawet o intermediach.

MIKITA: A co to, mieżdu protczym, za potrawa?

JANKA: Nie potrawa, mój panie, a taka maleńka komedia w wielkiej tragikomedii.

MIKITA: Nie rozumiem. *(idzie do swoich gości)*

DAMA: *(do Mikity)* Pan, muśje registratorze, zrobił nam dzisiaj doprawdy miłą niespodziankę tymi dwoma personami, które właśnie wyszły. Tu w Mieńsku tak trudno spotkać prawdziwego uczonego.

MIKITA: Ta-a-k, to ważni uczeni. Ale nie takich jeszcze zobaczymy, kiedy będzie u nas w Mieńsku, mieżdu protczym, uniwersytet.

POP: Ponieże jeść w Minskie duchownaja sieminaryja, to woiścinu izlisze obretać uniwiersiciet, gdzie budziet prowozhłaszaćsia hrechownoje świetskoje uczenie.

URZĘDNIK: Ja też uważam, że uniwersytet jest niepotrzebny, bo rozplenią się studenci, a z nimi zawsze policja ma masę pracy.

(...)

MIKITA: *(do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, czy nie przyniosłaby mama czegokolwiek na zakąskę, bo słowik od samych tylko piosenek syty nie będzie.

Hanula podaje zakąskę. Goście siadają przy stole. Pop w centrum.

HANULA: *(po podaniu zakąski, do Janki, Alenki i Haroszki)* Serdecznie zapraszam do stołu.

HAROSZKA: *(kreśląc znak krzyża)* No, co wy, kumo?! Ja - i takie ważne osoby... jeszcze z ławki upadnę z przestrachu. Nie, nie!

JANKA: *(do Hanuli)* Przejdziemy do mego pokoju, nie będziemy wam przeszkadzać.

HANULA: O, nie! Dzisiaj powinniście siedzieć tutaj. Było, nie było to imieniny Mikity. *(idzie do gości)*

(...)

Haroszka wyjmuje z torby swoją zakąskę i rozkłada na stoliku.

MIKITA: *(do Hanuli, w bok)* Mieżdu protczym, mamasza, prosiłem, żeby ich nie zapraszać, a mama po swojemu. *(do gości)* Teraz, najjaśniejsi goście, kiedy wszyscy zasiedliśmy, - można rozpocząć. *(podnosząc kieliszek)* Zdrowie dostojnych, mieżdu protczym, gości!

GŁOSY: O, nie! Nie! Zdrowie solenizanta! Wiwat! Hura!

MIKITA: Dziękuję, pokornie dziękuję! Tylko muszę was, mieżdu protczym, madamy i muśi, przeprosić za skromną, bardzo skromną kolację. Obecne rewolucyjne zamieszanie, zniszczyło ekonomiczne podwaliny dobrobytu rossyjskiej incieligencji, tak, że to nie z mojej winy mamy taką kromną kolację.

DAMA: Teraz taką zakąskę można zobaczyć jedynie w wyższych sferach.

POP: W nyniesznija wremiena daże jeho preoświjaszczenstwo wozzawidowało by siim bludam.

PAN: Oj, czasy, czasy! Weselej żyli nasi ojcowie.

URZĘDNIK: A co tam - ojcowie? Ja sam jak żyłem? Fju-fju!

DAMA: *(dopijając kieliszek)* Ale pański napój, muśje Znosiłow, jest cudowny - niczym ambrozja.

MIKITA: Madam-sińjora, zgadła pani! To prawda: najbardziej naturalna ambrozja znakomitej tutejszej firmy - a la samogon, dostarczona mi ze składów „Pilip i K".

HANULA: *(do damy)* Panienko... Madamo muzeum! Bardzo proszę, jeszcze ten malutki kawałeczek!...

DAMA: Mersi, mersi, madam!

MIKITA: *(do Hanuli, w bok)* Mieżdu protczym, mamasza, nie madam muzeum, a madam-sińjora... *(do gości)* A teraz, wielceszanowni goście, wznieśmy toast za nasze najmilsze madamy i mamzele.

GŁOSY: Niech żyją! Niech kwitną nasze kwiatki, nasza słodycz! Wiwat! Hura!

POP: Razwierzisia wrata adowy i sam ancichryst so swoim somnnom światoj Ruśju zawładosza, jeżeli soziercat' wsio tworymoje nynie.

URZĘDNIK: Ani policji, ani policmajstrów!

PAN: Ani majątków, ani browarów!

DAMA: Ani rautów, ani żurfiksów!

Mikita: Ani rang, ani klas, mieżdu protczym!

Nasta: A według mnie, coś tam jest. Jest, na przykład, wolność: co chcę, to robię. Weźmy chociażby taki przykład: kto i kiedy do rewolucji łuskał pestki w Mieńsku? - nikt! A teraz wszyscy i wszędzie - i w domu, i na ulicy, i nawet w teatrze łuskaj sobie i łuskaj, naciągnąwszy czapkę na uszy.

Hanula: *(do Popa)* Ojcze duchowy, sługusie święty! Bardzo proszę, jeszcze ten tłustszy kawałek.

Pop: Błahodarstwuju, matuszka, błahodarstwuju..!

Mikita: Mieżdu protczem, mamasza, nie święty sługusie, a ojcze duchowny... *(do gości)* Teraz ja, moi dostojni goście, proponuję toast...

Nasta: Nie, nie! Teraz mój toast. Za Niemców. Niech żyją Niemcy!

Głosy: Niech żyją! Wiwat! Hura!

Nieprzyjemna pauza. Wszyscy patrzą po sobie. Wstają od stołu i rozsiadają się.

(...)

Dama: ... Zatańczymy, muśje Znosiłow?

Mikita: Madam-siniora, rozszyfrowała mnie pani.

Dama: A pan, panie registratorze, wyczuł moje słabości. Umieram bez tańców.

Mikita: Ach, jak się cieszę! Muśi, zgadzacie się?

Głosy: Zgadzamy! zgadzamy!

Dama: A co z muzyką?

Hanula: Poproszę naszego pana Białorusina - on umie.

Nasta: Nie, madam, lepiej ja, mnie nie odmówi. Z pewnych źródeł wiem, że Białorusini to podatny naród. *(bierze bałałajkę i podchodzi do Janki)* Kolego Białorusinie, proszę nam zagrać.

Janka: Z przyjemnością. Chociaż raz zatańczycie tak, jak ja zagram.

Gra walca. Zaczynają się tańce: Mikita tańczy z Damą, Urzędnik z Nastą, Pan z Hanulą, Pop, Haroszka i Alenka nie tańczą. Walc z figurami, bez polotu, trochę ponury.

Dama: *(po zakończeniu tańca, do Mikity)* Pan, panie registratorze, jest mistrzem tańca. Jestem pod wrażeniem pańskich pa.

Mikita: Madam-siniora, pani jest dla mnie bardzo łaskawa.

(...)

Urzędnik: Mówiąc po teraźniejszemu, biorę głos i wnoszę pod rozwagę propozycję zaprzestania sprzeczek i bez podpisania rezolucji pójść do domu.

Mikita: Ja protestuję, mieżdu protczym!

Dama: Muśje Znosiłow, jest pan w większości.

Mikita: Poddaję się, ale nie większości, a jednemu pani głosowi, madam-siniora.

(...)

Scena XIV

Janka, Alenka, Haroszka

Alenka: *(parskając śmiechem)* Ha-ha-ha! Ależ pański bal nad bale! Cha-cha-cha!

Haroszka: *(wyciągnąwszy fajkę z ust)* Tfu! brakuje na nich dobrego bata.

Janka: Ale dobrze ich wujek swoją pipką okadził. Widziałem, jak kręcili nosami i kichali.

Haroszka: A można z takimi inaczej? - paleniem ich, paleniem! szkoda tylko, że matka tego solenizanta wplątała się w to towarzystwo.

Alenka: *(z udawanym smutkiem)* Nie lubi ich, tatko, oj nie lubi!

Janka: Ciekawe, do kogo bije twoje serce, Alenka?

Alenka: Pan powinien o tym wiedzieć z mego listu.

Janka: A tak: do nauki i nauczania.

Alenka: No tak! Uczyć się i nauczać, nauczać i uczyć się. Do tego właśnie bije mocniej moje serce.

(...)

Haroszka: *(do Alenki)* A ty, sroko, jak żeś już odkrakała swoje, oddałabyś

nauczycielowi to, co przywiozłaś.

ALENKA: Ale ja się wstydzę.

JANKA: Chyba to coś bardzo brzydkiego.

ALENKA: Wcale nie brzydkie, a jak powiedziała ciotka Agata, bardzo ładne. Sam pan oceni. *(wyciąga z torby pięknie wyszytą koszulę i ręcznie wytkany wzorzysty pas i podaja Jankowi, mówiąc poważnie)* Proszę przyjąć, panie nauczycielu, ten drobiazg od swojej szczerze panu wdzięcznej i oddanej uczennicy. Ta koszula jest z naszego lnu, a pas z naszej wełny. Sama, własnymi rękami, ze szczerego serca wytkałam i wyszyłam.

HAROSZKA: *(podając nową, drewnianą, artystycznie wykonaną łyżkę)* A ode mnie proszę przyjąć ten drobiazg... Ze swojej jabłoni i swoimi rękoma zrobiłem.

JANKA: *(wzruszony)* Dziękuję, z całego serca dziękuję!

Wchodzą Mikita i Hanula.

SCENA XV

OSOBY J.W., MIKITA - *(wychodzi przed dom)*

MIKITA: *(wesoły, pogwizduje i podśpiewuje)* Radujsia, wsielennaja! Ogłaszam wszystkim, wszystkim, wszystkim: Niemcy okupują, mieżdu protczym, Miensk!...

JANKA: Do diabła z nimi!

MIKITA: Nie do diabła, panie, he-he-he! Białorusin. *(podśpiewuje)*
Nasi idą, Niemcy jadą,
Nasi zaraz do nich wsiadą.
(zobaczywszy podaranki Janki) Mieżdu protczym, cóż to takiego, profesorku?

JANKA: Prawdziwa koszula, prawdziwy pas i prawdziwa łyżka.

MIKITA: Jak widzę, i pan jest dzisiaj solenizantem.

JANKA: To prawda, solenizantem, tylko z innej planety.

Dzwonek. Hanula wychodzi i wraca ze Spiczynim

SCENA XVI

OSOBY J. W. , SPICZYNI

MIKITA: *(witając się uniżenie)* Moje najniższe uszanowanie, muśje profesorowi! A ja myślałem, że dzisiaj pan już nie przyjdzie.

SPICZYNI: Zatrzymały mnie ważne sprawy.

(...)

MIKITA: *(do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, proszę uprzątnąć ze stołu, bo musimy szybciej uczyć się „lekcji".

Hanula idzie do domu, sprząta ze stołu, przygotowuje Haroszkam posłanie na podłodze. Chodzi po innych pokojach.

JANKA: *(do Alenki)* A my przejdziemy się... *(wychodzą z podwórka)*

SCENA XVII

MIKITA, SPICZYNI, HANULA

MIKITA: *(położywszy na stół kilka grubych słowników)* Mieżdu protczym, jestem gotowy, muśje profesor.

SPICZYNI: Możemy zaczynać, muśje registratorze. Wczoraj z grubsza omówiliśmy dział powitań,dzisiaj powinniśmy to dobrze powtórzyć. Jak będzie pan witać Niemca?

MIKITA: Huta morhen, her hermanisz!

SPICZYNI: Dobrze! A teraz, jak będzie pan witać Niemkę.

MIKITA: Huta tacht, żonen prusisz!

SPICZYNI: Nie żonen, a frau... Powtórzy pan: frau, frau, frau!

MIKITA: Frawu, frawu, fru, fruwu... Frawu-wu...

SPICZYNI: Dobrze! A jak pan przywita takie ... *(pokazuje)* małe niemieckie dziecko?

Mikita: Szabas gut, her kindar faterland, mieżdu protczym!

Spiczyni: Oj, cóż pan wymyśla, cóż pan wymyśla? Tylko nie szabas, a... *(ledwie słyszalne stukanie do drzwi z lewej strony. Spiczyni, podskakując)* Ktoś lub coś, wydaje mi się, gdzieś stuka? Każde stukanie denerwuje mnie: nie mogę spokojnie prowadzić lekcji. Póki co muszę, z całym szacunkiem, opuścić pana. *(łapie czapkę i znika w drzwiach z prawej strony)*

Mikita: *(za Spiczynim)* Do miłego spotkania. *(do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, chyba Niemiec stuka, bo tak delikatnie. Proszę otworzyć, ale trochę go w drzwiach zatrzymać, a ja w tym czasie się przebiorę. Może przyszedł gonić do roboty?

Oboje wychodzą, pauza.

Mikita wraca przebrany w strój strażaka, z kaskiem na głowie, toporkiem przy pasie i z metalowymi przyrządami do chodzenia po słupach przypiętymi do nóg. Przybiera odpowiednią postawę i podśpiewuje.

Husar, na sablu opirajaś,
W głubokoj goreści stajał...

Wchodzą Hanula i Niemiec w wojskowym mundurze.

Scena XVIII

Mikita, Niemiec, Hanula

Mikita: *(salutuje i kłania się nisko)* Guta morgen, her hermanisz.

Niemiec: Czy mogę prosić o trochę wody do tej manierki?

Mikita: *(w bok)* Po jaką cholerę pociłem się nad tym szprechendojczem, kiedy oni po naszemu lepiej od nas szprechają? Ale, być może, wydaje mi się, albo on udaje, że zna tutejszy język. *(do Niemca)* Zichenzisz.... Zarazisz... *(Wymachuje słownikami)* Można... można... ile... ile... pan chce... chce... wody... wody *(do Niemca)* Kinder frawuni, mieżdu protczym, faterland, her hermanisz... *(pokazuje na migi, że wlewa wodę)*

Niemiec: *(podchodząc blisko do Mikity i z uwagą patrząc na jego strój)* O-o! Cóż widzę? Wypisz, wymaluj jak rosyjski generał. Wasza prewaschadzicielstwa! Powiniem, jako zasłużony niemiecki żołnierz, wziąć pana do niewoli, bo jest pan rosyjskim generałem.

Mikita: *(wystraszony)* Ajajaj! Ojojoj! Co robić? Trafiłem mieżdu protczym jak żaba do studni. Jak mam wytłumaczyć, że nie jestem generałem, tylko urzędnikiem, registratorem? Poszukam ratunku w słownikach *(macha słownikiem)* Generał... generał... drużyna strażacka... Ojej! Ojej! Moja ty bosa drużyno. Nie ma w słowniku. Gdzie ten Spiczyni? Jaka nieczysta siła zabrała go akurat teraz, w takiej niebezpiecznej dla mnie chwili? Ojej! Ojej! Cóż narobił ten her profesor ze swoją nauką! Ojej! Ojej!

Niemiec: Czekam, wasza prewaschadzicielstwa!

Mikita: Rychtyk, recht, mieżdu protczym, szabas gut, frau... faterland... Zaraz, zaraz! Ajajaj! Znikąd ratunku, znikąd zbawienia. Zabierze do niewoli, do niemieckiej niewoli, i radź tam sobie jak możesz.

Hanula: *(załamując ręce, do Niemca)* A mój ty paniulku, a mój ty Niemczulku! Nie zabieraj mi jedynego Mikitki.

Mikita: Muśje Niemiec. Jaśnie panie Niemcu! Nie jestem generałem, jestem tylko drużyną strażacką... Strażakiem mieńskiej, mieżdu protczym, drużyny strażackiej, - mam na to dokument z pieczęcią.

Niemiec: Nie mogę uwierzyć, wasza prewaschadzicielstwa! Zawsze generałowie mówią, że nie są generałami, kiedy ich generalstwo zaczyna im bokiem wyłazić. W związku z tym - proszę do niewoli!

Mikita: Ojej! Ojej! I zrozumiałem i nie uwierzyłem. na siłę robią z człowieka generała. Dlaczego nie zapadłaś się pod ziemię, moja ty drużyno strażacka! Ajajaj! Ajajaj!

Hanula: *(chodząc po domu i załamując ręce)* O mateńko rodzona, o tatuńku! Co to się porobiło? Sodoma i Gomora! *(puka do drzwi Janki)* Panie nauczycielu! Panie Białorusinie! Ratunku! Niemiec zabiera do niewoli Mikitkę!

Wchodzą Janka, Alenka, Haroszka.

Scena XIX

Osoby j. w., Janka, Alenka, Haroszka

Mikita: *(stojąc przed Niemcam na kolanach)* Ojej! Her hermanisz, kinder faterland! Szprechaczu ty mój przepiękny! Nie zabieraj mnie na zgubę, nigdy więcej nie będę generałem.
Janka: (słysząc rozmowę) Co się tu dzieje?
Mikita: Ojej! Ojej! Muśje Niemiec zrobił ze mnie rosyjskiego generała i ciągnie do niewoli. A ja nie chcę być generałem i nie chcę do niewoli! Ojej! Ojej! Panie nauczycielu, ojcze Białorusinie! Wybaw mnie z tej niewoli egipskiej!
Janka: *(biorąc na bok Mikitę)* Da mu pan trzy ruble, i odczepi się.
Mikita: Dam dziesięć, ale proszę o ratunek, mieżdu protczym! *(maca kieszenie)* Oj, pieniądze zostały w kancelarii „mieżdu protczym". Proszę pożyczyć do jutra.

Janka daje mu pieniądze, Mikita podchodzi do Niemca, uklęka na jedno kolano i podaje mu pieniądze.

Mikita: Oto, jaśnie muśje Niemiec, her hermanisz, póki co kontrybucja, jutro dam aneksję, a jeśli będzie mało, oddam kobiety, dzieci, mieżdu protczym, mamaszę, tylko da pan odetchnąć, nie ciągnie do niewoli!
Niemiec: *(chowając pieniądze)* Trzeba było tak od razu, wasza prewaschadzicielstwa... *(salutuje i wychodzi)*

Scena XX

Osoby j.w., bez Niemca

Mikita: *(zrywając z siebie i rzucając na ziemię kolejne części strażackiego umundurowania)* Do diabła tę drużynę strażacką! Do diabła tę strażacką karierę! *(rzuca książkami o ziemię)* I niemieckie szprechen do diabła! I niemiecka gubernatorska kancelaria do diabła! Od jutra zajmę się wolnym zawodem - będę na Kojdanowskiej handlować niemieckimi rublami.

Hanula zbiera rozrzucone rzeczy, Alenka co chwila parska śmiechem, Janka ironicznie kiwa głową, haroszka mocniej pyka fajkę i spluwa.

Kurtyna

Akt drugi

Późna jesień. Słota. Późne popułudnie. Miejsce akcji - fragnent Placu Katedralnego, nazywany przez miejscowych „Szczekaczka", - niedaleko Kojdanowskiej, z widokiem na wieżę z zegarem naprzeciw. Na placu kilka bezlistnych drzew, kilka parkowych ławek. Przez cały akt chodzą, wte i wewte, różne typy obywateli, obywatelek i gra naprzemian lira i szarmanka. Po podniesieniu kurtyny jako pierwszy przechodzi z prawej do lewej Lirnik z lirą, później Szarmańszczyk z szarmanką. Kilka byłych pań, stojąc w rzędzie, sprzedaje przeróżne domowe manatki. Obok nich taki sam towar sprzedaje Hanula.

Scena I

Hanula, Mikita

Mikita: *(wchodzi z prawej strony w podniszczonej urzędniczej jesionce z podniesionym kołnierzem, z parasolką; do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, sprzedała mama cokolwiek czy nie?
Hanula: Nawet złamanej igły. Jakby kto zaczarował. *(wskazując na panie)* U nich też nikt niczego nie kupił.
Mikita: Dzisiejszy dzień i dla mnie był kiepski w handlu. Żeby ktokolwiek dla śmiechu spytał o marki. „Ruskie", mówią, dawaj, a niemieckie, mówią, mieżdu protczym, sprzedaj Niemcowi. A gdzie tu dorwiesz tego Niemca, jeśli - zgodnie z plotkami - prawie wszyscy wyszli z miasta.

(do przechodzącego obywatela) Chwileczkę, panie muśje! Chcę panu coś zaproponować.

Obywatel przystaje.

MIKITA: Może, z łaski swojej, kupi pan u mnie marki?

Obywatel z ironią i podejrzliwością zmierzył go wzrokiem i poszedł.

HANULA: *(do przechodzącej obywatelki)* Panienko, kupi pani u mnie korale, damski neseser, a może to? - wszystko oddam za pół ceny, wszystko za pół ceny.

Obywatelka obejrzała towar i poszła.

HANULA: *(do Mikity)* Oni wszyscy tak: popatrzy i idzie, popatrzy i idzie.
MIKITA: Mieżdu protczym, mamasza, nie raz mamie mówiłem i powtarzam: za grosz nie ma mama żyłki do handlu, brakuje mamie sprytu do handlowo-przemysłowych spraw, w których wymaga się od sprzedającego pewnej wiedzy dotyczącej znajomości duszy kupującego i jego obywatelskiej oraz socjalnej sytuacji. Na przykład , mieżdu protczym, mama przed chwilą zapraszała: „kupi pani oddam za pół ceny, oddam za pół ceny". Wiadomo, każdy pomyśli, że mama ma kiepski towar, którego nie warto kupować i za pół ceny. Trzeba też, obowiązkowo, umieć określić status i pozycję społeczną kupujących; a mama, jak na przykład, przed chwilą, nie przyjrzała się dokładnie kto, mówi prosto z mostu: panienko, mieżdu protczym! A według mnie, wcale nie panienka, a co najmniej - madama, a może, nawet i madam-siniora.
HANULA: A jaka z niej madama? To po prostu jakaś... jakaś...
MIKITA: A choćby nawet, mieżdu protczym, i jakaś taka. Mimo wszystko. W stosunkach handlowo-przemysłowych powinniśmy udawać, że ona nie jest ani taka, ani siaka. Dla nas ważne jest jedno: żeby kupowali towar, żeby towar nie leżał za długo.

(...)

MIKITA: *(...)* Idzie mama z towarem dom domu i przygotuje kolację, a ja jeszcze trochę tu pobędę. Myślę, że uda mi się złapać jeszcze, mieżdu protczym, jakiegoś Niemca i wsunąć mu jego marki.
HANULA: *(zbierając manele)* Tylko uważaj, synku, żeby nie pociągnął ciebie odchodząc do niewoli , jak i wtedy, przychodząc.

(...)

Hanula zbiera się do wyjścia.

Hanula, a za nią Panie z towarem wychodzą gęsiego. Po chwili wchodzi Janka i Alenka.

SCENA II

JANKA, ALENKA

(...)

ALENKA: *(siedząc na ławce, po przerwie)* Jak pan zawsze, panie nauczycielu, mądrze myśli, aż czasem ciarki chodzą po plecach! Na przykład, idąc tutaj, powiedział pan, że powinniśmy walczyć, nie tylko o to, by kierować sobą, ale i swoją wolą.
JANKA: To oczywiste, Alenko. Żadne rozkosze materialne, które nam dadzą, nie przyniosą nam szczęścia, jeśli nie będziemy wolni. Żeby temu zapobiec, powinniśmy rozdeptać, zniszczyć wielowiekowe kłamstwo, że my to nie my, że jesteśmy czymś, co wystarczy nakarmić, jak bydło, i będzie nam dobrze. Powinniśmy nasz narodowy duch wyjawić poprzez swoje „ja", poprzez swoją świadomość i śmiało sięgnąć po swoje niezbywalne prawo kierowania swoim „ja".
ALENKA: Ale ciernisty szlak musi przejść duch narodowy, póki wybawi to swoje „ja" z niewoli.
JANKA: *(nie słucha)* Spójrz, Alenko, na Miensk! Tu kiedyś, - o czym jest mowa w naszej pieśni o pochodzie Igora, - głowy naszych przodków jak snopy

uściełały tok, ich dusze oddzielano od ciał, a czerwone brzegi Niamihi nie ziarnem były zasiane, a kośćmi tychże przodków naszych. Wynika z tego, że oni o coś walczyli, bo pod ścianami swego ojczystego gniazda kości swoje posiali... A umierali, jak widać, w chwale, bo w pieśni to ich umieranie wiecznie żyje. Czy pieśń uwieczni walkę i śmierć potomków? Nie! Bo walczymy i giniemy za obce.

Alenka: Wielu z nas już walczy i umiera nie za obce, a za swoje, a niebawem powstaną o nich pieśni.

Janka: To jednostki, miła Alenko. A dusza większości społeczeństwa jeszcze drzemie.

Alenka: Zrzuci swój sen i dusza. Żeby tylko te jednostki, które walczą, więcej jasnych pochodni rozpaliły i oświeciły nimi wszystkie ścieżki dla budzących się.

Janka: Cóż, może i masz rację, Alenko. Zaczynamy otwierać oczy i zmagać się z tym kłamstwem, że my to nie my. I mamy jeden cel: swego czasu amerykanie, walcząc z anglią o swoją niezależność, napisali na swoim sztandarze nieśmiertelne słowa: „Ameryka dla Amerykanów". I to pomogło: dzisiaj Ameryka jest wolna. Powinniśmy pójść w jej ślady i napisać ognistymi runami na swoim sztandarze: „Białoruś..."

Wchodzi Mikita.

Scena III

Janka, Alenka, Mikita

Mikita: *(do Janki, podchodząc do niego w czasie ostatnich jego słów i nie poznając go)* Może pan, muśje, potrzebuje marek? *(poznaje)* Ach, to pan, mieżdu protczym, panie profesorze.

Janka: O, jakie niespodziewane spotkanie. Co słychać, panie registratorze?

Mikita: Dziękuję, mieżdu protczym. Tak sobie. Nieźle. Cóż wy tu robicie?

Alenka: Przyjechaliśmy uwolnić tatę. Niemcy zabrali go do obozu, baliśmy się, że zabiorą go do Niemiec, więc przyjechaliśmy z pomocą. Przecież mam tylko tatę na całym świecie, powinnam go ratować!

Mikita: Tak, tak! Byłoby źle, gdyby zabrali z domu jedynego, mieżdu protczym, ojca.

Janka: A pan, co tu robi, panie registratorze, rozdaje ludziom marki?

Mikita: Mieżdu protczym, nie rozdaję, a sprzedaję, a to duża różnica. Ale, jak sądzę, nie wiecie jeszcze, że rozpoczynając nową karierę rzuciłem pracę urzędnika i wybrałem wolny zawód.

Janka: Jak to? To według pana - handel walutą na Kojdanowskiej giełdzie- to wolny zawód?

Mikita: A dlaczegóżby nie? Według mnie, zupełnie wolny. Można o tym sądzić, choćby po tym, że kiedy zacząłem tę pracę, poczułem się wolny, jak ptak. Mieżdu protczym, od małego ciągnęło mnie do wolności i handlu.

Janka: Chyba do wolnego handlu sumieniem i honorem.

Mikita: Mieżdu protczym, pan mnie obraża, panie Białorusinie.

Janka: Przepraszam, panie registratorze, - może pomyliłem się odrobinę.

Mikita: Będę oratorem.

Janka: Pan - oratorem? Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!

Mikita: Mieżdu protczym, nie ma w tym nic śmiesznego. Nie dziś, to jutro przyjdzie nowa władza, a wraz z nią taka sytuacja polityczna, dzięki której zdolny mówca będzie czuć się, jak pączek w maśle.

Janka: Ależ pan, panie registratorze, zwariował. Pańskie dzikie - nie powiem czarnosocieńskie - przekonania i nowa sytuacja polityczna? Jeśli wejdzie pan na mównicę, to ta nowa sytuacja da panu takiego łupnia, że i rodzona matka pana nie pozna.O, nie! Ten wolny zawód nijak nie przystaje do pana registratorskiego światopoglądu.

Mikita: Nie rozumiem co ma do tego mój, mieżdu protczym, światopogląd. Można mieć światopogląd, myśleć co innego, jeszcze co innego mówić i robić. Tak uczy mój profesor Spiczyni. Dlatego postanowiłem w swojej oratorskiej profesji trzymać się tej mądrości.

Janka: Obawiam się, że ta mądrość da panu bilet do mieńskiego więzienia.

Alenka: A dlaczego pan, panie Nikici, zamiast jeździć po śliskich i niebezpiecznych dla pana osoby drogach, nie zajmie się czymś bardziej realnym i przyziemnym. Na przykład, więcej korzyści dałoby i panu, i społeczeństwu, gdyby zajął się pan... no chociażby...

Janka: *(przerywa)* ...wypasem kóz na Komarowce? A faktycznie, dlaczego nie? Zawód czysty i, rzecz jasna, wolny.

MIKITA: Mieżdu protczym, muśje Białorusinie, taki wolny zawód nijak nie przystaje do mojej funkcji registratora.
JANKA: A szkoda, bardzo szkoda! Lepiej być dobrym pastuchem, niż niedopieczonym registratorem lub mówcą.

Wchodzi Haroszka.

SCENA IV

JANKA, ALENKA, MIKITA, HAROSZKA

HAROSZKA: *(z batem i pykając fajkę)* Jak dobrze, że was zastałem! Zrobiłem już, co do mnie należało i możemy jechać do domu. *(widząc Mikitę)* I pan tutaj? I na dodatek z parasolem?
MIKITA: Jak pan widzi! Mieżdu protczym, co pan tu, dobrodzieju, robi z tym batem: pasie pan kogoś?
HAROSZKA: A tak! Chciałem paść tutejszych biurokratów, ale nie zdążyłem, - więc wyganiałem z Mienska obskubantów.
ALENKA: Nie obskubantów, tato, ale okupantów.
MIKITA: I pan, wydaje się, jeszcze jedno pomylił: to Niemcy chcieli pana wygonić, goniąc do obozu...
JANKA: Pan Haroszka nic nie pomylił. Stanęło i tak na jego: okupanci uciekli, a on został.
ALENKA: *(spoglądając w bok)* A cóż to za pielgrzymi suną tutaj?
MIKITA: *(spoglądając)* To, wydaje mi się, moi byli goście imieninowi.

Wchodzą gęsiego z tobołkami na plecach i kijami w ręku:
Dama, Pop, Urzędnik i Pan.

SCENA V

OSOBY J.W., DAMA, POP, URZĘDNIK, PAN

(...)

POP: Och, dzielesa - czudziesa! Prohreszenia naszy nieisczyślimyja. Nawodziachu onie na siebia wozmieździje nieobozrymoje.
MIKITA: Gdzież to, jeśli można spytać, madam-siniora i muśje, swoje, mieżdu protczym, persony skierowaliście?
URZĘDNIK: Chwilowo trzeba ustąpić. Ewakuujemy się tam - na Zachód, gdzie miło sercu i gdzie lżej oddychać.
DAMA: Chwilowo przenoszę swoją filantropijną działalność na terytorium...
MIKITA: *(przerywa)* Naszych byłych wrogów - germanów, madam-siniora?
DAMA: Zgadł pan, muśje registratorze!
HAROSZKA: *(do Pana)* To znaczy, dajecie drapaka, panowie?
PAN: No tak wyszło, tylko niech tam wasza wieś za bardzo nie lezie do mego dworu, bo jak wrócę...
MIKITA: *(przerywa)* Wszystko to przez tą przeklętą, mieżdu protczem, rewolucję.
JANKA: Co, gryzie? Chcielibyście, pewno, i z pieca spaść i karku nie złamać? Rewolucja, moi panowie, to nie ciocia - po główce takich swoich przyjaciół nie głaszcze.
DAMA: Muśje Białorusin, pan, jak widzę, idzie z duchem czasu i należy, zdaje się, do nowej partii stoików, którzy nie ewakuują się i zostają?
JANKA: Dzisiaj ewakuuje tylko ten, kto ma nieczyste sumienie, albo grzał się z boku, nie przymierzając, jak zielsko w ogrodzie.
DAMA: *(do Mikity)* A pan, muśje registratorze, jeśli przysłuchać się wywodom muśje Białorusina, na pewno nie zostanie tu i pójdzie w nasze ślady?
MIKITA: Madam-siniora, nie zgadła pani: ja, mieżdu proczym, zostaję. Jako prawdziwy rosyjski patriota, jestem zmuszony, póki co, stać na warcie swojej pozycji i wszechrosyjskich interesów.

(...)

Haroszka: I wy, baciuszka, też za nimi *(strzela batem)* tam - precz?
Pop: Niet, czado moje. Aki Pastyr, ja dołżen ostaćsia pry ahncach swoich, ja tolko prowożaju sirych sich, daby ich naputstwować na puć niewiedomyj.
Urzędnik: No, panowie, czas wyruszyć w drogę! Wróg nie śpi i jest już blisko: może odciąć nam wszystkie drogi.

Dama, Pop, Urzędnik, Pan wstają, kłaniają się i wychodzą gęsiego w przeciwną stronę do tej, z której przyszli.

Pop: *(idzie śladem za odchodzącymi, wskazuje ręką w ich kierunku)* Aki pcicy niebiesnyja, otletajuszczy na zimnieje wremja w żarkija strany. Da chranit ich w stranstwii macier nieopalimyja kupiny i macier krupickaja!

Scena VI

Mikita, Janka, Alenka, Haroszka

Mikita: *(po wyjściu gości)* Ach, zapomniałem zaproponować im, by kupili u mnie marki! Pewnie ewakuują się z carskimi rublami.
Janka: Spokojna głowa! Jako prawdziwi patrioci, nie rozstają się z „carskimi".
Mikita: Pan, panie nauczycielu, jak zauważyłem, jakoś nie przepada za naszą czystą inteligencją.
Janka: Panu, jako rosyjskiemu registratorowi, ona, może i jest czysta, ale mnie zdaje się być - „Warszawskim śmieciem, moskiewskim błotem", jak powiedział wieszcz Szewczenko.
Haroszka: *(pokazując batem)* A to co za przedpotopowe stworzenia

Wchodzą Uczeni - każdy z innej strony, spoglądają przez swoje teleskopy.

Scena VII

Osoby j.w., Wschodni uczony, Zachodni uczony

Wschodni uczony: *(zderza się z Zachodnim uczonym)* Czort podziery!
Zachodni uczony: Psia krew!
Wschodni uczony: Izwinicie, sudar!
Zachodni uczony: Przepraszam pana!
Wschodni uczony: I wy zdzieś?
Zachodni uczony: I pan tu?

Kłaniają się sobie i obecnym.

Wschodni uczony: *(do Janki)* Oczań kstaci, czto wy, gosspodzin biełorus, zdzieś. Nieobchodzimo poczerpnuć ot was swiedienija kasacielno cierrytoryjalnych dannych obłaści, imienujemoj waszym plemieniem - Biełoruś.
Janka: O, nasze terytorium, panie uczony, jest wielkie - nie sięgnąć wzrokiem! Cała Mienska Szczekaczka, na której pan, jak widzę, szuka tego terytorium, i jeszcze dalej.
Zachodni uczony: A czy nie możecie, panie Białorusin, poinformować wiencej szczegółowo o tem waszym „dalej"?
Janka: Nic z tego, panie uczony. Żeby ogarnąć to „dalej" ma pan za krótkie pięty.
Wschodni uczony: Tak, tak! *(zapisuje w notatniku)* pry oprosie aborygienow Siewiero-Zapadnoho kraja o prociażenii zanimajemoj imi cierrytoryi wyjaśniłoś, czto takowaja wkluczajet w siebie wsiu obłaść Minskoj Brechałki da jeszczo dalej... Na wopros, kak daleko rasprostraniajetsia onoje „dalej", moj sobiesiednik iz plemieni biełorussow ob'jasnił na miestnom obszczerusskom gowore, czto dla postiżenija siewo „dalej" u nauki i w czastności u zapadnoj nauki korotki pjatki.
Zachodni uczony: Tak, tak! *(zapisuje w notatniku naprzemian ze Wschodnim uczonym)* Podczas badania tubylców, osiadłych na Wschodnich Kresach polskich, o rozmiarach

zamieszkałego przez nich terytoryumu zostało wyswietlonym, iż dane terytoryum wchłania w siebie całkiem prowincyjon Minskiej Szczekaczki i jeszcze dalej...
Na zapytanie, jak sień daleko razpostrzenia owe „dalej", mój informator pochodzoncy od Białorusinów orzekł w ogólnopolskim miejsconym narzeczu, iż dla osiongniencia onego „dalej" nauka naogół, a w szczególności nauka Wschodnia posiada za krótek pienty.

WSCHODNI UCZONY: *(skończywszy pisanie)* Błagodaru pokorno!

ZACHODNI UCZONY: (**skończywszy pisanie**) Dzieńkujen bardzo!

Obaj kłaniają się i wychodzą - każdy w przeciwną stronę do tej, z której przyszedł.

(...)

SCENA IX

SPICZYNI, MIKITA

SPICZYNI: Proszę wybaczyć, muśje Znosiłow, że musiał pan na mnie trochę zaczekać. Ostatnio mam dużo wykładów z oratoryki, dlatego nie było możliwości przyjścia tu na czas.

MIKITA: Cieszę się, że mimo to, her profesorowi, udało się do mnie przyjść. Bo występować, mieżdu protczym, na trybunie bez praktycznych zajęć nie wypada.

(...)

Mikita wchodzi na ławkę.

SPICZYNI: Teraz proszę przybrać odpowiednią pozę. Trochę nie tak - wyprostować się, głowa wyżej, oczy patrzą w dal. Lewą rękę proszę oprzeć na lewym biodrze. Tak! Prawa ręka jest wolna - po to, by w odpowiednich momentach pańskiej oracji można było, zacisnąwszy pięść, potrząsać nią nad audytorium. Teraz, kiedy przybrał pan postawę mówcy, może pan zacząć przemawiać. Na początek mówi pan cicho-cicho, później coraz głośniej, a na koniec musi pam grzmieć i, rzecz jasna, grozić pięścią. No, teraz proszę zacząć mowę na temat: „Proletariat i burżuazja".

MIKITA: Szanowne, mieżdu protczym, madamy, szanowni, mieżdu protczym, muśi! Do chwili obecnej proletariat eksploatował burżuazję. Burżuazja z całej siły starała się zdobyć na czarną godzinę jakąś garść złota albo kawałek jakiegoś majątku, a proletariat, mieżdu protczym, nawet palcem nie kiwnął; cała jego robota to, mieżdu protczym, praca, i do tego za tą mizerną pracę ciągnął z biednej burżuazji krwawą kopiejkę. Burżuazja z każdym dniem z niedostatku tyła - jak to mówią - rosła nie wzwyż, a wszerz, mieżdu protczym, jak ta dynia, a proletariat z rozkoszy chudł - jak to mówią - rósł nie wszerz, a wzdłuż, mieżdu protczym, jak ta tyczka. W związku z tym *(potrząsa pięścią)* precz!... precz!...

SPICZYNI: Chwileczkę. W swojej przemowie pomieszał pan pojęcia, zatracił logiczny sens, i tam, gdzie powinno być jedno, u pana było drugie, a tam, gdzie drugie, było pierwsze. Już panu mówiłem, że teoria sztuki oratorskiej wyklucza mówienie tego, co od dawna leży na wątrobie. Może pan myśleć, co się panu podoba, ale ma pan obowiązek mówienia tylko tego, co się innym podoba.Tylko w ten sposób zrobi pan, jak należy, karierę asesora w wolnym zawodzie mówcy. Teraz proszę o przemowę na temat: „Rewolucyjna samodyscyplina".

MIKITA: Sza... Szan... Nie tak... Mieżdu protczym, moje panienki i moi kawalerowie! Rewolucyjna samodyscyplina... rewolucyjna samodyscyplina... to jest taka, mieżdu protczym, dyscyplina, która ma dwa końce - albo ona bije wszystkich, albo wszyscy ją biją, bo kontrrewolucyjna dyscyplina nie śpi. Dlatego też i rewolucyjna samodyscyplina nie ma prawa, mieżdu protczym, spać, bo prześpi całą swoją gospodarkę. Dlatego *(potrząsa pięścią)* precz... precz... I tak, mieżdu protczym...

SPICZYNI: Stop. Było nieco lepiej. Proszę wysłuchać dwóch przestróg: pierwsza - na trybunie, niech pan wbije sobie do głowy, w jakiej sytuacji politycznej pan przemawia. Druga - polityczna sytuacja, w której występuje pan publicznie po raz pierwszy, opiera się na kilku placformach. Dlatego, póki rozpocznie pan orację, trzeba wybrać sobie

mocną placformę. Jedną, a nie dwie albo trzy, bo można poślizgnąć się ze wszystkich trzech naraz.

MIKITA: Mieżdu protczym, czy mogę już zejść , muśje profesorze, z trybuny?

SPICZYNI: Może pan zejść, muśje registratorze, z trybuny. (*Mikita schodzi)* A teraz kilka chwil poświęcimy na teoretyczne rozważania dotyczące niektórych problemów. Na przykład, cóż to jest mityng?

MIKITA: Mityng, muśje profesorze, mityng, mieżdu protczym, to jest coś, co wymyślili Anglicy dla tych, którzy nie chcą nic robić, tylko chodzą i strzelają do wron. Mityng, mieżdu protczym, to jest to samo, co przelewanie z pustego w próżne. Mityng - to towarzystwo z uszami, które będzie słuchać mojej przemowy i krzyczeć: wiwat, registrator Znosiłow! - jeśli pogładzę ich z włosem, a jeśli pod włos: precz, registrator Znosiłow!, mieżdu protczym.

SPICZYNI: Wszystko to jakby tak i jakby nie tak. Ale wrócimy do tego. Teraz proszę o odpowiedź na jedno pytanie i na tym na dzisiaj skończymy. Czy wie pan cokolwiek na temat sowieckiego porządku?

MIKITA: Ojej! Nawet dużo.

SPICZYNI: Powinien pan mieć na ten temat jasno i klarownie sprecyzowane poglądy.

MIKITA: Sowiecki porządek... Sowiecki porządek, mieżdu protczym, Henryku Motowiczu... Sowiecki porządek.. to... taka czerwona powódź... taka, mieżdu protczym, powódź, o jakiej nie śniło się ni Faraonowi, ni Salomonowi... Sowiecki porządek to... to...

SPICZYNI: *(zeskakując z ławki)* Pardon! zdenerwowałem się. W tę stronę maszeruje jakiś Niemiec. A ja strasznie nie lubię spotykać wroga, kiedy on przychodzi i kiedy odchodzi.

MIKITA: O tak! Szczególnie niebezpiecznie jest spotykać się z nim, kiedy przychodzi.

SPICZYNI: Kłaniam się z szacunkiem! *(szybko wychodzi)*

Wchodzą Nasta i Niemiec.

SCENA X

MIKITA, NASTA, NIEMIEC

MIKITA: Nasze najniższe, mieżdu protczym, uszanowanie mamzel Nasta!

NASTA: Dobry wieczór! Dobry wieczór, muśje Nikici!

MIKITA: Cóż to, mamzel Nasta, nie sama, a z herem Niemcem, jak z niewinną ofiarą swego, mieżdu protczym, czarownego serca?

NASTA: Już od dawna moje serce nie jest moje, a wpadło w sidła innego serca... *(z uśmiechem)* Czyjego?... Pewnie pan wie, muśje Nikici. A Niemiec? Mam pewne wiadomości z pewnych źródeł, że to ostatni Mohikanin, który, zgodnie z Paktem Brzeskim, porzuca dzisiaj nasze mienskie palestyny i kieruje swe kroki tam, skąd przyszedł.

MIKITA: Ale i tych w niewoli, sądzę, wystarcza. Czy, może, pani tak dobrowolnie, mieżdu protczym?

NASTA: O, Niemcom teraz nie do cudzych generałów. Są teraz zajęci łapaniem swoich własnych generałów. Bo, jak słyszałam od pewnych osób, u nich też jest rewolucja. A tego tutaj zadeklarowałam się odprowadzić do Szczekaczki.

MIKITA: A nie wie pani, mamzel Nasta, czy on nie potrzebuje marek na drogę, bo mam do sprzedania?

NASTA: Proszę spytać.

MIKITA: *(do Niemca)* Mieżdu protczym, her hermanisz, może kupi pan germańskie marki?

Niemiec pokazuje na migi, że nie rozumie, o co chodzi. Mikita wyjmuje portmonetkę, a z niej pieniądze i na migi pokazuje Niemcowi, żeby ten je kupił. Niemiec tłumaczy na migi, że nie potrzebuje pieniędzy, salutuje i wychodzi.

(...)

Scena XII

Mikita, Obdartus

Obdartus: *(wchodzi z tej strony, z której wyszła Nasta, do klęczącego z wyciągniętymi rękami Mikity)* Wspomóżcie, towarzyszu, bezrobotnego!

Mikita: *(schodząc z ławki, w bok)* Zaczyna się! Pomyślałby kto, towarzysz! *(do Obdartusa)* Proszę wybaczyć, nie jestem towarzyszem, a mieżdu protczym, burżujem, a jak panu wiadomo - burżuazja nie daje żadnych ofiar. *(ze złością odwraca się w drugą stronę)*

Obdartus: *(potrząsając pięścią, w bok)* Poczekaj! Jutro mi inaczej zaśpiewasz! Jutro ty będziesz mnie prosić. *(zabiera zostawioną na ławce portmonetkę i wychodzi)*

Scena XIII

Mikita

Mikita: *(do przechodzącej z czerwonym sztandarem grupy obywateli i obywatelek)* Może, szanowne madamy i muśi, potrzebujecie kupić marki? *(maca się po kieszeniach)* Nowiuteńkie.. No, nowiuteńkie... Gdzież one są? *(patrzy na ziemię, na ławkę)*

Obywatele i obywatelki, parsknąwszy śmiechem wychodzą.

Ktoś gwizdnął! Gwizdnął ostatnie pieniążki, mieżdu protczym, i ruskie i niemieckie. Jutro nie będzie czego do garnka włożyć. *(wzdychając opada na ławkę, opuszcza ręce, zwiesza głowę i popada w głębokie półsenne zamyślenie)*

(...)

Rozpoczyna się taniec Cieni przy dźwiękach szarmanki. Po kilku minutach raptownie słychać wojskowy uroczysty marsz i krzyki: „Hura! Hura!”

Tańczące cienie znikają.

Mikita: *(podskakuje i tupie w jednym miejscu w takt muzyki. Potem szybko wyciąga z kieszeni czerwoną chusteczkę, przywiązuje do parasola, staje na ławce i, maszerując w mijscu w takt muzyki, wymachuje nad głową parasolem z chustką i krzyczy)* Niech żyją wolne zawody! Niech żyją czerwone asesorskie rangi!

Kurtyna

AKT TRZECI

Ten sam, co w pierwszym akcie, pokój Mikity. Nieład, rozrzucone domowe sprzęty, jakby zebrane z różnych pokoi. Nie ma lustra, gramofonu i foteli. Tapeta podarta, jej strzępy zwisają w dół. Obrazy - te same, co w pierwszym akcie, - odwrócone do ściany. Wszędzie na ścianach, gdzie było wolne miejsce, naklejono drukowane postanowienia rządowe, dekrety, hasła, tytuły gazet z tego czasu, plakaty. Wisi bałałajka. Kiedy podnosi się kurtyna, Hanula, zakasawszy rękawy, myje bieliznę, obok stoi Haroszka i pyka fajkę.

Scena I

Hanula, Haroszka

(...)

Haroszka: No i, jak nasi w ten sposób przegrali z kniaziem ostatnią rozprawę w sądzie, rozpoczęło się wysiedlenie. Ale, swatuchno, jak się zaczęło? Nasi mimo wszystko nie chcieli zostawiać swoich gospodarstw. No i cóż? Zgonili kozaków, nawet sam urzędnik z Mienska przyjechał. Wtedy wszyscy mężczyźni i wszystkie kobiety, najwięcej starszych, położyli się w poprzek ulicy. „Niech wysiedlają! - powiedzieli sobie.

–Niech po naszych głowach wchodzą do naszych domów!" No, wiadomo, kozaków to nie wystraszyło. Ruszyli całą grupą na koniach po leżących, a za nimi urzędnik w swojej trojce. Porżnęli ludzi na kapustę i na kaszę zmieszali z ziemią. Moi rodzice też tam zostali.

Hanula: My narzekamy, że teraz ciężko żyć, a jak się zastanowić, to i wcześniej nie było tak słodko.

Haroszka: Nikt nie rozumie, jak to dziwnie dzieje się na świecie! Panowie byli polscy, prawa - rosyjskie; polscy łają ruskich, ruscy łają polskich, a jak przyjdzie co do czego, żeby naszego prostego człowieka skrzywdzić, to i polscy i ruscy grają w jedną dudkę.

Hanula: Tak to jest, mój swacie. Jeśli komuś jest źle, to nam dwa razy gorzej!

(...)

Wchodzą Janka i Alenka.

Scena II

Hanula, Haroszka, Alenka, Janka

Janka: *(wita się z Hanulą)* Jak się żyje, ciociu? Dawno nie widzieliśmy się!

Hanula: *(zostawia pranie)* O, dawno! Bodaj ze dwa lata.

Janka: Z hakiem, ciociu. *(do Haroszki)* A wujek Haroszka, chyba nie mógł się nas doczekać? No, proszę nie gniewać się: pilna sprawa zmusiła nas do pozostania.

Haroszka: Pozostania, pozostania! Jak przyczepią wam kiedyś ogon na tych waszych nasiadówkach, to minie wam ochota i stać, nie tylko siedzieć. Ten tego, Polacy już tuż-tuż, - mówią, że już zabrali Nowinkę, – a oni szwendają się!

Alenka: Trzeba przecież było, tatulu, przyjrzeć się, jak miejscowi przygotowują się na spotkanie nowych okupantów.

Haroszka: A cóż tam ciekawego? Mało was jeszcze poskubali ci obskubanci.

Alenka: Nie obskubanci, tato, a okupanci, okupanci.

(...)

Janka: A wasze mieszkanie zmieniło się... Jakbyście się przenosili z innego domu?

Hanula: Bo u nas w Miensku było ostatnio jakieś dokwaterowywanie, no i wepchnęli nas do jednego pokoju, a pozostałe - zabrali. Ten pokój, w którym pan mieszkał, oddali jakiemuś w skórzanej kurtce, - dzisiaj rano już od nas wyjechał; a z tej strony, gdzie była moja sypialnia i gabinet Mikity, oba pokoje zajął jakiś ich redaktor, nazywa się Hizulski. Ale, jak widać, on jest nie do końca ich, bo nie zbiera się do wyjazdu, choć prawie wszyscy ich ludzie już wyjechali. Mikitka mówi, że ten Hizulski to dusza, a nie człowiek, -bardzo upolityczniony i zna wszystkie wolne zawody.

Janka: Zapewne, szczególnie jest mu znana sztuka prowokacji?

Hanula: A któż to pojmie, co i kogo on tam zna.

Janka: Chyba to temu upolitycznionemu człowiekowi ciocia oddała swoje fotele, żeby miękko było mu siedzieć, bo jakoś tu nie widzę tych foteli?

Hanula: Ależ nie! Jeszcze przed jego przyjazdem nasze fotele dokwaterowali w jakieś inne miejsce.

Alenka: I gramofon z lustrem też?

Hanula: Nie, dziecko. Te rzeczy mój Mikitka w tym roku sprzedał na wymianę. I z całego tego, jak to mówią, dobra została tylko bałałajka, ale i tą wpisali do jakiegoś rejestru.

Wchodzi Mikita w znoszonym i połatanym „słusznego" koloru ubraniu, ciągnąc za sobą wózek, a w nim: trzy opasłe wielkie teczki, czwarta - mniejsza; pod nimi: ileś małych woreczków z produktami spożywczymi, dwa śledzie, związane łykiem, trzy płotki, nanizane na sznurek,niewielka stugramowa butelka nafty, wielkie, jak od kapelusza, pudło pudru, kilka pęczków drewna, flakon do kwiatów, trzy kieliszki.

Scena III

Hanula, Haroszka, Alenka, Janka, Mikita

Mikita: *(wciąga wózek, wita się z Janką)* Jakie przyjemne, mieżdu protczym, spotkanie, towarzyszu profesorze! Ile lat! Ile zim!

Janka: I nie ile lat i nie ile zim, a zaledwie osiem miesięcy, panie registratorze, minęło od ostatniego spotkania. Ale widać, że panu nielekko, skoro miesiące zamieniły się panu w całe lata i zimy.

Mikita: Tak sobie, niczego sobie, mieżdu protczym.

Janka: Cóż to z panem? czy nie zapisał się pan do mienskich wolnych hecum-srolików? — jak jakiś wózkowy, tarabani pan ze sobą tą bryczkę.

Haroszka: Chyba, pozazdrościł pan koniowi lekkiego chleba?

Hanula: Mikitka każdego dnia tak jeździ na służbę.

Mikita: A tak, panie profesorze. W obecnej sytuacji politycznej i ekonomicznej Rosyjskiego, mieżdu protczym, imperium nie da się inaczej. Teraz jest tak: jeśli koń może ciągnąć wóz, to i człowiek również. Po to i mamy wolność absolutną, żeby wszystkie żywe stworzenia miały absolutne równouprawnienie. Wózek ciągnę ze sobą z własnej nieprzymuszonej woli i tylko dla własnej wygody. Po pierwsze: na służbę i ze służby wożę potrzebne mi oficjalne, mieżdu protczym, papiery; po drugie: wożę, ale tylko ze służby racje żywnościowe, kooperacyjny towar i takie tam; po trzecie: trafia się po drodze jakaś kontrabanda, inaczej mówiąc - rzeczy, które zabrania się przywozić do Mienska.

Alenka: *(próbuje podnieść kolejne teczki z wózka)* Ależ i ciężkie te torby! Czy nie napakował pan do nich kamieni?

Mikita: Nie kamienie, mieżdu protczym, mamzel, a nasz chleb powszedni.

(...)

Janka: Jak widzę, dojna krowa ten pański wolny zawód mówcy: tyle pieniędzy i dodatkowo darmowe racje żywnościowe!

Mikita: Widzi pan, panie profesorze, jak to powiedzieć, mieżdu protczym, ja już machnąłem ręką na wszystkie wolne zawody: jakoś mi nie leżą.

Hanula: Nie leżą, bo łapiesz się nie za swoje . Musicie wiedzieć, ledwie nie napytał sobie biedy. Już następnego dnia po wyjściu Niemców, polazł na Trek, gdzieś na górę i zaczął, na czym świat stoi, podburzać ludzi. Na początku wszyscy zdziwieni patrzyli, śmiali się, a potem zaczęli rzucać w niego czym popadło. Ściągnęli go stamtąd siłą i zaciągnęliby niewiadomo dokąd. Ale, na szczęście, mamzel Nasta jakoś go wybroniła i wyciągnęła z tej biedy.

Mikita: Mieżdu protczym, mamasza, troszkę nie w tych barwach odmalowała mama całą tę tragiczną historię. Cały szkopuł w tym, że nie odgadłem, na którą, mieżdu protczym, placformę powinienem stanąć, dlatego poślizgnąłem się i byłem zmuszony do zejścia z trybuny. I to, mieżdu protczym, zdarzenie przekonało mnie, że krew wolnych zawodów w moich żyłach jeszcze nie płynie i że moim prawdziwym powołaniem jest to *(klepie teczki)*: papiery, papiery i papiery. Teraz, panie profesorze, mam szesnaście dziennych i osiem wieczorowych, mieżdu protczym, posad registratora w różnych Guberialnych Mienskich Sołchozach, Narchozach, Komchozach, Domchozach i innych oddziałach, pododdziałach i półpododdziałach, w których, mieżdu protczym, siedzę sobie i siedzę, piszę sobie i piszę. Na moją pilną pracę nawet kierownictwo, mieżdu protczym, zwróciło już uwagę i do mojego stanowiska registratora dorzuciło honorowe podstanowisko, które po naszemu nazywa się „Sowbur”. Bieda w tym, mieżdu protczym, że nowa, wg kolejności trzecia, polityczna sytuacja zatrzyma na nieokreślony czas tą moją registratorsko-sowburską karierę.

Z dwóch przeciwnych drzwi wchodzą Uczeni.

Scena IV

Przed domem.

Osoby j.w., Zachodni uczony, Wschodni uczony

Zachodni uczony: *(zderza się ze Wschodnim)* Psia krew!

Wschodni uczony: Czort podziery!

Zachodni uczony: Przepraszam pana!
Wschodni uczony: Izwinicie, sudar!
Zachodni uczony: I pan tu?
Wschodni uczony: I wy zdzieś?

Kłaniają się sobie i obecnym. Z domu wychodzi Janka.

Zachodni uczony: *(do Janki)* Bardzo na czasie, że pan obecnym jest. Dla wzbogacenia naszej wiedzy polskiej potrzebne son jeszcze niektóre szczegóły o niby waszym kraju. Może, szanowny pan poinformuje coś o przyrodzie tak zwanej po waszemu Białej Rusi i coś o tem, jakie sobie zakreślacie granice polityczne.

Janka: Nasza przyroda, panie uczony, jest naturalna. Mamy pola i lasy, góry i doliny, rzeczki i jeziora, nawet morze mieliśmy - nazywało się Pińskie, - ale okupanci zmieszali je z błotem, więc zostało Pińskie błoto. A granic politycznych nie mamy, bo i polityki swojej nie mamy - na cudzej polityce póki co jeździmy.

Wschodni uczony: *(zapisuje w notatniku)* Pryroda w Russkom Siewiero-Zapadnom kraje wielika i obilna - jest' susza i wodnyja basiejny, daże more sobstwiennoje imiełoś, no błagodara wrednym klimaciczeskim wiejanijam s Zapada poimienowannoje more utonuło w Pinskom bołocie. Czto kasajetsia policiczeskich hranic obłasci, to onie w predstawlenii zdziesznich obszczeruskich ludziej oczeń tumanny. Wsio że prymieczajetsia stremlenije rasszyryć eci hranicy na Zapad.

Zachodni uczony: *(zapisuje na przemian ze Wschodnim)* Przyroda na Polskich Kresach Wschodnich bujna i bogata; egzystuje lond i wodozbiory; kraj ten posiadał nawet morze, ale, zawdzienczajonc szkodliwym wpływom ze Wschodu, morze te przeistoczyło sień w Pińskie błoto. Co sień tyczy granic politycznych kraju, to wzglendem ich u miejscowej ledności wszechpolskiej przedstawienie bardzo nie jasne. Jednak, spostrzega sień donżenie rozszerzyć owe granice na Wschód.

Wschodni uczony: Jeszczo odzin maleńkij wopros: waszy ziemlaki nie sobirajutsia w buduszczem pryobreści siebie more wmiesto utonuwszewo, cztoby so wremieniem probić siebie kuda-nibudź okoszko - w Jewropu ili Aziju?

Janka: My i bez morza, panie uczony, mamy gdzie się topić, jak powieje morowe powietrze ze wschodnich lub zachodnich „okienek".

Wschodni uczony: *(notuje)* O Dardaniełach, o Indziejskich morach i o kakich-libo okoszkach nie pomyszlajut i pomyszlać nie żełajut, ibo, po ich że słowam, i biez towo imiejut gdzie topitsia, kogda powiejet skwozniakami iz Zapada.

Zachodni uczony: *(zapisuje na przemian ze Wschodnim)* O rozszerzeniu swoich granic od morza do morza nie marzon i marzyć sobie nie życzon, ponieważ, jak sami twierdzon, majom gdzie topić sień i biez morza, gdy powiejon przecionhi ze Wschodu.

Wschodni uczony: *(kończąc pisanie)* Błagodaru was!

Zachodni uczony: *(kończąc pisanie)* Dzienkujen panu!

Uczeni kłaniają się i wychodzą każdy przez drzwi przeciwne do tych, z których przyszli.

Scena V

Janka, Mikita

Janka: *(do Mikity)* No i zawracają głowę ci pańscy uczeni!

Mikita: Obaj są, mieżdu proczym, stąd: jeden jest synem diakona, a drugi – organisty.

(...)

Janka: Ciekawe, jak pan ze swoim ostatnim sowburowskim stanowiskiem dopasuje się do najnowszej politycznej sytuacji, która kręci się już koło Piarespy. *(dzielnica Mińska)*

MIKITA: Pobieram lekcje tej „mowy", z którą przychodzi nowa sytuacja.
JANKA: Niech pan tylko uważa, żeby ten her Spiczyni znów nie napytał panu biedy, jak w czasie niemieckiej sytuacji.
MIKITA: Mieżdu protczym, her Spiczyni nie jest winien temu, że ludzie napłodzili tyle języków, co królica królików, i ja, mieżdu protczym, jak idą Nimcy - uczę się niemieckiego, jak idą Polacy — uczę się polskiego, a jak będą iść jacyś inni — będę się uczyć po jakiemuś innemu. I her Spiczyni nie jest niczemu winien. Ech, gdybym ja był, mieżdu protczym, carem! Zaprowadziłbym od Azji po Australię, od Afryki po Amerykę i od Smoleńska po Berlin jeden niepodzielny język rosyjski i żyłbym sobie wtedy podśpiewując. A tak, męcz się nad tymi językami, jak jakiś baran nad studnią.
JANKA: Wiedział Bóg co robi, nie dając świni rogów, a registratorowi panowania. Ale dlaczego nie miałby pan, panie registratorze Nikiciju Znosiłowie, nie zostać tym, kim pan faktycznie jest: Mikitą Znoskim - i ładnie brzmi, i po tutejszemu, i nie trzeba zmieniać języków, jak Cygan koni.
MIKITA: Jak mam to zrobić, mieżdu protczym?
JANKA: Zwyczajnie: zejść na ziemię, na tę ziemię, z której wyrośli pana rodzice, dziadkowie.
MIKITA: Mieżdu protczym, pan radzi mi, kolego Białorusinie, żebym stanął nie na swojej, a na pana - białoruskiej, che-che-che! ziemi.
JANKA: A choćby i tak.
MIKITA: Mieżdu protczym, panie nauczycielu, jeszcze nie upadłem tak nisko, żeby pakować się w tę waszą, proszę wybaczyć, chłopską białoruską kompanię. Może jeszcze poradzi mi pan wkuć gramatykę tego waszego Taraszkiewicza?
JANKA: A czemużby nie?
MIKITA: Ha-ha- ha! Ha-ha-ha! Ależ i żartowniś z pana, wujku Białorusinie, niezwykły żartownik! Ha-ha-ha! Nie mając nic innego do roboty, internacjonalistyczna inteligencja wymyśliła ten jakiś narodowy język białoruski, a wy chcielibyście zmusić nas, tutejszą wszechrosyjską, mieżdu protczym, inteligencję, łamać nad nim głowę. Ha-ha-ha! No i pan wymyślił! Ha-ha-ha! Mieżdu protczym, panie Białorusinie, mi pana *(z naciskiem)* „demokratyczny" język jest niepotrzebny, gdy mam swój, mieżdu protczym, matczyny język rosyjski.

(...)

SCENA VII

MIKITA, SPICZYNI

SPICZYNI: Przerobiliśmy już z panem powitania zwyczajne i wczoraj rozpoczęliśmy tak zwane powitania na opak. Powtórzmy to, co zaczęliśmy. Jak powiemy: twoja psia krew?
MIKITA: Psia krew, zatracona dusza.
SPICZYNI: Jak powiemy: zgiń ty, przepadnij, nieczysta siło?
MIKITA: Idź pan do stu diabłów za Bug.
SPICZYNI: Bardzo dobrze, doskonale! Najważniejsze, że nie zapomniał pan „za Bug". A teraz jak powiemy: nie leź, bo oberwiesz?
MIKITA: Niech się pan nie nastawia, bo dostaniesz po pysku i utoniesz w Niemidze.
SPICZYNI: Gratuluję, gratuluję! Dobrze. Widać duży postęp w nauce. To teraz z innej beczki. Proszę przerobić na nasz zwrot: jeszcze Polska nie zginęła.
MIKITA: Jaszcze Polszczaa nie zhinuła, ale zbirajecca się zhinuć.
SPICZYNI: A teraz proszę przetłumaczyć: dwadzieście pienć.

Wchodzi Nasta.

SCENA VIII

MIKITA, SPICZYNI, NASTA

NASTA: Możecie sobie pogratulować, panowie! Z pewnych źródeł ja na pewno dowiedziałam się, że już „nasi" zajęli Miensk.
SPICZYNI: Jak to, mamzel, - nasi?
NASTA: No, Polacy, jeśli to panu, panie profesorze, bardziej się podoba.
SPICZYNI: Proszę wybaczyć, muśje Znosiłow, ale dzisiaj na tym zakończymy lekcję. Muszę iść pilnować domu. *(chce iść)*
MIKITA: A jak będzie z tym, muśje profesorze, „dwadzieście pienć"?
SPICZYNI: Jutro, mśje registratorze, przejdziemy do zajęć praktycznych. *(wychodzi)*

Mikita: *(Krzyczy)* Mieżdu protczym, mamasza! Panie Białorusinie! Polacy są w Miensku!

Wchodzą Janka i Hanula.

Scena IX

Mikita, Nasta, Janka, Hanula

Janka: Co? Pożar w Miensku?
Mikita: Nie pożar, panie Białorusinie, a Polacy, Polacy! Rozumie pan?
Janka: No to jedna chwała.
Mikita: Panu, człowiekowi bez stanowisk i klasy w przeszłości i bez nadziei na asesorstwo w przyszłości, wiadomo, że jedna chwała, ale mnie, mieżdu protczym.. He-he! A teraz precz, sowburski mundurze! *(chce zdjąć ubranie)* Ach, pardon! Zapomniałem, że mamzel Nasta jest tutaj. Ale to, można teraz posłać, mieżdu protczym, do diabła. *(rzuca na ziemię wszystkie teczki, oprócz tej z pieniędzmi).*
Janka: Czy nie za szybko, panie registratorze, to plucie do koryta - oby nie musiał pan z nigo pić.

(...)

Hanula wynosi kolejne teczki.

Mikita: A ja, proszę wybaczyć, opuszczę na chwilę gości by znieć swój wygląd zewnętrzny, zgodnie z najnowszą, mieżdu protczym, polityczną sytuacją.

Wyjmuje ze skrzyni ubranie i wychodzi. Kilka minut Janka i Nasta stoją milcząc na scenie, nie wiedzą, co ze sobą zrobić.

Mikita: *(wchodzi przebrany w swój urzędniczy strój ze wszystkimi odznakami, obraca się na pięcie)* No, i jak, szanowni państwo, mieżdu protczym, mamzele i muśi? Ten sam, czy nie ten sam! Czyż nie metamorfoza?

Nasta: Jestem zachwycona pańską metamorfozą, muśje Nikici.
Mikita: Mieżdu protczym, mamasza, trzeba jak najszybciej doprowadzić to pomieszczenie do ludzkiego wyglądu. Wynieść od razu balie z praniem, a ja, mieżdu protczym, wytarabanię wózek. Aha! Proszę wrzucić do wózka pranie, wstawić na to balie - wyciągniemy wszystko za jednym zamachem.

Włożywszy bieliznę i miskę z wodą do wózka, wywożą. Hanula ciągnie wózek, a Mikita popycha go. Po chwili wracają.

Mikita: A teraz zajmiemy się remontem ścian. Mamasza, mieżdu protczym, przypnie czymkolwiek strzępki tapety, a ja odwrócę na dobrą stronę obrazy.

Hanula przypina tapetę, Mikita odwraca obrazy, Nasta pomaga im. Po chwili wchodzą: Dama, Pop, Urzędnik, Pan.

Scena X

Mikita, Nasta, Janka, Hanula, Dama, Pop, Urzędnik, Pan

Pop: Mir oczahu siemu!
Mikita: *(cieszy się, wita przybyłych)* Ach! Kogo ja, mieżdu protczym, widzę? Madam-siniora! - całuję rączki. Ojciec duchowny! - od dawna czekam na wasze błogosławieństwo. Jako pokorny sługa przewielebnego pokornie pozdrawiam! Jaśnie panu hrabiemu kaniam się uniżenie! Ach! Jakież to drogi przywiodły was tutaj, mieżdu protczym, długooczekiwani goście?

Goście kłaniają się wszystkim, siadają - Pop koło okna.

Urzędnik: Z nową okupacyjną władzą przemaszerowaliśmy do Mienska.
Dama: Liczyliśmy swoim obowiązkiem, muśje registratorze, złożyć panu

pierwszemu swoją pierwszą po przybyciu tutaj wizytę.

Pan: Pańska gościnność w tamtych, ciężkich dla nas, czasach zobowiązuje mnie by jak najszybciej powitać pana w swoim imieniu i w imieniu moich...

Pop: Dusza maja wozradawałasia pry soziercanii, kako ahncy sii wozwraciaszesia w stado swoje. I pryszed ja s nimi, daby odnim wiesielijem wozwiesielicijejaz wami, czado moje, rehistrator!

Mikita: O zgrozo! Czymże ugościć szacowne grono gości? Mieżdu protczym, mamasza, czy nie ma nic do przegryzienia?

Głosy: Nie trzeba! Nie trzeba! Dziękujemy!

Urzędnik: Zdążyliśmy już nie tylko przegryść, ale i wypić ociupinkę. Ojciec duchowny też zdążył pogościć u nas.

Pop: Trapieza była obilnaja, jastwy upitacielnyja: słonina amerykańska...

Urzędnik: Szynka amerykańska...

Pan: Bułka amerykańska...

Dama: Kakao amerykańskie...

Mikita: Miniona, mieżdu protczym, sytuacja polityczna niczego takiego nie dawała nam w racjach żywnościowych.

Urzędnik: A obecna wszystko da.

Mikita: Ale póki co, z całego serca, mieżdu protczym, chciałbym odpowiednio ugościć i rozweselić wysokie persony.

Dama: A wie pan, muśje Znosiłow, - możemy szybko poprawić tę sytuację. Mam cudowną propozycję: ten wieczór u pana na imieninach, przed przyjściem Niemców, pozostawił tak miłe wrażenia, że byłabym bardzo szczęśliwa, gdybyśmy mogli dzisiaj go powtórzyć.

Mikita: madam-siniora, cały jestem do pani, mieżdu protczym, usług! To znaczy, zaczynamy od poczęstunku. Mieżdu protczym, mamasza, czym chata bogata.

Dama: O nie, muśje registratorze, - nie zgadł pan! Dzięki temu, że myśmy już jedli, powtórzymy dzisiaj tylko drugą część programu z tego wieczoru.

Mikita: Tańce, mieżdu protczym?

Dama: Muśje, teraz pan zgadł! *(do obecnych)* Myślę, że szanowni zebrani zgadzają się ze mną?

Głosy: Zgadzamy! Zgadzamy!

Dama: A teraz, muśje Znosiłow, pozwoli pan, że nastawię gramofon.

Mikita: Gramofon... gramofon... mieżdu protczym, gramofon, madam-siniora, jest... jest w naprawie.

Dama: To proszę podać bałałajkę. (*Mikita podaje)* Poproszę tego muśje *(pokazuje Jankę)*, żeby zagrał na bałałajce. *(podchodzi i podaje Jance bałałajkę)* Muśje Białorusin, proszę nie odmawiać i zagrać nam walca!

Janka: Mogę zagrać. Jeśli wasza kompania zorganizowała warsztaty taneczne dla okupantów, na które każdy z nich przychodzi i tańczy swoje „Hocaca”, to dlaczegóż nie miałbym zagrać na tych warsztatach.

Dama: To bardzo miło z pana strony!

Janka gra walca a la Polacca. Tańczą te same trzy pary, co w pierwszym akcie. Pop znów nie tańczy. Na początku tańców wchodzą Alenka i Haroszka.

Scena XI

Osoby j.w., Alenka, Haroszka

Pop: *(uważnie potrzy przez okno, do tańczących)* Czady moi, ostanowicieś! W siju obiciel lezie bolszewik.

Tańczący: *(przestają tańczyć)* Jak?.. Co?.. Skąd?..

Wśród gości Mikity przestrach i bieganina.

Mikita: *(patrząc w okno)* No i lezie do nas.. Ojoj!.. i z bronią w ręku! A mówili, że już ich nie ma... Ojojoj!.. Ojoj!... Mamzel Nasta, jakże niepewne są te pani pewne źródła!

Głosy: Trzeba schować się! Szybciej! Chować się! Chować się!

Mikita: Mamzel Nasta, proszę odwrócić wszystkie obrazy.

Nasta odwraca obrazy.

Madam-siniora, proszę schować się tu! Wasza wysokość, tutaj! A pan, panie pan, o tutaj! Ojcze duchowny, mieżdu protczym...

Pop: Nie sujecijesia obo mnie, syn moj! Moi obłaczenija zaszczytoj mnie ot wsiakich zoł ziemnych.

MIKITA: Mieżdu protczym, mamasza, ja wlazę tu, a mama stanie tak, żeby mnie zasłonić. O tak! No, teraz może iść.

Dość długa pauza. Janka uśmiecha się ironicznie, Alenka parska stłumionym śmiechem, Haroszka pyka fajkę i spluwa. Nasta krząta się przy obrazach. Wchodzi Czerwonogwardzista ze złamaną strzelbą.

SCENA XII

OSOBY J.W., CZERWONOGWARDZISTA

CZERWONOGWARDZISTA: Czy można u was, towarzysze, posiedzieć, póki nie ściemni się? Odstałem od swoich i dopiero nocą będę mógł wyprawić się z miasta, żeby ich dogonić.
MIKITA: *(wyłażąc z kryjówki, do czerwonogwardzisty)* A, mam cię, nareszcie! Złóż broń! Wywieszaj białą flagę! Poddaj się do niewoli, mieżdu protczym!

Czewonogwardzista kładzie z boku strzelbę i rozgląda się nie rozumiejąc, o co chodzi.

URZĘDNIK: *(wraz z innymi wyłazi z kryjówki)* Bardzo sprawiedliwie! Zabrać go do niewoli!
DAMA: Ach, muśji! U pana, jak widzę, zaczynają się zmagania wojskowe. Proszę pozwolić mi zostać siostrą miłosierdzia.
URZĘDNIK: Jeśli dobrze się orientuję w strategiach wojskowych, to, obejdzie się bez przelewu krwi.
MIKITA: *(do Czerwonogwardzisty)* Oglaszam pana swoim więźniem! Bez mego, mieżdu protczym, pozwolenia nie ma pan prawa zrobić ani jednego kroku.
PAN: To bardzo dobrze dla pana, panie registratorze. Jak zjawi się pan z tym więźniem u nowej władzy, to pański prestiż od razu podniesie się w jej oczach o sto procent.

URZĘDNIK: Powinien pan natychmiast iść ze swoją zdobyczą do wojskowego sztabu okupanta. Poczuje się pan tam, jak wolny z wolnym.
PAN: Jak równy z równym.
MIKITA: No to już idę. Madam-siniora i muśi, idziecie z nami, mieżdu protczym?..
GŁOSY: Idzimy... Wszyscy idziemy!.. Idziemy!..
MIKITA: *(do Czerwonogwardzisty)* Krokiem rusz! Marsz! Do niewoli! Poczekajcie! *(do swoich gości)* A trofea też zabrać?
GŁOSY: Zabrać! Zabrać!

Dama, Pop, Urzędnik, Pan, Mikita, okrążają Czerwonogwardzistę, wychodzą marszowym krokiem.

MIKITA: *(ze strzelbą na ramieniu, podśpiewuje)*
Oruż'jem na sołnce swierkaja,
Pod zwuki lichich trubaczej,
Po ulicam pyl podymaja,
Prochodził połk husar usaczej...

Kurtyna

AKT CZWARTY

Późne popołudnie. Pokój Mikity wygląda niemal tak, jak w pierwszym akcie, oczywiście bez gramofonu, lustra i foteli, niektóre rzeczy są spakowane jak do drogi. Czas od czasu słychać dalekie armatnie wystrzały.

SCENA I

HANULA, PÓŹNIEJ JANKA, ALENKA

Hanula siedzi na spakowanych węzełkach i robi na drutach pończochę.

(...)

Hanula: Tak się cieszę, że nie zapomnieliście o nas w ten straszny czas.
Janka: A czy to pierwszy dla Mienska straszny czas? Trzebaby było, cioteczko, przyzwyczaić się do tego.
Hanula: To racja. A swoją drogą, zbrzydło już to wszystko, ach, jak zbrzydło!
Janka: Et! Zło przemiele się, i będzie dobrze. *(pauza)* A my z Alenką nie wypadkowo przyszliśmy do cioteczki, chcieliśmy podzielić się swoim szczęściem... Posłucha, cioteczka, uważnie, proszę przygotować się do życzeń. Ja, nauczyciel, Janka Zdolnik...
Alenka: *(przerywa)* I ja, nauczycielka Alenka Haroszczanka...
Janka: Pobraliśmy się. Teraz jest już na zawsze moją żoną.
Alenka: I on też - moim mężem, ale czy na zawsze - jeszcze zobaczymy.
Hanula: Kochani moi! I już po ślubie?
Janka: A jak cioteczka myśli? Oczywiście ślubowaliśmy, i to jak uroczyście. Zielony bór udzielił nam ślubu, gwiazdy były druhnami, a srebrna rosa poświęciła nasze obrączki.
Alenka: Prawda, prawda, cioteczko! Nasz ślub był niezwykle uroczysty.
Hanula: Aleście się rozpędzili! A wesele też już było? Dlaczego mnie nie zaprosiliście?
Janka: Wesele, cioteczko, odłożyliśmy do czasu, aż ostatni okupant nas opuści, bo przy nim niewesoło na weselu.
Alenka: Mego tatę znów pogonili do obozu. Ale tak pogonili, że przepadł bez wieści. Dopiero tu, w Miensku, dowiedzieliśmy się, że najpierw gonili jedni, potem - następni, a potem - znów ci sami, potem - znów inni, a dalej to już nie wiadomo, kto goni i gdzie goni.
Hanula: Ganiają ludzie ludzi bez powodu i ganiają. A komu to potrzebne, pewnie sami nie wiedzą.
Alenka: Jak tatę, bywało, zabierali do obozu, zawsze mówił, że jedzie okupantów wywozić. Ale, biedak, wozi, wozi i nijak wywieźć nie może.

(...)

Hanula: Przypomniałam sobie. Byli tu dzisiaj ci niby uczeni Mikity. Pytali o pana, panie nauczycielu. Chcieli wiedzieć, co pana bardziej przyciąga

- wschód czy zachód.
Janka: Trzeba było, cioteczko, powiedzieć, że ani jedno ani drugie, a tutejsza ziemia.
Hanula: Ja tak i myślałam, ale nie powiedziałam.
Janka: Nie pytali o nic więcej ?
Hanula: Nie, tylko między sobą o tym i owym uczenie pogadali, przez swoje zaglądacze popatrzyli i poszli. Wschodni uczony powiedział, że pójdzie na Zachód, a Zachodni powiedział, że pójdzie na Wschód.
Janka: No to teraz nie szybko się spotkają.
Hanula: I ja tak pomyślałam, ale nie zdążyłam i tego powiedzieć...

Wchodzi Mikita. Na czapce ma wielki znaczek z białym orłem, daszek czapki obity blachą; nowy trencz i spodnie z ciemnożółtego sukna, żółte buty. Wchodzi z pełnym wiadrem.

Scena II

Hanula, Janka, Alenka, Mikita

Mikita: *(stawia wiadro)* Tak się cieszę, tak się cieszę, że pana spotykam. Ach, i mamzel Alenka tutaj?! Dzień dobry, mamzel, mieżdu protczym.
Alenka: Dzień dobry, panie ragistratorze! *(z udawanym smutkiem)* Tylko, że nie jestem mamzel, a już madama.
Mikita: Tym lepiej, mieżdu protczym. Gratuluję!
Janka: *(pokazuje wiadro)* A cóż to za zacierka w tym cebrzyku?
Mikita: Nie zacierka, panie Białorusinie, nie zacierka, a prawdziwy centro-bieł-związkow, mieżdu protczym, krochmal. Dobrzy ludzie otworzyli magazyn na Niskim Rynku i - bierze kto chce i ile chce. Może i pan nabrać, mieżdu protczym.
Janka: Dziękuję za takie dary danajskie!
Hanula: A niektórzy mińszczanie, szczególnie ci z Komarowki i Piarespy, żyją z tego ostatnimi laty. Jak tylko zmienia się władza, robią sobie zapasy do nowej zmiany; znów zmienia się władza - znów robią sobie zapasy do kolejnej zmiany, i tak już któryś rok. A w tym roku, oprócz tego,

to i drzewo z Wańkowiczowego lasu na sznurach ciągają i ciągają.

Janka: Widziałem, widziałem. Praca wre, jak przy budowie egipskich piramid.

Mikita: Mieżdu protczym, taka umiejętność korzystania z przemian sytuacji politycznej - to łatwy sposób żeby zabezpieczyć się na czarną godzinę.

Janka: A pan zaczął to zabezpieczenie, jak widać, od potaki?

Mikita: Od niczego większego nie zdążyłem, bo, mieżdu protczym, ostatnio byłem zajęty ewakuacyjnymi sprawami, dowodem na to są te zapakowane rzeczy.

Janka: To pan, panie registratorze, zamierzał porzucić swoją wszechrosyjską wartę i uciekać z własnego miasta?

Mikita: A tak, panie profesorze, zamierzałem, mieżdu protczym.

Janka: No, cóż, może akurat to byłby odpowiedni zawód dla pana. Jeździsz sobie ze swoimi manelami i jeździsz, jak handlarz z kozami z kiermaszu na kiermasz. Ale dlaczego pan, jednak, nie pojechał?

Mikita: Nastąpiło małe nieporozumienie. Ten, mieżdu protczym, redaktor Hizulski, który ostatnio u nas mieszkał, obiecał załatwić mi „przepustkę" na wyjazd, ale mnie oszukał . Sam, jak ten pan, wyjechał, a mnie zostawił bez „przepustki". Niepotrzebnie ciągałem się z tobołami na dworzec.

Alenka: I tak pan to sobie wziął do serce, panie registratorze, że aż broda panu wyrosła, bo wcześniej, zdaje się, pan jej nie miał?

Mikita: A to, mieżdu protczym, w związku z politycznymi chmurami na naszym mienskim horyzoncie. Mamzel Nasta uprzedziła mnie, mając informacje z pewnych źródeł, że w nowej politycznej sytuacji będą brać młodych muśje na ochotników i dobrowolnie wysyłać na Urangielski Front. W związku z tym, nie zważając na to - wyjadę, czy nie wyjadę, postarałem się nie wyglądać młodo.

(...)

Postanowiłem też przejść do pana, mieżdu proczym, partii.

Janka: Ależ ja jestem bezpartyjny.

Mikita: No, jakby to panu powiedzieć? Ogólnie, chcę przejść na waszą białoruską stronę, czy jakoś tak. Jednym słowem, chcę zostać białoruskim asesorem.

Janka: O tak! Zupełnie zrozumiałe. Teraz to najmodniejszy wolny zawód,

i każdy żuk i żaba chce na białoruskości zrobić sobie karierę.

Mikita: *(jakby nie rozumiejąc zarzutów)* Mieżdu protczym, panie profesorze, nowa sytuacja polityczna i cała reszta wpłynęła na podjęcie decyzji o tej karierze. Bo, jak mnie poinformowała z pewnych źródeł mamzel Nasta, powstaje u was jakaś, mieżdu proczym, Republika Białoruska. Nawet już jedzie prezes Białoruskiego Republikańskiego Komitetu - Czarwiakou, tylko zatrzymał się gdziś za Mienskiem, żeby odpocząć.

Alenka: A ja słyszałam, że i ciotka Badunowa też jedzie na białej kobyle ze Smoleńska.

Mikita: No, ona, mieżdu protczym, jest białoruską eserką i nie wchodzi w rachubę: długo tu nie posiedzi.

Janka: To znaczy, że pan powziął twarde postanowienie w sprawie nowej kariery? Boję się tylko, żeby nie wyszedł pan na niej jak w zaprzeszłym roku na oratorstwie; przy czym pańskie dotychczasowe ignorowanie tej sprawy i nieświadomość...

Mikita: *(przerywa)* Pan, panie nauczycielu, nie żartuje. Ja nie jestem takim nieświadomym, mieżdu protczym, Białorusinem - nawet znam waszą literaturę.

Janka: A to ciekawe! to dla mnie niespodzianka.

Mikita: To proszę, mieżdu protczym, posłuchać:
Mój kraj zwie się Białorusią,
W ciemnym kącie śpi,
Żyje Szyła, Hryb, Mamońka, -
Będziesz żyć i ty, - mieżdu protczym.

Janka: Na takiej znajomości naszej literatury daleko pan, panie registratorze, nie zajedzie.

Mikita: Dlatego też postanowiłam zwrócić się do pana, mieżdu proczym, z prośbą, żeby pan mi w tym pomógł. Prosiłem o to swego profesora Spiczyniego, ale mi odmówił. Mówi, że jest specjalistą w odbiałoruszczaniu, a białorusizacji już w dzieciństwie nie lubił.

Janka: Prosta droga: trzeba zapisać się na kurs białorutenistyki.

Mikita: Między nami mówiąc, mieżdu proczym, ja przez kilka dni chodziłem na takie kursy, ale nic nie wchodziło mi do głowy. Szczególnie ciężko było mojej rosyjskiej głowie zrozumumieć waszą gramatykę - te akcenty, akcenty...

Janka: A tak, panie registratorze, - w naszej gramatyce bez akcentu ani rusz.

A ja nie mogę panu w niczym pomóc - jeszcze dzisiaj wyjeżdżamy z Alenką z Mienska. Chyba, nie szybko zobaczymy się.

MIKITA: Szkoda, wielka szkoda, a ja myślałem, mieżdu proczym...

JANKA: Tu nie ma nad czym myśleć. Nie wyjdzie z asesurą, dadzą panu sowburstwo, coś tam pan dostanie, bo czyż to panu nie wszystko jedno?

MIKITA: Wszystko jedno, mieżdu proczym, i nie wszystko jedno. Asesura białoruska, oprócz wszystkich innych plusów, ma jeszcze jeden bardzo łasy plusik - i po białorusku, jak już się o tym przekonałem, można wpajać tutejszej siermiężnej zgraji wielkie wszechrosyjskie ideały jedności, niepodzielności i samowładztwie Rosyjskiego, mieżdu protczym, Imperium.

JANKA: O, proszę uważać, panie registratorze. Ruszył naród, białoruski siermiężny naród ruszył, a on pańskiemu wszechrosyjskiemu registratorstwu utnie rogi.

MIKITA: Jestem ostrożny, nadzwyczaj ostrożny, i proszę się o mnie nie kłopocić. *(do Hanuli)* Mieżdu protczym, mamasza, czy nie zostały mamie polskie marki? Proszę je dać - pobiegnę kupić cokolwiek, bo w nowej sytuacji i te pieniądze stracą swoją wartość.

HANULA: *(dając pieniądze)* Kup, synku, kup, może znajdziesz coś do jedzenia. Tylko idź ostrożnie, żeby nie złapali ciebie do niewoli albo żebyś sam nie wplątał się w jakąś nieczystą historię.

MIKITA: *(chowając pieniądze do spodni i wychodząc)* Mieżdu proczym, nie jestem z tych, którzy się wplątują. *(do Janki i Alonki)* Z wami jeszcze się zobaczę - szybko wrócę. *(wychodzi)*

SCENA III

HANULA, JANKA, ALENKA

HANULA: Och, on ma taką niespokojną naturę! Mówi - nie wplączę się, a wczoraj takiego bigosu narobił, że wstyd powiedzieć.

ALENKA: A cóż takiego?

HANULA: Poszedł popatrzeć na Zacharowską, jak tam panowie grabią żydowskie sklepy i sypialnie. I jeden z tych panów, - chyba jego naczelnik, - przyczepił się do Mikitki i kazał mu ciągać cudze rzeczy do swego pokoju w jakimś hotelu, i biedny Mikitka omal nie nadwyrężył się, ciągając futra i spódnice. Dobrze, jeśli nie widział go nikt ze znajomych, bo pójdzie plotka, że i mój syn został złodziejem - a do tego urzędnik, powiedzą!

JANKA: Teraz też był urzędnikiem?

HANULA: Tak. Służył w komisariacie policji jakimś roznosicielem, jakieś przepustki i inne dokumenty roznosił.

JANKA: Niewysokie było to stanowisko.

HANULA: To prawda. Cała wina w tym, że mój Mikita uczył się, ale widać – nie douczył się. I wyszło tak, że ni Bogu świeczka, ni diabłu ogarek. Registrator! Cóż to dzisiaj znaczy? Jakieś głupstwo!

JANKA: Tak, wasz registrator był niczym i tak pozostało. Proszę wybaczyć, cioteczko! Czas i nam do domu. Życzymy zdrowia i szczęścia!

JANKA: Proszę wybaczyć, cioteczko! czas i nam do domu. Życzymy zdrowia i szczęścia!

HANULA: *(żegnając się z nimi)* Skąd to szczęście w moim wieku?

ALENKA: Jak będzie cioteczce tęskno, proszę przyjechać do nas na wieś, tam słońce weselej świeci, i ludzie tam lepsi.

HANULA: Dobrze, dzieci, przyjadę do was na wesele.

Janka i Alenka wychodzą, spotykają w progu półgołych Damę i Urzędnika w podartych łachmanach, kłaniają się im.

SCENA IV

HANULA, DAMA, URZĘDNIK

DAMA: *(witając się z Hanulą)* Ach, madam, czegośmy się dożyli?!

URZĘDNIK: Czegośmy się dożyli?!

HANULA: Tak! Nie ważne, wy, jak widzę, dożyliście się: bardzo skromnie wyglądacie w tym ubogim ubraniu.

DAMA i URZĘDNIK: Nazbyt skromnie!

HANULA: W jaki sposób zbiednieliście do tego stopnia?

DAMA: Nie zbiednieliśmy, madam! To tylko tak... ze względu na

zmianę sytuacji politycznej.

Urzędnik: Całą byłą wielkość trzeba było odstawić do kąta i dostosować się do nowych czasów i nowych ludzi.

Hanula: A ja myślałam... o czym to ja myślałam? Acha, że pojechaliście z tymi, jak i z Niemcami.

Urzędnik: Nie wystarczyło wszystkim przepustek.

Dama: A ja miałam przepustkę, ale zgubiam na pożegnalnym raucie.

Hanula: I musiała pani zostać!

Dama i Urzędnik: Musieliśmy zostać.

Hanula: Biedacy! Mój Mikitka też został. A ten pan, który był z wami, - wyjechał?

Urzędnik: Jemu wystarczyło przepustki.

Dama: I on jej nie zgubił.

Hanula: Pojechał, a was zostawił - to nie po koleżeńsku.

Urzędnik: Ale ja nie rozpaczam z tego powodu. Mówią, że sam Brusiłow idzie z naszymi nowymi gospodarzami, nie powinien dopuścić do krzywdy takich weteranów starej gwardii, jak ja.

Dama: A ja spełniam wszystkie warunki do otrzymania darmowej opieki socjalnej. Oprócz tego, baciuszka, który z nami gościł u was, obiecał, że jeśli przyciśnie mnie bieda, będę jego protegowaną do Preobrażeńskiego żeńskiego monasteru.

Hanula: To znaczy, że i baciuszka też nie wyjechał?

Dama: Nie, nie wyjechał.

Urzędnik: Właśnie poszedł odbierać od Białorusinów klucze od Jubileuszowego domu.

Hanula: I po cóż baciuszka polazł w tę politykę? Pilnowałby lepiej kluczy od plebanii.

Wchodzi Mikita - bosy, bez kurtki, w ręku trzyma koszyk z butelkami i dwa rewolwery.

Scena V

Hanula, Dama, Urzędnik, Mikita

Hanula: Syneczku mój najdroższy! Któż cię tak urządził?

Dama: *(przygląda się Mikicie przez lornetkę)* Ma pan, muśje registratorze, ubiór, jak i my z kolekcji a la-bo-sak.

Mikita: *(stawia kosz z zakupami i kładzie na stole rewolwery, wita się z gośćmi)* Mieżdu proczym, madam-siniora, całuję rączki! Chwała waszmości! Ale pardon, madamy i muśi! Proszę wybaczyć mi mój niecodzienny wygląd. Przed chwilą spotkała mnie po drodze śmieszna przygoda.Kiedy biegłem po te swoje, mieżdu proczym, zakupy, na Zybickiej spotkałem dwóch, możliwe, ostatnich uciekających panów, poprosili mnie żebym postał, zdjęli kurtkę, mówiąc, że to z ich sukna, potem poprosili żebym usiadł i zdjęli mi buty, mówiąc, że to z ich skóry.

Dama: A co potem?

Mikita: A potem dalej chcieli to i owo, mieżdu proczym, zdejmować, ale pojawili się jacyś ludzie, więc podziękowali i poszli.

Dama: Ach, jacy z nich mimo wszystko dżentelmeni! Nawet podziękowali.

Urzędnik: O, tak, tak! Poznać pana po cholewach.

Hanula: A pieniędzy nie zabrali?

Mikita: Mieżdu proczym, mamasza, nie zabrali: widzi mama, zakupy przyniosłem. Proszę spojrzeć!

Hanula: *(zerkając na koszyk)* A mamo droga! Toć to wódka!..

Mikita: Ale, mieżdu proczym, mamasza, - wódka. Bo to będzie najbardziej dochodowy towar. Nowa władza zabrania wódki, a to, co zabronione, jest smaczne i dużo kosztuje.

Hanula: *(pokazując na rewolwery)* A te pogrzebacze po jakie licho?

Mikita: To też towar dochodowy, i nic mnie nie kosztowały: po drodze spotkałem znajomego, który biegł z nimi i ze strachu wsunął je mnie, mieżdu proczym, za darmo.

Hanula: Wódka... pistolety... dzisiaj nie sezon na te towary.

Mikita: Mieżdu proczym, mamasza zostawi tę sprawę mojej głowie. Lepiej sprawdzi mama, czy nie łazi ktoś niepewny pod oknami. *(Wyjmuje z koszyka butelki i wstawia z powrotem)*

Hanula: *(wpatrując się w okno, po chwili)* Chyba się zaczyna.
Mikita: *(z niepokojem)* Co się zaczyna?
Hanula: Po cóż biegnie tu mamzel Nasta.
Mikita: Od razu by tak, mieżdu proczym, mama powiedziałazamiast straszyć...

Wbiega zziajana Nasta.

Scena VI

Hanula, Mikita, Dama , Urzędnik, Nasta.

Nasta: *(witając się)* Dzień dobry, dzień dobry. Jak się miewacie? Przynoszę wam smutną wiadomość. Z pewnych źródeł wiem, że idą do was z rewizją.
Mikita: Co pani mówi, mamzel Nasta: rewizja?
Hanula: Oj bieda na nasz dom.
Mikita i Hanula: *(razem)* Co robić? Co mamy robić, mamzel Nasta?
Nasta: Jak najszybciej wywieście przez okno czeroną flagę. W podobnych nadzwyczajnych sytuacjach takie wywieszanie czasem pomaga. Szybciej wieszajcie! Ja już pędzę. Muszę jeszcze trafić tu i tam - do pewnych źródeł. *(wyszła)*

Mikita przwiązuje czerwoną chusteczkę do końca parasolki i wysuwa przez lufcik.

Scena VII

Hanula, Mikita, Dama, Urzędnik

Hanula: *(załamując ręce)* Co tu robić? Co tu robić?
Mikita: Mieżdu proczym, mamasza, proszę się nie kręcić bez sensu po domu. Lepiej patrzy mama w okno. czy jeszcze nie idą.

Hanula: *(patrząc w okno)* Nikogo nie widać. Tylko mamzel Nasta pognała jak wicher.
Mikita: *(przestawiając koszyk z butelkami z miejsca na miejsce)* Mama patrzy uważnie.
Hanula: Idą, idą! Nie! Poszli dalej.
Mikita: Mamasza popatrzy, mieżdu proczym, przez drugie okno.
Hanula: *(patrząc przez drugie okno)* Idą, idą, synku, idą!
Mikita: Może znów, mieżdu protczym, nas ominą.
Hanula: Nie, zaczekaj. *(wpatruje się w bramę)* O matko! Zawrócili do nas. *(odchodząc od okna)* Gdzie mamy się teraz podziać?
Mikita: Oto niespodziewana niespodzianka! Oj! Oj! Mieżdu protczym, mamasza nie załamuje rąk, tylko bierze się za robotę. Szybko odwróci obrazy, a ja uporządkuję zakupy.

Hanula odwraca obrazy. Mikita łapie to za koszyk, to za rewolwery, nie wiedząc co gdzie ma chować. Stukanie do drzwi.

Oj! Oj! Włamują się! Mieżdu protczym, madam-seniora i wasza mość, siedźcie albo stójcie spokojnie: jesteście moimi gośćmi i włos wam z głowy nie spadnie.

Mocniejsze kołatanie do drzwi.

Oj1 Oj! Gdzie tu to schować? *(wkłada rewolwery do obu rąk Damy)* Mieżdu protczym madam-seniora, proszę potrzymać pistolety. A ja gdzieś pochowam flaszki. *(znów łaapie się za butelki. Trzask wyłamywanych drzwi)* Mieżdu protczym, mamasza zostawi te obrazy
i szybko biegnie po teczki, które schowaliśmy w zeszłym roku.

Hanula wybiega i po jednej znosi teczki. Mikita chwyta za lufy oba rewolwery, które trzymała Dama. Przez chwilę miota się po domu, potem biegnie z pistoletami w stronę drzwi, ale zatrzymuje się na progu, bo przez drzwi wchodzą: Dowódca patrolu, Dwaj Żandarmi, Obywatel z kawałkiem brody i Spiczyni.

Scena VIII

Osoby j.w., Dowódca patrolu, Dwaj Żandarmi, Obywatel, Spiczyni

Dowódca: *(spotykając na progu Mikitę z wystawionymi rewolwerami)* Stać! Ni kroku! Ręce do góry!

Mikita robi kilka kroków do tyłu, podnosi ręce do góry

Co pan trzyma w rękach?

Mikita: *(po kolei opuszcza i podnosi ręce i razem z tym kręci głową to w lewo, to w prawo)* To... to... wasza czerwona wysokość... to... pogrzebacze! Jak Boga kocham, pogrzebacze!

Dowódca: Pogrzebacze! Połóżcie je na stół. (*Mikita kładzie. Dowódca przyglądając się Mikicie)* A my to się chyba znamy.

Mikita: *(podejrzliwie przygląda się Dowódcy)* Jeśliwasza czerwona miłość tak mówi, to znamy się. Naprawdę się znamy. Bardzo się ciesze z tej naszej pierwszej znajomości.

Dowódca: Pamiętacie, jak w zeszłym roku prowadziliście mnie do niewoli, a ja sprytnie wam drapnąłem.

Mikita: Pewnie że pamiętam, mieżdu proczym, pamiętam! Kto od kogo nie ucieka? I wy, wasza towarzyska mość, uciekliście, mieżdu proczym.

Dowódca: Nazwisko!

Mikita: Registrator Nikici Znosiłow, mieżdu proczym.

Dowódca: Proszę powiedzieć: grabiliście wczoraj mieszkanie obywatela Borszczyka w Archirejskim zaułku?

Mikita: Nic podobnego, musje towarzyszu. Nie grabiłem, - to mnie, mieżdu proczym, grabili - elegancki frencz i żółte buty zdjęli...

Dowódca: Nie odwracajcie kota ogonem. Mówcie prawdę.

Mikita: Mówię prawdę, wasza czerwoność, - jak Boga kocham, nie grabiłem, mieżdu proczym.

Spiczyni: Pozwoli pan obywatel registrator, że mu nie uwierzę. Stałem na skwerze koło pompy wodnej i widziałem jak pan, razem z innymi, nosił majątek ruchomy z mieszkania towarzysza Borszczyka.

Mikita: Od razu by pan tak mówił, her Spiczyni, że nosiłem. Ale nie grabiłem. Wykonywalem polecenie swego, mieżdu proczym, szefa i nosiłem te rzeczy jemu do hotelu „Paryż".

Spiczyni: Przecież to także grabież.

Dowódca: Co było dalej?

Mikita: Nic. W pokoju, do którego nosiłem te rzeczy, siedzieli jacyś młodzi, mieżdu proczym, muśje w uniformachi takież młode, mieżdu proczym, mamzeli bez uniformów i pili likier poznański.

Dowódca: A wy tych rzeczy do swego domu nie nosiliście?

Mikita: Nawet podwiązeczki nie wziąem! Aha, mam nawet świadka! Mamzel nasta była w tym towarzystwie, które piło i widziała, że wzsystkie rzeczy szefa tam zostawiłem.

Dowódca: My jednak malutki przegląd pańskich rzeczy zrobimy. Żeby przez przypadek nie znalazły się między nimi także cudze.

Robią pobieżnie rewizję. Dowódca znajduje koszyk z butelkami.

A ta wódka nie jest kradziona?

Mikita: *(w bok)* Oj-oj-oj! Przepadłem z kosteczkami. *(do Dowódcy)* To... to... nie wódka, tylko, mieżdu proczym, likier poznański, wasza towarzyskość. Na handel kupiłem, na wolny handel, mieżdu proczym.

Dowódca: Dobry handel! *(podnosi wiadro z krochmalem)* A ten miód też na handel?

Mikita: To nie mieżdu proczym, i nie na handel, tylko krochmal, który będziemy jeść sami z mamaszą.

Dowódca: Kradziony?

Mikita: Mieżdu proczym... mieżdu proczym, tak sobie wziąłem z ogólnodostępnych obywatelom magazynów, tak sobie.

Dowódca: Dobre mi tak sobie... Dokumenty proszę!

Mikita: Jakie - stare czy nowe? Stare są w tych teczkach. *(pokazuje na przyniesione do tego czasu przez Hanulę teczki)*

Dowódca: Do starych potem się zabierzemy. Dawajcie nowe.

Mikita: *(grzebiąc w kieszeniach i za pazuchą, w bok)* Oj-oj-oj! Trzeba pokazać polski dokument. Lepiej bym pod ziemię się zapadł. *(wyjąwszy dokument zza pazuchy, do Dowódcy)*

Oto ten, mieżdu proczym, dokument. *(w bok)* Żeby go bożonarodzeniowy piorun spalił!

DOWÓDCA: *(przyglądając się dokumentowi)* Polski?

MIKITA: Całkowicie polski, z każdej strony polski. *(w bok)* Żeby go za Bug wyniosło, mieżdu proczym!

DOWÓDCA: Kto może przeczytać?

SPICZYNI: Pozwólcie, towarzyszu, że przeczytam. *(czyta)* „Okaziciel niniejszego Nikiciusz Znosiłowski służy przy Komisariacie Policji miasta Mińska jako donosiciel".

MIKITA: „Jako roznosiciel", Henryku Motowiczu.

SPICZYNI: Jednak nie jako „roznosiciel", a „donosiciel", — czarne na białym.

DOWÓDCA: Proszę przetłumaczyć dokument

SPICZYNI: „Okaziciel niniejszego służy w Mieńskim Komisariacie Policji jako donosiciel".

MIKITA: Pan, musje profesor, źle przeczytał i źle przetłumaczył.

SPICZYNI: Nigdy źle nie czytam i źle nie tłumaczę. Niech pan sam spojrzy, obywatelu registratorze.

MIKITA: *(czyta)* Do... do... do... donosiciel. Oj-oj! Jak to możliwe? Przecież sam pisaem, sam własną ręką, a kierownictwo się podpisało, chyba nawet nie czytając, Henryku Motowiczu! Jak mnie pan nauczył, mieżdu proczym?

SPICZYNI: Przy czym tu moje nauczanie, kiedy pan sam pomylił „do" z „roz'em". A może i nie pomylił?

MIKITA: Cały Mieńsk wie, że służyłem jako roznosiciel, a nie donosiciel.

DOWÓDCA: Dość! Potem sprawdzimy! *(do Mikity)* Kto tu jeszcze jest?

MIKITA: *(pokazuje)* To, mieżdu proczym, moja mamasza, a ci tutaj, jak to powiedzieć? - moi goście.

DOWÓDCA: *(do Urzędnika i Damy)* Dokumenty proszę! *(obejrzawszy)* Wydaje mi się, że także jesteście starymi znajomymi? Cóż za miłe towarzystwo.

Dama i Urzędnik kłaniają się i oddają swoje dokumenty.

DOWÓDCA: *(do Spiczyni)* Czytajcie.

SPICZYNI: Tutaj jest napisane: „rewirowy siódmego rewiru miasta Mińska".

DOWÓDCA: Co to znaczy?

SPICZYNI: „Posterunkowy siódmego komisariatu miasta Mieńska", panie towarzyszu.

DOWÓDCA: *(do żandarma z patrolu)* Zróbcie rewizję kieszeni tego obywatela.

Żandarm przeszukuje kieszenie Urzędnika. Znajduje tam pagony i podaje Dowódcy.

DOWÓDCA: *(kręcąc pagony w rękach, do Urzędnika)* Co to?

URZĘDNIK: Urzędnicze pagony, panie towarzyszu: pamiątka po byłej wielkości.

DOWÓDCA: *(kładąc pagony na stole, do Spiczyni)* Czytajcie drugi dokument.

SPICYNI: *(czyta)* „Baronowa Szpacerzon, honorowy członek Mieńskiego Towarzystwa Dobroczynnego".

DOWÓDCA: Szpacerzon... Szpacerzon... Wszystko jedno, ona także pójdzie. Teraz, kiedy rewizja skończona, wszyscy pójdą za mną. *(do Hanuli)* Wy, ciotko, zostaniecie domu pilnować.

MIKITA: Oj-oj! Ja także mam iść, musje-towarzyszu?

DOWÓDCA: A wy co myśleliście?

MIKITA: Oj-oj! ostawcie mnie. Na cóż ja, mieżdu proczym, wam się przydam? W tych oto teczkach całkiem co innego o mnie napisano. Zajrzyjcie do tych papierów, wasza towarzyskość. Jak przeczytacie, to napewno mnie nie zabierzecie, mieżdu proczym.

DOWÓDCA: Nie mogę inaczej. Pistolety, kradziona wódka, krochmal, grabierz cudzych rzeczy, donosicielstwo. To dla nas bardzo dobre papiery, chociaż dla was, może i złe.

MIKITA: Pokażcie mi, mieżdu proczym, wasza czerwona wysokość, nakaz aresztu.

DOWÓDCA: Nakaz dostaniecie jak przyjdziemy na miejsce. Idziemy! Proszę zabrać „dowody rzeczowe". *(Dowódca zabiera rewolwery, jedną teczkę i pagony. Damie, Urzędnikowi, Spiczyni i Obywatelowi daje do niesienia kilka butelek, Mikicie - krochmal. Dwóm żandarmom - po teczce.)* A teraz: za mną marsz!

MIKITA: Oj-oj! Wasza towarzyska miłość! Zostawcie mnie z mamaszą. Mieżdu proczym, pójdę pomagać wam zdobywać Warszawę, tylko mnie nie zabierajcie!

HANULA: Moi panowie, moi mili! Tylko nie zgubcie mego Mikitki. Tylko nie zgubcie! *(opada z cichym płaczem na spakowane manatki)*

Wszyscy oprócz niej wychodzą. Na ostatnich słowach Hanuli rozlega się za oknami chóralna pieśń.

Oj jabłyczko, kuda kociszsia?
Nie tuda popadziosz -
Nie warociszsia...

Po półminutowej pauzie, przy rozbrzmiewającej muzyce, powoli opada.

Kurtyna

Асобы Альманаху

Анда Ротэнберг (Польшча)
Нарадзілася ў Новасібірску. Гісторык мастацтва, мастацкі крытык, куратар і публіцыст. У 1993–2001 гадах – дырэктар Дзяржаўнай мастацкай галерэі Захэнта ў Варшаве. Бацька Анды Ротэнберг быў польскім габрэем, маці паходзіла з расейскай мяшчанскай сям'і. З 1969 года арганізуе выставы мастацтва. У 1989 годзе заснавала фонд Эгіт, адзін з першых незалежных мастацкіх фондаў у Польшчы. Да 2007 года была была старшынёй праграмнай рады Музея сучаснага мастацтва ў Варшаве. Анда Ротэнберг – чалец Міжнароднай асацыяцыі мастацтвазнаўцаў (AICA), таксама з'яўляецца членам International Manifesta Foundation ды International Germinations Foundation. Падрыхтавала шмат калектыўных і індывідуальных выставаў польскіх і замежных мастакоў. Шматразова была куратарам польскага павільёна на міжнародных выставах, у тым ліку на біенале ў Венецыі, Стамбуле і Сан-Паўлу. У 2009 годзе апублікавала аўтабіяграфію «Калі ласка» – сямейную сагу, у якой штодзённае жыццё пераплаятаецца з гістарычнымі падзеямі. Кніга распавядае пра пошукі тоеснасці, падвешанай між габрэйскай традыцыяй бацькі і светам багатага мяшчанства колішняй Расеі – з боку маці. Гэтая аўтабіяграфія была намінаваная на літаратурную прэмію Ніке 2010. У 2014 годзе пабачыла свет вялікае інтэрв'ю Дароты Ярэцкай з Андай Ротэнберг – «Ротэнберг. Хай будзе».

Мікола Ваўранюк (Польшча)
Журналіст Беларускага Радыё Рацыя і Беластоцкага аддзелу Польскага тэлебачання (ад 1997 г.) У 1991-97 гадах працаваў у Тыднёвіку беларусаў у Польшчы «Ніва» і супрацоўнічаў з Польскім Радыё Беласток. У студэнцкія гады – Гістарычны інстытут Варшаўскага ўніверсітэта – быў адным з рэдактараў часопіса «Сустрэчы». Сузаснавальнік Беларускага аб'яднання студэнтаў і Беларускага дэмакратычнага аб'яднання. Аўтар шматлікіх тэлерэпартажаў і дакументальных фільмаў, у тым ліку ўзнагароджаных на польскіх і міжнародных фестывалях.

Юры Хмялеўскі (Польшча)
Нарадзіўся ў Крынках. Паходзіць з Паўночнага Вострава. Скончыў Беластоцкі палітэхнічны ўніверсітэт, тут на Электрычным факультэце атрымаў ступень магістра інжынера. Пасля вучобы звязаўся з культурай і мясцовым самакіраваннем. На працягу ўжо амаль 25-ці гадоў з'яўляецца галоўным рэдактарам штомесячніка «Часопіс», беларускага грамадска-культурнага часопіса, які выходзіць у Беластоку. Адначасова з 1995 года да вясны 2015 быў галоўным рэдактарам штомесячніка «Wiadomości Gródeckie – Гарадоцкія навіны». У 2001–2003 гадах выпускаў і рэдагаваў часопіс «Тут. У Крынках і ваколіцы». У 1999 годзе разам з пісьменнікам Сакратам Яновічам і прафесарам Лявонам Тарасэвічам заснаваў у Крынках Таварыства Villa Sokrates. Пасля таго, як яно ператварылася ў фонд, стаў яго першым старшынёй. З 2009 года да лютага 2015 быў дырэктарам Гміннага цэнтра культуры ў Гарадку. 1 сакавіка 2015 года быў прызначаны намеснікам бурмістра ў суседнім Міхалове. Узнгароджаны адзнакай «Заслужаны дзеяч культуры», якую прысвойвае Міністэрства культуры і нацыянальнай спадчыны ды сярэбраным Крыжом заслугі, які прысвойвае польскі прэзідэнт за дзейнасць у карысць беларускай культуры ў Польшчы.

Міхал Анемпадыстаў (Беларусь)
Беларускі мастак, графік, фатограф. Прафесійна займаецца дызайнам, часцей за ўсё ажыццяўляе праекты ў галіне незалежнай культуры. Аўтар-распрацоўшчык плакатаў, ілюстрацый, вокладак дыскаў і кніг, лагатыпаў і візуальнай ідэнтыфікацыі беларускіх музычных фестываляў. Аўтар тэкстаў шматлікіх знакавых песень Касі Камоцкай, гуртоў NRM і IQ48 ды знакамітага «Народнага альбома». Пераклаў на беларускую мову тэксты песень, між іншым: Гжэгажа Цехоўскага, Марка Грэхуты, гурта Пэрфэкт.

Алесь Бяляцкі (Беларусь)
Нарадзіўся ў мястэчку Вяртсіля Сартавальскага раёна Карэліі (РСФСР). Беларускі грамадскі дзеяч, палітык і праваабаронца; кіраўнік Праваабарончага цэнтра «Вясна», віцэ-прэзідэнт Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека. З 1979 года вывучаў беларускую і рускую філалогіі ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце. У 1989 годзе быў навуковым супрацоўнікам Музея гісторыі беларускай літаратуры. У 1989–1998 гадах працаваў дырэктарам Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. Займае пасаду віцэ-прэзідэнта Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека. У сакавіку 2006 года Вацлаў Гавел уручыў Алесю Бяляцкаму прэмію «Homo Homini» за праваабарончую дзейнасць. У 2010 годзе прызнаны ганаровым грамадзянінам горада Генуя – прызнанне было выразам заклапочанасці італьянскага грамадства ў сувязі з сітуацыяй з правамі чалавека ў Беларусі. Двойчы быў вылучаны на Нобелеўскую прэмію міру.

Міхал Андрасюк (Польшча)
Пісьменнік, радыёжурналіст, публіцыст. Піша на польскай і беларускай мовах. Вырас у вёсцы Войнаўка недалёка ад мяжы з Беларуссю. Па-беларуску апублікаваў тры зборнікі апавяданняў: «Фірма» (2000), «Мясцовая гравітацыя» (2004), «Белы конь» (2006), «Крыжык» (2015). Выдадзены ў 2010 годзе «Вагон другога класа» быў дэб'ютным раманам і першай кнігай напісанай аўтарам на польскай мове. Яна была намінаваная на Літаратурную прэмію Прэзідэнта Беластока імя Веслава Казанэцкага. У 2011 годзе выйшаў «Белы конь» у перакладзе на польскую мову Марціна Рэмбача. Гэтая кніга была ўганараваная літаратурнай прэміяй імя Веслава Казанэцкага.

Антон Міранавіч (Польшча)
Народжаны ў Беластоку. Гісторык і грамадскі дзеяч беларускага руху ў Польшчы. Прафесійна звязаны з Беластоцкім універсітэтам, з 1998 года – як прафесар надзвычайны, з 2006 – на пасадзе прафесара звычайнага. Загадчык Кафедры гісторыі культур памежжа Гістарычнага інстытута Беластоцкага ўніверсітэта. Спецыялізуецца ў беларускай гісторыі, гісторыі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, гісторыі праваслаўнай Царквы, сучаснай гісторыі, гісторыі Расеі. Адзначаны Асацыяцыяй выдаўцоў вышэйшых навучальных установаў за кнігу «Праваслаўная царква ў гісторыі Рэчыпаспалітай». Актыўна ўдзельнічаў у працы беларускіх меншасных арганізацый. Быў чальцом Гарадской нацыянальнай рады Беластока (1983-1990), Ваяводскай нацыянальнай рады (1988-1990) ды гарадской рады (1994-1998; са спісу Выбарчага камітэта праваслаўных). Сузаснавальнік Беларускага дэмакратычнага аб'яднання, чалец ягонай управы, балатаваўся на парламенцкіх выбарах 1993 года.

Марыюш Машкевіч (Польшча)
Дзеяч дэмакратычнай апазіцыі з 1986 года (рух «Свабода і мір»). У 1988–1990 гадах уключыўся ў грамадска-палітычную дзейнасць у Чэнстахове. Быў, у тым ліку, кіраўніком мясцовага выбарчага штаба «Салідарнасці» ў 1989 годзе. У пачатку 90-х гадоў прыйшоў у дыпламатычную дзейнасць, быў першым пасля вайны афіцыйным прадстаўніком Польшчы ў Літве (1991–1994), дзе з нуля арганізаваў працу польскай амбасады. Пасля заснаваў першае польскае консульства ў Гародні. У 1994–1997 гадах займаў пасаду генеральнага консула Польшчы ў Беларусі, а ў 1998–2002 гадах быў амбасадарам. 24 сакавіка 2006 года быў арыштаваны беларускай міліцыяй і жорстка збіты, а затым асуджаны на 15 сутак арышту за ўдзел у мітынгу апазіцыі, які адбыўся на Кастрычніцкай плошчы ў Менску пасля прэзідэнцкіх выбараў. Аўтар шматлікіх артыкулаў і кніг у галіне сацыялогіі, рэлігіязнаўства ды міжнародных адносін.

Ян Рышард Камінскі (Польшча)
Нарадзіўся ў 1947 годзе на Мазовіі. Польскі пісьменнік, акцёр, эсэіст. Скончыў аддзяленне польскай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. Настаўнік польскай мовы ў сярэдніх школах у Вострай Гары, Янаве і Беластоку. На працягу многіх гадоў чалец рэдакцыйнай калегіі літаратурна-мастацкага часопіса «Карткі». Лаўрэат Літаратурнай прэміі Прэзідэнта Беластока імя Веслава Казанэцкага за 2012 год. Аўтар публікацыі: «Querida» (1989), «Далёка, усё далей – ціха, усё цішэй» (1992), «Фуга» (1996), «Метафізіка правінцыі» (2000), «Кніга рэгістрацый» (2011), «Час будзільніка» (2013).

Віктар Сазонаў (Беларусь)
Нарадзіўся ў Гальшанах каля Ашмянаў на Гарадзеншчыне. Беларускі пісьменнік, публіцыст і грамадскі дзеяч звязаны з дэмакратычнай апазіцыяй. Скончыў гістарычны факультэт Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Супрацоўнічае з Праваабарончым цэнтрам «Вясна». Піша для беларускага тыднёвіка «Ніва» ды супрацоўнічае з Беларускім Радыё Рацыя. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар некалькіх цыклаў апавяданняў: «Нататкі кантрабандыста» (2005), «Суседскія былі» (2012), якія былі перакладзены на польскую мову, «Сандалі мітрапалітыка» (2012).

Osoby Almanachu

Anda Rottenberg (Polska)
Urodzona w Nowosybirsku. Histortyk sztuki, krytyczka sztuki, kuratorka i publicystka. W latach 1993–2001 dyrektor Państwowej Galerii Sztuki Zachęta w Warszawie. Ojciec Andy Rottenberg był polskim Żydem, matka pochodziła z rosyjskiej rodziny mieszczańskiej. Od 1969 zajmuje się organizowaniem wystaw artystycznych. W 1986 założyła Fundację Egit, jedną z pierwszych niezależnych fundacji sztuki w Polsce. Do 2007 była przewodniczącą rady programowej Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie. Anda Rottenberg jest członkinią Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Sztuki (AICA), należy także do International Manifesta Foundation oraz International Germinations Foundation. Przygotowała wiele wystaw zbiorowych i indywidualnych polskichi zagranicznych artystów. Wielokrotnie obejmowała funkcję kuratora polskiego pawilonu na międzynarodowych wystawach, m.in. na biennale w Wenecji, Stambule i São Paulo. W 2009 roku wydała autobiografię «Proszę bardzo», sagę rodzinną, w której codzienne życie przeplata się z wydarzeniami historycznymi; książka opowiada o poszukiwaniu tożsamości, zawieszonej między tradycją żydowską ojca a światem bogatego mieszczaństwa dawnej Rosji po stronie matki. Autobiografia ta była nominowana do Nagrody Literackiej Nike 2010. W 2014 ukazał się wywiad rzeka Doroty Jareckiej z Andą Rottenberg «Rottenberg. Już trudno».

Mikołaj Wawrzeniuk (Polska)

Dziennikarz Białoruskiego Radia Racja i Białostockiego Oddziału Telewizji Polskiej (od 1997 roku). W latach 1991-97 pracował w Tygodniku Białorusinów w Polsce «Niwa» i współpracował z Polskim Radiem Białystok. Na studiach – Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego – współredagował studenckie pismo «Sustreczy». Współzałożyciel Białoruskiego Zrzeszenia Studentów i Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego. Autor kilkudziesięciu reportaży telewizyjnych i filmów dokumentalnych, w tym nagradzanych na festiwalach krajowych i międzynarodowych.

Jerzy Chmielewski (Polska)

Urodzony w Krynkach. Pochodzi z położonego nieopodal Ostrowia Południowego. Ukończył Politechnikę Białostocką, gdzie na Wydziale Elektrycznym uzyskał tytuł magistra inżyniera. Po studiach zawodowo związał się z kulturą i pracą w samorządzie gminnym. Od blisko 25 lat jest redaktorem naczelnym wydawanego w Białymstoku miesięcznika «Czasopis», białoruskiego pisma społeczno-kulturalnego. Równocześnie od 1995 do wiosny 2015 roku był redaktorem naczelnym miesięcznika «Wiadomości Gródeckie – Haradockija Nawiny». W latach 2001-2003 wydawał i redagował miesięcznik «Tutaj. W Krynkach i Okolicy». W 1999 roku wspólnie z pisarzem z Sokratem Janowiczem i prof. Leonem Tarasewiczem powołał w Krynkach Stowarzyszenie Villa Sokrates. Po przekształceniu go w fundację został jej pierwszym prezesem. Od 2009 roku do lutego 2015 roku był dyrektorem Gminnego Centrum Kultury w Gródku. Z dniem 1 marca 2015 roku objął stanowisko zastępcy burmistrza w sąsiednim Michałowie. Uhonorowany odznaką «Zasłużony Działacz Kultury», nadaną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz srebrnym Krzyżem Zasługi, przyznanym przez Prezydenta RP za działalność na rzecz kultury białoruskiej w Polsce.

Michał Aniempadystau (Białoruś)

Białoruski artysta, grafik, fotograf. Pracuje w dziedzinie grafiki użytkowej, realizując głównie projekty z zakresu kultury niezależnej. Twórca plakatów, ilustracji, okładek płyt i książek, logotypów oraz identyfikacji wizualnych białoruskich festiwali muzycznych. Autor tekstów wielu kultowych piosenek dla Kasi Kamockiej, zespołów

NRM i IQ48 oraz słynnego «Narodnego Albomu». Tłumacz tekstów piosenek na język białoruski m.in. Grzegorza Ciechowskiego, Marka Grechuty, zespołu Perfect.

Aleś Bialacki (Białoruś)

Urodzony w Wiartsili w rejonie sortawalskim Karelskiej Autonomicznej SRR. Białoruski działacz społeczny, polityk i obrońca praw człowieka; dyrektor Centrum Obrony Praw Człowieka «Wiosna», wiceprzewodniczący Międzynarodowej Federacji Praw Człowieka. Od 1979 roku studiował filologię białoruską i rosyjską na Wydziale Historyczno-Filologicznym Homelskiego Uniwersytetu Państwowego. W roku 1989 był pracownikiem naukowym Muzeum Historii Literatury Białoruskiej. W latach 1989–1998 pracował jako dyrektor Muzeum Literackiego Maksyma Bahdanowicza. Pełni funkcję wiceprzewodniczącego Międzynarodowej Federacji Praw Człowieka. Uhonorowany nagrodą «Homo Homini», wręczoną przez Václava Havla w marcu 2006 roku – za działalność na rzecz obrony praw człowieka. Otrzymał honorowe obywatelstwo miasta Genui w 2010 roku – nagroda była wyrazem zaniepokojenia społeczeństwa włoskiego sytuacją praw człowieka na Białorusi. Dwukrotnie nominowany do Pokojowej Nagrody Nobla.

Mariusz Maszkiewicz (Polska)

Działacz opozycji demokratycznej od 1986 roku (ruch «Wolność i Pokój»). W latach 1988-1990 włączył się w działalność społeczno-polityczną w Częstochowie; był m.in. szefem sztabu wyborczego Solidarności w tym mieście w 1989 roku Na początku lat 90. trafił do dyplomacji; był pierwszym po wojnie oficjalnym przedstawicielem Polski na Litwie (1991-1994), organizując tam od podstaw pracę ambasady RP, a następnie założycielem pierwszego polskiego konsulatu w Grodnie na Białorusi. W latach 1994-1997 sprawował funkcję konsula generalnego w tym państwie, a w latach 1998-2002 ambasadora RP na Białorusi. 24 marca 2006 roku został aresztowany przez białoruską milicję i dotkliwie pobity, a następnie skazany na karę 15 dni aresztu za uczestnictwo w powyborczym wiecu opozycji na Placu Październikowym w Mińsku. Autor wielu artykułów i książek z dziedzin socjologii, religioznawstwa oraz stosunków międzynarodowych.

Michał ANDROSIUK (Polska)
Pisarz, dziennikarz radiowy, publicysta. Tworzy w języku polskim i białoruskim. Wychował się we wsi Wojnówka nieopodal granicy z Białorusią. W języku białoruskim wydał trzy tomy opowiadań: «Firma» (2000), «Miascowaja grawitacja» (2004), «Biełу koń» (2006), «Krzyżyk» (2015). Wydany w 2010 roku «Wagon drugiej klasy» był debiutem powieściowym i pierwszą książką napisaną po polsku, która uzyskała nominację do nagrody literackiej im. Wiesława Kazaneckiego, przyznawanej przez Prezydenta Białegostoku. W 2011 roku został wydany «Biały koń» w przekładzie Marcina Rębacza. Za tę książkę otrzymał nagrodę literacką im. Wiesława Kazaneciego.

Antoni MIRONOWICZ (Polska)
Urodzony w Bialymstoku. Historyk i działacz społeczny na rzecz białorusinów w Polsce. Zawodowo związany z Uniwersytetem w Białymstoku, od 1998 jako profesor nadzwyczajny, a od 2006 na stanowisku profesora zwyczajnego. Kierownika Katedry Historii Kultur Pogranicza w Instytucie Historii Uuniwerystetu w Białymstoku. Specjalizuje się w problematyce historii Białorusi, historii Europy Środkowej i Wschodniej, historii Kościoła prawosławnego, historii nowożytnej, historii Rosji. Wyróżniony przez Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych za książkę «Kościół prawosławny w dziejach Rzeczypospolitej». Zaangażowany w działalność organizacji mniejszości białoruskiej. Zasiadał w Miejskiej Radzie Narodowej Białegostoku (1983-1990), Wojewódzkiej Radzie Narodowej (1988-1990) oraz Radzie Miejskiej (1994-1998; z listy Komitetu Wyborczego Prawosławnych). Był współzałożycielem Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego, członkiem jego władz, a także kandydatem w wyborach sejmowych 1993.

Jan Ryszard KAMIŃSKI (Polska)
Urodzony w 1947 roku na Mazowszu – polski pisarz, aktor, eseista. Ukończył filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim. Nauczyciel języka polskiego w liceach: Ostrej Górze, Janowie i Białymstoku. Przez wiele lat członek zespołu redakcyjnego pisma artystyczno-literackiego «Kartki». Laureat Nagrody Literackiej Prezydenta Miasta Białegostoku im. W. Kazaneckiego za 2012 rok. Autor publikacji:

«Querida» (1989), «Daleko, coraz dalej – cicho, coraz ciszej» (1992), «Fuga» (1996), «Metafizyka prowincji» (2000), «Książka Meldunkowa» (2011), «Czas Budzika» (2013).

Viktar SAZONAU (Białoruś)
Urodzony w Holszanach koło Oszmian na Grodzieńszczyźnie, białoruski pisarz, dziennikarz i działacz społeczny, związany z opozycją demokratyczną. Ukończył Wydział Historyczny Uniwersytetu im. Janki Kupały w Grodnie. Obecnie związany m.in. z Centrum Obrony Praw Człowieka «Wiosna». Pracuje dla białoruskiego tygodnika «Niwa», oraz Białoruskiego Radia Racja. Członek Związku Pisarzy Białoruskich. Autor kilku cykli opowiadań: «Notatki kontrabandzisty» (2005), «Sąsiedzkie Bajdy» (2012) i «Sandali mitrapolityka» (2012).

Змест

ANNUS ALBARUTHENICUS 2015
Poetica Prosa Critica Descriptio Discussio Ars
Год Беларускі 2015 / Rok Białoruski 2015

Wydawca: Oficyna Wydawnicza Fundacja Villa Sokrates
Redakcja i opracowanie wydawnicze: Mikołaj Wawrzeniuk
Koncepcja artystyczna publikacji: Leon Tarasewicz
Projekt graficzny, przygotowanie do druku: Plajster Jerzy Osiennik
Tłumaczenia: Mikołaj Wawrzeniuk, Anna Grześ, Hanna Mordań

Druk: Bieldruk
Nakład: 400 egzemplarzy
Krynki 2015

www.villasokrates.pl

XVI Трыялог Крынкі 2015 / XVI Trialoh Krynki
«Тутэйшыя» / «Tutejsi»

Główny organizator: Fundacja Villa Sokrates
Partnerzy: Urząd Miejski w Krynkach, Białoruskie Centrum Informacyjne
Koordynator XVI Trialohu: Paweł Grześ

Dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu Kultura – Interwencje 2015

Dofinansowano ze środków Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

isbn 978-83-930962-9-9